

Քրեական դատավարություն

ԴԱՎԻԹ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀԱՆՁՆՄԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ

ԵՎ ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 4

ԳԵՎՈՐԳ ԲԱՂՎԱՍԱՐՅԱՆ

ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՍԵՂԱԳՐԱՆՔԸ ՓՈՓՈԽԵԼՈՒ

ԵՎ ԳՈՐԾԸ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՆԱԽԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ

ՈՒՂԱՐԿԵԼՈՒ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՆԵՐԻ

ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ 16

ՀՈՒՆԱՆ ՏԵՐ-ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ԲՈՂՈՔԱՐԿՈՒՄԸ

ՈՐՊԵՄ ԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՂԱՆԱԿ 24

Քրեական իրավունք

ՍԵՐՈՒՅ ՍԱՐԱԲՅԱՆ

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՐԿՆԱԿԻՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՄԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՌԵՑԻԴԻՎԻ ՀԵՏ

(ՕՐԵՆՍԳՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ, ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ

ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԻ ՍԱՄԻՆ

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ) 34

Քաղաքացիական իրավունք

ՊՅՅԱՆԵ ՍԱՐՈՒՔՅԱՆ

ԳՈՐԾԱՐԱՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐԻ

ՀԱՄԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ 42

ՎԱԶԵ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

«ՏԻՐԱՊԵՏՈՒՄԸ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ

(ԵԶՐՈՒԹՅԱՆՈՒԹՅՈՒՆ) 50

МИКАЕЛ ХАЧАТРЯН

ՄԴԵՐ ՄԱՄԱԺՅԱՆԻ

ПОНЯТИЕ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ

ПО ЕВРОПЕЙСКОМУ СУДУ

ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА 58

КРИМИНАЛИСТИКА

ՎԱԳԵ ԵՆԴԻԲԱՐԻԱՆ

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ УЧАСТИЯ

СПЕЦИАЛИСТА-КРИМИНАЛИСТА ПО УПК РА 62

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՒՐԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 66

РЕЗЮМЕ 82

Քրեական դատավարութիւն

Դավիթ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀՀ վճարելի դատարանի
քրեական պալատի նախագահ,
ՀՀ վաստակավոր իրավաբան,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

ՀԱՆՁՆՄԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ

ՄԻՋԱՉՈՒՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ԶՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ

ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ*

Հանձնելու նպատակով անձին կալանավորելը

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 491-րդ հոդվածի համաձայն՝ անձին հանձնելու վերաբերյալ խնդրանքին կից նրան կալանքի վերցնելու մասին օտարերկրյա պետության իրավասու մարմնի որոշման առկայության դեպքում խնդրանք ստացած ՀՀ դատախազը, քննիչը, հետաքննության մարմինը սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով միջոցներ են ձեռնար-

կում հանձնման ենթակա անձին կալանավորելու համար, եթե հնարավոր չեն համարում խնդրանքի կատարումն առանց դրա: Տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է համարվում նաև Հայաստանի Հանրապետության իրավասու դատարանի որոշումը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 491-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված դեպքերում անձի կալանավորման մասին Հայաստանի Հանրապետության իրավասու դատարանի որոշումը պետք է կայացվի հանձնման ենթակա անձի ներկայությամբ:

Եթե կալանավորման մասին Հայաստանի Հանրապետության իրավասու դատարանի որոշումը կայացվել է առանց հանձնման ենթակա անձի ներկայության, նրա բացակայության կամ ներկա գտնվելուն խոչընդոտող այլ պատճառով, սպա նախքան այդ անձի հանձնումն իրականացնելը նա պետք է հնարավորություն ունենա բողոքարկել դատարանի որոշումը վերադաս դատարան:

Օտարերկրյա պետության իրա-

*Սկիզբը՝ նախորդ համարում:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՏԵՆՍԻՎՅՈՒՆ

վասու մարմնի միջնորդությամբ անձը կարող է ՀՀ-ում կալանավորվել նաև մինչև հանձնելու մասին խնդրանքն ստանալը: Կալանավորված անձը պետք է ազատ արձակվի, եթե նրան հանձնելու խնդրանքը չի ստացվել կալանքի վերցնելու օրվանից 30 օրվա ընթացքում: «Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի համաձայն՝ ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում հայցող կողմի իրավասու մարմինները կարող են պահանջել հետախուզվող անձի ժամանակավոր ձերբակալություն: Ընդ որում, հայցվող կողմի իրավասու մարմինները գործը կլուծեն իրենց օրենսդրության համաձայն: Կոնվենցիան սահմանում է, որ ժամանակավոր ձերբակալությունը կարող է դադարեցվել, եթե ձերբակալումից հետո 18 օրվա ընթացքում հայցվող կողմը չի ստացել հանձնման վերաբերյալ հարցումը և 12-րդ հոդվածում նշված փաստաթղթերը: Ամեն դեպքում այդ ժամանակահատվածը ձերբակալման օրվանից չպետք է գերազանցի 40 օրը: Ժամանակավոր ձերբակալման ընդհատում չի բացառվում ցանկացած ժամանակ, բայց հայցվող կողմը պետք է ձեռնարկի բոլոր անհրաժեշտ միջոցները հետախուզվող անձի փախուստը կանխելու համար: Կոնվենցիայի 16-րդ հոդվածի առնչությամբ Հայաստանի Հանրապետությունը վերապահում է կատարել, ըստ որի՝ ժամանակավոր կալանավորումը ամեն դեպքում դադարեցվելու է կալանավորման օրվանից ոչ ուշ, քան մեկ ամսվա ընթացքում՝ հանձնման մասին հարցումը և 12-րդ հոդվածում նշված փաստաթղթերը չստա-

նալու դեպքում (հոդված 492):

Անձը կարող է ձերբակալվել առանց օտարերկրյա պետության իրավասու մարմնի միջնորդության կամ հանձնելու մասին խնդրանքի, եթե սույն օրենսգրքով նախատեսված հիմքեր կան կասկածելու, որ նա հանցագործություն է կատարել այն օտարերկրյա պետության տարածքում, որի հետ ՀՀ-ը կապված է փոխադարձության կարգով քրեական գործերով իրավական օգնություն ցույց տալու պայմանավորվածությամբ: Այդ պետության իրավասու մարմնի կողմից հանձնելու մասին խնդրանք ներկայացվելու դեպքում անձը ենթակա է հանձնման: Չերբակալված անձը պետք է ազատ արձակվի, եթե սույն օրենսգրքով ձերբակալման համար սահմանված ժամկետը լրանալու պահի դրությամբ համապատասխան օտարերկրյա պետության իրավասու մարմնից նրա հանձնման մասին խնդրանքը կամ մինչև խնդրանքն ուղարկելը կալանավորման մասին միջնորդությունը չներկայացվի:

Քանի որ իրավակիրառ պրակտիկայում հանձնման ենթակա անձին կալանքի տակ պահելու հետ որոշակի խնդիրներ են առաջանում, ներկայացնենք դրանցից մի քանիսը:

Առաջին հիմնահարցը վերաբերում է հանձնման ենթակա անձի՝ իր նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցը հաստատելու, փոփոխելու կամ վերացնելու համար դատարանի առջև կանգնելու իրավունքի իրագործման հետ:

Եվրոպական դատարանում ձևավորված պրակտիկայի համա-

Քրեական դատավարություն

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

6

ձայն՝ կալանավորման օրինականությունը և հանձնման օրինականությունը տարբերակվում են, սակայն անհրաժեշտ է նշել, որ կալանավորման օրինականության հարցը քննության առնելիս հանձնման օրինականությունը նույնպես պետք է քննության առնվի, մասնավորապես՝ այն դեպքում, երբ ներպետական իրավունքի համաձայն՝ կալանավորման օրինականությունը կախված է հանձնման օրինականությունից: Հարկ է նշել, որ մինչև հանձնումը կամ արտաքսումն իրականացնելը ներպետական մակարդակով պետք է քննության առնվի կալանավորման օրինականության հարցը, քանի որ այդ քննության արդյունքներով է պայմանավորված հանձնման կամ արտաքսման օրինականությունը: Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ կարող է վիճարկվել նմանատիպ հանգամանքներում անձի կալանավորման օրինականությունը, և եթե կալանավորումն անօրինական է, ապա անձը պետք է անհապաղ ազատ արձակվի¹:

Ինչ վերաբերում է մեղադրյալի պարտադիր մասնակցությունը նախատեսելուն, ապա այն համապատասխանում է Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի, ինչպես նաև «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» դաշնագրի 9-րդ հոդվածի պահանջներին, որոնց համաձայն. «Յուրաքանչյուր ձերբակալված կամ կալանավորված անձ շտապ կարգով հասցվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որին օրենքով պատկանում է դատական

իշխանության իրականացման իրավունք, և որն ունի օրենքով դատական քննություն վարելու կամ ազատելու իրավունք»:

1679թ. մայիսի 26-ին Անգլիայում ընդունված «Habeas corpus act»-ով նույնպես սահմանվում էր, որ համապատասխան պաշտոնատար անձը, ով որևէ մեկին ձերբակալել կամ կալանավորել է, պարտավոր է 3 օրվա ընթացքում ձերբակալվածին կամ կալանավորվածին հանձնել լորդ-կանցլերին կամ դատավորին և միաժամանակ հավաստել ձերբակալման կամ կալանավորման իրական պատճառները: Դատավորը պարտավոր է քննել և լուծել խափանման միջոցի հարցը՝ կամ սահմանել կալանք, կամ անձին ազատել գրավով: Կալանավորման հիմքեր չգտնելով՝ դատարանը պարտավոր է կալանավորվածին ազատ արձակել²:

Ֆրանսիայի օրենսդրության համաձայն՝ հանձնման նպատակով կալանքի միջնորդության քննարկմանը պարտադիր մասնակցում է մեղադրյալը: Իրականացվում է, այսպես կոչված, «մրցակցային վիճաբանություն», այսինքն՝ **ազատությունների և արգելանքների դատավորը** պետք է իր մոտ հրավիրի դատախազին, մեղադրյալին, պաշտպանին (եթե նա մասնակցում է գործին մեղադրյալի ցանկությամբ) և լսի նրանց կարծիքը տվյալ հարցի վերաբերյալ (պաշտպանը ելույթ է ունենում վերջում)³:

Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական նիստին, որպես

կանոն, պետք է ներկա գտնվեր անազատության մեջ գտնվող մեղադրյալը: Դա նշանակում է, որ մեղադրյալի մասնակցությունը դատական նիստին պարտադիր չէր: Մեղադրյալի բացակայությամբ իր նկատմամբ խափանման միջոց ընտրելու հարցը լուծելու վերաբերյալ դրույթը չէր համապատասխանում վերը նշված միջազգային կոնվենցիաների դրույթներին: Մեղադրյալի պարտադիր մասնակցությունը նախատեսվեց միայն 2006թ. հունիսի 20-ի «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի ընդունումից հետո:

«Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2006թ. մայիսի 25-ի Հայաստանի Հանրապետության օրենքով ավելացվել է նոր դրույթ, ըստ որի՝ հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու միջնորդությունը դատարանը քննում է միջնորդությունը ներկայացրած անձի և հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի պաշտպանի մասնակցությամբ, եթե նա մասնակցում է գործին: Փաստորեն, եթե գործին մասնակցում է պաշտպան, ապա օրենքը պարտադիր է համարում հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի պաշտպանին ծանուցելը, սակայն վերջինիս մասնակցությունն ապահովելը պարտադիր չէ, քանի որ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 285-

րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին պարբերությունում նշվում է, որ ժամանակին ծանուցված պաշտպանի չներկայանալը չի խոչընդոտում միջնորդության քննմանը:

Ինչպես երևում է, օրենսդիրը նվազագույնի է հասցրել մեղադրյալների «հեռակա» կալանավորման դեպքերը՝ բացառություն նախատեսելով միայն հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալի կալանավորման համար, քանի որ որոշում կայացնելու նման ընթացակարգն ամբողջությամբ չի երաշխավորում քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված անձի իրավունքները: Մեղադրյալը նման դեպքերում գրկվում է իրեն առաջադրված մեղադրանքի օրինականության և հիմնավորվածության վերաբերյալ իր կարծիքն արտահայտելու հնարավորությունից:

Այս առումով տեսության մեջ արտահայտվել են տարբեր մոտեցումներ: Այսպես, Բ.Յա.Գավրիլովն առաջարկել է փոփոխություններ կատարել ՌԴ քր. դատ. օր-ում և քննությունից թաքնված կասկածյալներին և մեղադրյալներին կալանավորել՝ նրանց հնարավորություն տալով կալանավորումից անմիջապես հետո կանգնել դատարանի առաջ⁴:

Իսկ Ա. Կրուգլիկովի և Ի.Դիկարևի կարծիքով հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալներին ձերբակալելուց կամ մեղայականով ներկայանալուց հետո նրանց անհապաղ պետք է բացատրվի կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշման բողոքարկման իրավունքը՝ ապահովելով

Քրեական դատավարություն

դրա իրագործման ռեալ հնարավորությունը⁵:

Քննարկվող հարցին անդրադարձել է Եվրոպական դատարանը Գարաբաևն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով վճռում, որտեղ նշել է. «Այն, որ դատարանը հեռակա որոշում է կայացրել անձին կալանավորելու մասին այն իրավիճակում, երբ անձը թաքնվում է արդարադատությունից և գտնվում է միջազգային հետախուզման մեջ, չի հակասում Կոնվենցիայի դրույթներին: Մակայն 2003թ. փետրվարի 1-ին դիմումատուի՝ Թուրքմենստանից վերադառնալուց և Ռուսաստանում ձերբակալվելուց հետո, նա պետք է անհապաղ հասցվեր դատավորի մոտ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն: Նա դատարանին է ներկայացվել 2003թ. մարտի 19-ին, այսինքն՝ 1 ամիս 19 օր հետո: Այդպիսի ձգձգումը անհամատեղելի է 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի հետ»⁶:

Հետևաբար, կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է փոփոխություններ կատարել ՀՀ քր. դատ. օր-ում՝ նախատեսելով հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալներին անհապաղ դատարանին ներկայացնելու վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականությունը և գտնում ենք, որ նախ պետք է ապահովվի Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, հետո միայն՝ 4-րդ կետը:

Իրականացման մեխանիզմը

Այսպիսով, հանձնման ենթակա անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության կարևոր

երաշխիք է այն, որ կալանքի վերցված անձն իրավունք ունի անհապաղ կանգնելու դատարանի առջև իր նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցը հաստատելու, փոփոխելու կամ վերացնելու համար:

Եվրոպական դատարանում ձևավորված պրակտիկայի համաձայն՝ «անհապաղության» գնահատումն իրականացվում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի առարկայի և նպատակի լույսի ներքո: Եվրոպական դատարանն ուշադրության է առնում Կոնվենցիայի համար 5-րդ հոդվածի կարևորությունը՝ ամբողջությամբ վերցրած. այն ամրագրում է մարդու ամենահիմնարար իրավունքներից մեկը, մասնավորապես՝ առանձին անձի ազատության դեմ պետության կամայական ոտնձգություններից պաշտպանությունը: Գործադիր իշխանության նմանատիպ միջամտության վրա դատական վերահսկողությունը հանդիսանում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետում բովանդակվող երաշխիքի կարևոր տարր, որը կոչված է նվազագույնի հասցնել կամայականության վտանգը:

Եվրոպական դատարանի կարծիքով թեև անհապաղության աստիճանը պետք է որոշվի յուրաքանչյուր դեպքի առանձնահատկությունը հաշվի առնելով, այդ առանձնահատկություններին տրվող նշանակությունը չի կարող հասնել այնպիսի աստիճանի, երբ վնասվում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետով երաշխավորված իրավունքի էությունը, այսինքն՝ երբ փաստացի առոչինչ է դարձվում պետության՝ անհապաղ ազատ արձակելն ապահովելու կամ անհա-

պաղ դատական մարմնին ներկայացնելն ապահովելու պարտավորությունը:

Քրուուզանը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 4 օր և 6 ժամ կալանքի տակ պահելու ժամկետը դուրս է գալիս Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի 1-ին մասով թույլատրելի խիստ ժամկետային շրջանակներից: Դատարանի կարծիքով տվյալ գործի առանձնահատկություններին այնպիսի նշանակություն տալը, որը կարդարացներ կալանավորման այդքան երկարատև ժամկետը՝ առանց դատավորի կամ դատական գործառույթներ իրականացնող այլ պաշտոնատար անձի մոտ տանելու, կլիներ «անհապաղ» բառի պարզ նշանակության բավականին լայն մեկնաբանություն: Եվրոպական դատարանի կարծիքով նմանատիպ մեկնաբանումն էապես կթուլացներ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի դատավարական երաշխիքները, ի վնաս առանձին անձի և կույնենար այդ հոդվածով պաշտպանվող իրավունքի էությունը քայքայող հետևանքներ⁷:

Աքսոյն ընդդեմ Թուրքիայի գործի քննության ժամանակ Եվրոպական դատարանի կարծիքով միանգամայն ակնհայտ է, որ 14 կամ ավելի օր ժամկետը, որի ընթացքում դիմող Աքսոյը պահվել է կալանքի տակ՝ չունենալով դատավորին կամ դատական այլ պաշտոնատար անձին ներկայանալու հնարավորություն, չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետում նախատեսված «անհապաղ» պահանջին⁸:

Հաջորդ հիմնահարցը կապված է հանձնման ենթակա անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու հետ:

Քիչնևի 2002թ. հոկտեմբերի 7-ի կոնվենցիայի 73-րդ հոդվածը վերաբերում է հանձնման ենթակա անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարաձգելուն: Ըստ այդ հոդվածի. «Սույն կոնվենցիայով սահմանված ժամկետում անձի հանձնումը խոչընդոտող հանգամանքներ ի հայտ գալու դեպքում հայցող Պայմանավորվող կողմի իրավասու արդարադատության հիմնարկը, որի վարությամբ է գտնվում քրեական գործը, ներպետական օրենսդրության համաձայն՝ լուծում է հանձնվող անձի կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ հարցը և հայցվող Պայմանավորվող կողմի արդարադատության հիմնարկին ուղարկում է այդ մասին որոշման՝ պատշաճ կերպով հաստատված պատճենը»:

Քննարկվող հարցին անդրադարձել է Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանը⁹:

20.05.2005 թվականին դատարանի որոշմամբ ՀՀ քր. օր-ի 104-րդ հոդ. 2-րդ մասի 6-րդ կետով, 235 հոդ. 1-ին մասով և 258 հոդ. 3-րդ մասի 4-րդ մասով թիվ 12204592 քրեական գործով մեղադրյալ՝ Վարդևար Մովսեսի Սամվելյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց 2 ամիս ժամկետով ընտրվել է կալանավորում:

Վարդևար Մովսեսի Սամվելյանը ձերբակալվել է Ռ-Դ-ում 18.04.2007

Քրեական դատավարություն

թվականին:

ՀՀ գլխավոր դատախազը Վարդևար Մովսեսի Սամվելյանին հանձնելու խնդրանքով դիմել է ՌԴ-ի գլխավոր դատախազին:

15.11.2007 թվականին Վարդևար Մովսեսի Սամվելյանը էտապավորվել է քրեակատարողական հիմնարկ:

Գործի նյութերի ուսումնասիրությունից հիմնավորվել է, որ Վ.Սամվելյանը գտնվել է անազատության մեջ 18.04.07թ-ից մինչև 15.11.2007թ-ը, այսինքն՝ 7 ամիս:

Դատարանը գտել է, որ նշված ժամանակամիջոցում անձին անազատության մեջ պահելու անմիջական հիմք է հանդիսացել ՌԴ իրավասու մարմինների համապատասխան որոշումները, այլ ոչ թե Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված՝ խափանման միջոց կալանք ընտրելու որոշումը: Տվյալ դեպքում գործադրվել է հանձնման իրավական իմաստիտուտը, և հանձնող պետությունը՝ Ռուսաստանի Դաշնությունը, գործել է «Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի, Մինսկի կոնվենցիայի դրույթների և ՌԴ օրենսդրության հիման վրա: Իսկ ինչ վերաբերում է խափանման միջոց ընտրելու մասին ՀՀ դատարանի 20.05.2005 թվականի որոշմանը, ապա «Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածի հիման վրա՝ այն պետք է դիտել որպես հարցումը և հանձնումը օժանդակող փաստաթուղթ:

Դատարանը նշել է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 134-րդ հոդվածի 1-ին մասի համա-

ձայն. «Խափանման միջոցները հարկադրանքի միջոցներ են, որոնք կիրառվում են կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ՝ քրեական գործով վարույթի ընթացքում նրանց ոչ պատշաճ վարքագիծը կանխելու և դատավճռի կատարումն ապահովելու նպատակով»: Այսինքն՝ օրենսդիրը խափանման միջոցի, այդ թվում՝ կալանքի կիրառումը պայմանավորում է քրեական գործով վարույթի ընթացքն ապահովելու անհրաժեշտությամբ: Ուստի, եթե քրեական գործով վարույթի ընթացքն ընդհատված է այն հիմքով, որ տվյալ մեղադրյալը չի գտնվում ՀՀ իրավասու մարմինների տրամադրության ներքո, ապա խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշումը չի կարող կատարված համարվել: Այդ որոշման կատարման սկիզբ պետք է դիտել ՀՀ իրավասու մարմինների տրամադրության տակ տվյալ մեղադրյալի անցնելու պահը, այսինքն՝ այն պահը, երբ տվյալ անձի նկատմամբ սկիզբ է առել ՀՀ իրավագործությունը:

Ներկայացված մոտեցումը համահունչ է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքին: Եվրոպական դատարանը դիրքորոշում է հայտնել, որ պետությունները պետք է պատասխան տան մարդու իրավունքների և ազատությունների այն խախտումների համար, որոնք կատարվել են իրենց իրավագործության ներքո գտնվող անձանց նկատմամբ: Իրավագործության գործադրումն անհրաժեշտ պայման է, որ պետությունն ունակ լինի պատասխանատվություն կրել իրեն վերագրվող գործողությունների և

բացթողումների համար, որոնք ենթադրաբար խախտել են մարդու իրավունքները (*Ilascu and Others v. Moldova and Russia* գործով Մեծ պալատի վճիռը, թիվ 48787/99, 311-րդ կետ, *Issa and others v. Turkey* գործով վճիռը, թիվ 31821/96, 66-րդ կետ):

Եվրոպական դատարանը գտնում է, որ կարող է առաջանալ հանձնման սպասելիս կալանավորման ժամկետի երկարատևության քննության անհրաժեշտություն: Սակայն եթե հանձնման սպասելիս կալանավորման ժամկետը ձգձգվում է շահագրգիռ անձի շահերից ելնելով կամ նրա խնդրանքով, ապա այդ անձը չի կարող բողոքարկել կալանավորման ժամկետի երկարատևությունը: X-ն ընդդեմ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության գործով Եվրոպական դատարանը հանձնման սպասելիս քսաներկու ամիս տևած կալանավորումը համարեց հիմնավոր, քանի որ գերմանական իշխանությունները փորձում էին այդ ժամանակահատվածի ընթացքում Թուրքիայի կառավարությունից ստանալ երաշխիքներ, որ հանձնելուց հետո դիմողը չի ենթարկվի մահապատժի¹⁰:

Մինսկի կոնվենցիան և «Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիան պայմանագրի կողմերի համար նախատեսում են հանձնման հետաձգում և ժամանակավոր հանձնում: Նշված պայմանագրերում ամրագրված դրույթները իրենց արտացոլումն են ստացել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 493-րդ հոդվածում: Եթե անձի նկատմամբ, որի հանձնումը

խնդրվում է, ՀՀ տարածքում քրեական հետապնդում է հարուցված, կամ այդ անձը ՀՀ-ում դատապարտվել է այլ հանցագործության համար, ապա նրա հանձնումը կարող է հետաձգվել մինչև սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով քրեական հետապնդումն ավարտելը, դատավճիռն ի կատար ածելը կամ պատժից ազատելը: Հանձնումը հետաձգելը չի դիտվում որպես հանձնման պահանջի մերժում:

Եթե սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված անձի հանձնման հետաձգումը կարող է հանգեցնել հանձնման մասին խնդրանքով դիմած օտարերկրյա պետության օրենքով սահմանված քրեական հետապնդման վաղեմության ժամկետն անցնելուն կամ վնաս պատճառել այդ պետությունում վարվող քննությանը, ապա այդ անձը կարող է հանձնվել ժամանակավոր: Ժամանակավոր հանձնված անձը պետք է օտարերկրյա պետության կողմից վերադարձվի այնտեղ վարվող քրեական գործի վարույթով այն դատավարական գործողությունները կատարելուց հետո, որի համար նա հանձնվել է, բայց ոչ ուշ, քան հանձնելու օրվանից՝ երեք ամսվա ընթացքում: Օտարերկրյա պետության իրավասու մարմնի կամ պաշտոնատար անձի հիմնավորված խնդրանքի և դրա հետ ՀՀ դատարանի, դատախազի համաձայնվելու դեպքում այդ ժամկետը կարող է երկարացվել, բայց մեկ ամսից ոչ ավելի ժամանակով:

Ժամանակավոր հանձնված անձի օտարերկրյա պետությունում գտնվելու ժամանակամիջոցը հաշվակցվում է ՀՀ-ում նրա նախնա-

Քրեական դատավարություն

կան կալանքի կամ պատժի կրման ժամկետին:

«Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի և Մինսկի կոնվենցիայով նախատեսված են հանձնելուց հրաժարվելու դեպքեր: Նշված փաստաթղթերում ամրագրված այդ դեպքերն իրենց ամրագրումն են ստացել նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում:

Քրեական դատավարության օրենսգրքի 488-րդ հոդվածի համաձայն՝ անձի հանձնման մասին օտարերկրյա պետության իրավասու մարմնի խնդրանքի կատարումը մերժվում է, եթե՝

1. հանձնման վերաբերյալ խնդրանքը ՀՀ իրավասու մարմնի կողմից ստանալու պահին, խնդրանքը ներկայացնող օտարերկրյա պետության օրենքին համապատասխան, քրեական հետապնդում չի կարող հարուցվել, կամ դատավճիռը չի կարող ի կատար ածվել վաղեմության ժամկետն անցնելու պատճառով կամ այլ օրինական հիմքով.

2. անձի նկատմամբ նույն արարքի համար արդեն իսկ կայացվել է օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռ կամ գործով վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու որոշում.

3. խնդրանքը վերաբերում է ՀՀ քաղաքացու հանձնմանը. սակայն ՀՀ Սահմանադրության 30.1 հոդվածի համաձայն՝ միջազգային պայմանագրերով կարող է նախատեսվել նաև ՀՀ քաղաքացիների հանձնումը.

4. հանձնման դեպքում տվյալ օտարերկրյա պետության օրենքներին համապատասխան կարող է նշանակվել մահապատիժ, և այդ

պետությունը բավարար երաշխիքներ չի տալիս առ այն, որ հանձնելու դեպքում այդպիսի պատիժ չի նշանակվի և չի կիրառվի:

Հանձնման մասին խնդրանքը կարող է մերժվել, եթե անձը, որի հանձնումը հայցվում է.

1. սահմանված կարգով ՀՀ-ում ձեռք է բերել քաղաքական ապաստանի իրավունք.

2. հետապնդվում է քաղաքական, ռասայական կամ կրոնական շարժառիթներով.

3. հետապնդվում է խաղաղ ժամանակ զինվորական հանցագործություն կատարելու համար:

4. հանցագործությունը կատարել է ՀՀ տարածքում:

Հանձնելը կարող է մերժվել նաև, եթե տվյալ օտարերկրյա պետությունը քրեական գործերով իրավական օգնության ոլորտում չի ապահովում փոխադարձությունը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 498-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ դատարանը, դատախազը սույն գլխով սահմանված կարգով օտարերկրյա պետության իրավասու մարմնի ներկայացրած խնդրանքով, սույն օրենսգրքին համապատասխան, քրեական հետապնդում է իրականացնում ՀՀ քաղաքացիների, ինչպես նաև օտարերկրյա քաղաքացիների կամ քաղաքացիություն չունեցող այն անձանց նկատմամբ, որոնց հանձնումը մերժվել է, և որոնք կասկածվում են խնդրանքը ներկայացրած օտարերկրյա պետության տարածքում հանցանք կատարելու մեջ:

Մերժման հիմնական հիմքերից մեկը, որը վերջին ժամանակներս ենթարկվել է էական սահմանա-

փակումների, քաղաքական հանցագործությունների հետ կապված հանձնում իրականացնելն է: Այս սկզբունքը զարգացել է 19-րդ դարի սկզբներին, որի էությունն այն է, որ հանձնման վերաբերյալ պահանջ ստացած պետությունը կարող է հրաժարվել հանձնումից, եթե արարքն ունի քաղաքական բնույթ: «Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանձնում չի իրականացվում, եթե հանցագործությունը, որի համար անձին պահանջում են, հայցող կողմը ճանաչում է որպես քաղաքական կամ քաղաքական հանցագործության հետ կապված հանցագործություն: «Քաղաքական հանցագործություն» սահմանումը երկար ժամանակ գործնականում վեճերի տեղիք էր տալիս: Այնպիսի գործողություններ, ինչպիսիք են դավաճանությունը, լրտեսությունը, արգելված քաղաքական կուսակցությունների հիմնումը կամ մասնակցությունը, սովորաբար, համարվում են քաղաքական հանցագործություններ, քանի որ անմիջականորեն ուղղված են պետության ամբողջականության և անվտանգության դեմ: Սակայն կան մի շարք վտանգավոր հանցագործություններ, որոնք գտնվում են «քաղաքական հանցագործություններ» հասկացության շրջանակից դուրս, չնայած այն հանգամանքին, որ դրանք ուղղված են պետության դեմ: Այսպես, «Հանձնման մասին» Կոնվենցիայի համաձայն՝ պետության ղեկավարի կամ նրա ընտանիքի անդամի նկատմամբ մահափորձը կամ սպանությունը չպետք է համարվի քաղաքական հանցա-

գործություն: 1970-ական թթ-ից սկսած՝ ահաբեկչական գործողությունները նույնպես համարվեցին ոչ քաղաքական հանցագործություններ հանձնման նպատակներից ելնելով: Կոնվենցիայի այս դրույթի կապակցությամբ Հայաստանի Հանրապետությունը հայտարարել է. «Քանի որ ՀՀ օրենքներով քաղաքական հանցագործությունների կամ քաղաքական հանցագործությունների հետ կապ ունեցող հանցագործությունների տեսակներ սահմանված չեն, ուստի այդպիսի հիմքերով հանձնման հարցում ստանալիս Հայաստանի Հանրապետությունը հանձնում կիրականացնի, երբ հարցման մեջ նշված հանձագործությունն այդպիսին է համարվում իր ընդհանուր քրեական օրենքով կամ Հայաստանի Հանրապետության համար գործող միջազգային պայմանագրերով»: «Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի լրացուցիչ արձանագրության առաջին հոդվածի համաձայն՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի կիրառման նպատակով քաղաքական հանցագործություններ չեն համարվում հետևյալները՝

ա) մարդկության դեմ այն հանցագործությունները, որոնք նախատեսված են ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից 1948թ. դեկտեմբերի 9-ին ընդունված «Յեղասպանության հանցագործության կանխման և դրա համար պատժելու մասին» կոնվենցիայում.

բ) «Գործող բանակներում վիրավորների և հիվանդների վիճակի բարելավման մասին» 1949թ. Ժնևի կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածում, «Ծովում զինված ուժերի վիրավոր-

Քրեական դատավարություն

ների, հիվանդների և նավաբեկյալների վիճակի բարելավման մասին» 1949թ. Ժնևի կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածում, «Ռազմագերիների հետ վարվելակերպի մասին» 1949թ. Ժնևի կոնվենցիայի 130-րդ հոդվածում և «Պատերազմի ժամանակ քաղաքացիական բնակչության պաշտպանության մասին» 1949թ. Ժնևի կոնվենցիայի 147-րդ հոդվածում նախատեսված հանցագործությունները.

գ) պատերազմի այն օրենքների բոլոր համեմատելի խախտումները, որոնք գործում են սույն կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելիս, ինչպես նաև պատերազմի այն սովորույթների խախտումները, որոնք այդ ժամանակ գոյություն ունեն և Ժնևի վերոհիշյալ կոնվենցիաների դրույթներին չեն նախատեսվում:

Կոնվենցիան հանձնման շրջանակներից բացառում է նաև այն զինվորական հանցագործությունները, որոնք սովորական քրեական օրենքներով հանցագործություններ չեն համարվում (հոդված 4): Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի կապակցությամբ Հայաստանի Հանրապետությունը նույնպես հայտարարություն է կատարել. «Քանի որ Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով զինվորական բոլոր հանցագործությունները սովորական քրեական օրենքներով են հանցագործություններ համարվում, ուստի այդ գործերով Պայմանավորվող կողմերի հանձնման վերաբերյալ հարցումները կբավարարի, եթե հայցող Պայմանավորվող կողմի օրենքներով տվյալ արարքը, որի առնչությամբ պահանջվում է համապատասխան անձի հանձնումը,

նույնպես դասվում է սովորական քրեական հանցագործությունների շարքին»:

Կոնվենցիայի երկրորդ լրացուցիչ արձանագրությամբ սահմանվում է, որ հարկերի, տուրքերի, մաքսատուրքերի և փոխանակման հետ կապված հանցագործությունների դեպքում Պայմանավորվող կողմերի միջև հանձնումը տեղի է ունենում համաձայն՝ կոնվենցիայի դրույթների, եթե հանցագործությունը, հայցվող կողմի օրենսդրության համաձայն՝ համապատասխանում է նույնաբնույթ հանցագործությանը: Հանձնումը չի կարող մերժվել այն հիմքով, որ Հայցվող կողմի օրենսդրությամբ չեն սահմանված նույնաբնույթ հարկեր կամ տուրքեր, կամ չի նախատեսվում հարկի, տուրքի, մաքսատուրքի և փոխանակման նույնաբնույթ կարգավորում, ինչը նախատեսվում է Հայցող կողմի օրենսդրությամբ:

Այսպիսով, այսօր հանձնման ինստիտուտը հատուկ նշանակություն է ձեռք բերել: Միջազգային գործընթացների շնորհիվ շատ երկրների սահմաններ դարձել են «թափանցիկ», կատարելագործվել են հաղորդակցման միջոցները, որի պայմաններում հեշտացել է մի պետության տարածքում հանցանք կատարած անձանց այլ պետությունում թաքնվելու ճանապարհը: Նոր պայմաններն ակտիվորեն օգտագործվում են կազմակերպված հանցավորության կողմից, որը միջազգային բնույթ է կրում:

Ժամանակակից հանցավորությունը տարածքային սահմաններ չունի: Այդ իսկ պատճառով հանցավորության դեմ պայքարում էական

նշանակություն է ձեռք բերում պետությունների համագործակցությունը: Պետությունների միջև միջազգային համագործակցության ամրապնդման և զարգացման գործում կարևոր նշանակություն ունի հանձնման ինստիտուտը, որը դեռևս գտնվում է զարգացման փուլում:

Հետևաբար, հաշվի առնելով հանձնման ինստիտուտի կարևորությունը ժամանակակից պայմաններում՝ գնալով ավելի արդիականություն է ձեռք բերում հանձնման ըն-

թացակարգի ավելի խորը ուսումնասիրությունը:

Հանձնման ինստիտուտի զարգացման հիմնարար ուղղություններից մեկը պետք է հանդիսանա երկրների մերքին օրենսդրությամբ և միջազգային փաստաթղթերով երաշխավորված մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության ապահովման խնդիրը: Այդ առումով նպատակ պետք է հետապնդել ստեղծելու գործուն և արդյունավետ մեխանիզմներ:

1. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը/ Վ.Հ.Հովհաննիսյան, Ջ.Գ.Ղուկասյան, Լ.Ս.Հակոբյան/: Երևան, Տիգրան Մեծ, 2005, էջ 124:

2. *Черниловский З.М.* Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. М., 1996, с. 161.

3. *Гуценко К. Ф., Головки Л.В. Филимонов Б.А.*, Уголовный процесс западных государств. М., 2002, с. 354-355.

4. *Гаврилов Б.* Новеллы уголовного процесса на фоне криминальной статистики // Российская юстиция. 2003, N10, с. 7.

5. *Кругликов А., Дикарев И.* О сущности и проблемах избрания судьей меры пресечения в виде заключения под стражу в отсутствие обвиняемого/ Уголовный процесс. 2006, N1, с. 90.

6. Garabayev v. Russia, Judgment of 7 June, 2007

7. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության

մասին 1950թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը/ Վ.Հ.Հովհաննիսյան, Ջ.Գ.Ղուկասյան, Լ.Ս.Հակոբյան.-Եր.: Տիգրան Մեծ, 2005, էջ 167:

8. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը/ Վ.Հ.Հովհաննիսյան, Ջ.Գ.Ղուկասյան, Լ.Ս.Հակոբյան.-Եր.: Տիգրան Մեծ, 2005, էջ 168:

9. Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007թ. նոյեմբերի 22-ի թիվ Կ-116 որոշումը:

10. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը/ Վ.Հ.Հովհաննիսյան, Ջ.Գ.Ղուկասյան, Լ.Ս.Հակոբյան/: Երևան: Տիգրան Մեծ, 2005, էջ 150:

Գևորգ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի
նախագահի խորհրդական

**ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԸ ՓՈՓՈԽԵԼՈՒ
ԵՎ ԳՈՐԾԸ ԼՐԱՆՈՒՑԻՉ ՆԱԽԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ
ՈՒՂԱՐԿԵԼՈՒ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՆԵՐԻ
ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՆՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Քրեական դատավարության տեսության մեջ ամենավիճահարույց հիմնահարցերից մեկը քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտի նպատակահարմարությունն է, իսկ այդ ինստիտուտից հրաժարվելու դեպքում՝ ի հայտ եկող տեսական և գործնական խնդիրների լուծումը: Սույն աշխատանքում փորձ է արվում ներկայացնել գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու և դատարանում մեղադրանքը փոփոխելու ինստիտուտների հարաբերակցությունը՝ ՀՀ Սահմանադրությանը դրանց համապատասխանության տեսանկյունից:

Պետք է նշել, որ լրացուցիչ նախաքննության ինստիտուտի նպատակահարմարության հարցը քննարկումների առարկա դարձավ միայն նախկին ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո, երբ առաջին ավան մղվեց մրցակցությունը քրեական դատավարությունում: Սկզբունք, որը որոշում է քրեական գործերով վարույթի տիպը: Սկսվեց անցումը ինկվիզիցիոն դատավարությունից դեպի մրցակցային դատավարություն, որի առավել ժողովրդավարական և մարդասիրական լինելն այսօր արդեն կասկած չի հարուցում: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 23-րդ հոդվածն

ամրագրեց, որ քրեական դատավարությունն իրականացվում է մրցակցության սկզբունքի հիման վրա:

Այնուամենայնիվ, նախկին միութենական հանրապետություններից շատերում, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետությունում նախկին ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո ընդունված քրեական դատավարության օրենսգրքերում լրացուցիչ նախաքննության ինստիտուտը պահպանվեց:

Այսպես, 1998թ. ընդունված Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 311-րդ հոդվածը սահմանում էր, որ դատարանը գործն ուղարկում է լրացուցիչ նախաքննության՝

- երբ հետաքննության կամ նախաքննության մարմինների կողմից թույլ է տրված քրեադատավարական օրենքի էական խախտում, եթե դա չի կարող վերացվել դատական քննության ընթացքում,

- մեղադրողի միջնորդությամբ, երբ առկա են մեղադրանքն ավելի ծանր կամ փաստական հանգամանքներով սկզբնականից տարբերվող մեղադրանքով փոխելու հիմքեր:

Ժամանակի ընթացքում, սակայն, այդ պետություններում նկատվեց լրացուցիչ նախաքննության ինստիտուտից հրաժարվելու միտում: Այսպես, 1999 թվականի ապրիլի 20-ի

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՋՆԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

թիվ 7 որոշմամբ Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրական դատարանը ՌԽՖՍՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 232-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետերը ճանաչեց Սահմանադրությանը հակասող՝ պատճառաբանելով, որ «դատարանը, նախաձեռնելով մեղադրանքի հիմնավորմանն ուղղված քննչական գործունեության շարունակությունը, փաստորեն իրականացնում է իրեն անհամապատասխան մեղադրական գործառույթ: Կողմերի միջնորդության բացակայության պայմաններում գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելը կարող է արտահայտել միայն մեղադրանքի կողմի շահերը, քանի որ դրանով լրացվում են մեղադրական գործունեության ժամանակ տեղ գտած բացերը¹»: ՌԴ դատարաններն այլևս զրկվեցին հետաքննության կամ նախաքննության՝ դատական քննության ընթացքում չվերացվող թերությունները վերացնելու, ինչպես նաև առաջադրված մեղադրանքի հետ կապված այլ մեղադրանք առաջադրելու, կամ մեղադրանքն ավելի ծանր կամ նախկինից փաստական հանգամանքներով էապես տարբերվող մեղադրանքով փոխարինելու համար գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու հնարավորությունից:

2002թ. հուլիսի 1-ից գործողության մեջ դրվեց ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, որը, սահմանելով դատարանի մրցակցային լինելը, հրաժարվեց գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտից՝ 237-րդ հոդվածում նախատեսելով «Գործը մեղադրողին վերադարձնելու»² ինստիտուտը:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը «Քաղաքացի Գևորգ Գգրարյանի դիմումի հիման վրա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 311-րդ հոդվածի 2-րդ կետի, 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 3-րդ կետերի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով 24.07.2007թ. որոշմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ լրացուցիչ նախաքննություն նախատեսող բոլոր դրույթները ճանաչեց ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածին հակասող և անվավեր:

Սահմանադրական դատարանն իր որոշումը պատճառաբանել է նրանով, որ 311-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված հիմքով գործը լրացուցիչ նախաքննության վերադարձնելով՝ «դատարանը նախաքննության մարմնին հնարավորություն է տալիս «վերակենդանացնել» ձախողված մեղադրանքը»:

Սահմանադրական դատարանի վերոնշյալ որոշման 6-րդ կետի համաձայն. «Նման (311-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված՝ մեղադրանքը ավելի ծանր կամ փաստական հանգամանքներով սկզբնականից տարբերվող մեղադրանքով փոխելու հիմքերի առկայությամբ մեղադրողի միջնորդությամբ գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու մասին-Գ.Բ.) որոշման կայացման հնարավորությունը պայմանավորելով միայն մեղադրողի միջնորդության առկայությամբ՝ օրենսդիրը փորձ է արել դատարանին ձերբազատել մեղադրական թեքումից, սակայն, այնուամենայնիվ, խախտվել է քրեական դատավարության կարևոր սկզբունքը, ըստ որի՝ դատարանը հանդես չի

Քրեական դատավարութիւն

գալիս մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմում և արտահայտում է միայն իրավունքի շահերը (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 23-րդ հոդված), սկզբունք, որը նպատակաուղղված է ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածով նախատեսված՝ դատարանի անկախության և անկողմնակալության ապահովմանը: Ընդ որում, դատավճիռ կայացնելիս դատարանի լուծման ենթակա հարցերը հստակ սահմանված են ՀՀ քր. դատ. օր-ի 360-րդ հոդվածում»:

Փաստորեն, Սահմանադրական դատարանը կողմերի հավասարության սկզբունքին հակասող է ճանաչել ինչպես դատարանի նախաձեռնությամբ, այնպես էլ մեղադրողի միջնորդությամբ քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության վերադարձնելը:

Սահմանադրական դատարանը մեջբերում է միջազգային փորձը՝ որպես օրինակ ներկայացնելով ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի 237-րդ հոդվածում ամրագրված՝ գործը մեղադրողին վերադարձնելու ինստիտուտը:

Գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտը հակասահմանադրական ճանաչելով՝ Սահմանադրական դատարանը կանխորոշեց դրան փոխարինող ինստիտուտի էությունը: Մասնավորապես՝ իր որոշման մեջ Սահմանադրական դատարանը մեջբերում է «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 4-րդ մասը՝ նշելով, որ դրանում ամրագրված դրույթի տրամաբանությունը կարող է դրվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի բարեփոխման հիմքում:

«Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ եթե առաջին ատյանի դատարանում մեղադրողը գտնում է, որ մեղադրանքը ենթակա է մեղմացման կամ խստացման, քանի որ դատական քննության ժամանակ ի հայտ են եկել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել մինչդատական վարությամբ, դատախազն իրավունք ունի միջնորդություն ներկայացնելու դատարան՝ արարքը վերադարձնելու նպատակով դատական նիստը հետաձգելու վերաբերյալ: Դատարանը դատախազի միջնորդությամբ հետաձգում է նիստը՝ անհրաժեշտ քննչական գործողություններ կատարելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու համար: Նիստը կարող է հետաձգվել ոչ ավելի, քան 1 ամսով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ անհրաժեշտ քննչական գործողություններ կատարելու համար ողջամտորեն պահանջվում է ավելի երկար ժամկետ: Ամբաստանյալի կամ նրա պաշտպանի, տուժողի կամ նրա ներկայացուցչի միջնորդությամբ դատարանը պարտավոր է հետաձգել նիստը՝ նոր մեղադրանքին ծանոթանալու համար ժամկետ տրամադրելու նպատակով:

Իրականում հենց այս դրույթն էլ ընկավ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածով ամրագրված՝ նոր ինստիտուտի հիմքում:

Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ եթե առաջին ատյանի դատարանում դատական քննության ընթացքում մեղադրո-

ընդ գտնում է, որ առաջադրված մեղադրանքը խստացման կամ մեղմացման առումով ենթակա է լրացման կամ փոփոխման, քանի որ ի հայտ են եկել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել մինչդատական վարույթում, և եթե գործի փաստական հանգամանքները հնարավորություն չեն տալիս մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու առանց դատական քննությունը հետաձգելու, ապա դատարանին ներկայացնում է առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու համար դատական քննությունը հետաձգելու վերաբերյալ միջնորդություն: Մեղադրողը նման միջնորդությամբ կարող է հանդես գալ մինչև դատարանի խորհրդակցական սենյակ հեռանալը:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ վերոնշյալ հիմքերի առկայության դեպքում դատարանը դատախազի միջնորդությամբ հետաձգում է նիստը՝ անհրաժեշտ քննչական և այլ դատավարական գործողություններ կատարելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու համար: Նիստը կարող է հետաձգվել ոչ ավելի, քան մեկ ամսով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ անհրաժեշտ քննչական և այլ դատավարական գործողություններ կատարելու համար ողջամտորեն պահանջվում է ավելի երկար ժամկետ:

Առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու դեպքում մեղադրողը կազմում է առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու մասին որոշում, որը ձեռք բերված նյութերի հետ ներկայացնում է դատարան:

յացնում է դատարան:

309.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ մեղադրողը կարող է մինչև դատարանի խորհրդակցական սենյակ հեռանալը փոխել մեղադրանքը, այդ թվում նաև՝ խստացման առումով, եթե դատական քննության ընթացքում հետազոտված ապացույցներն անհերքելիորեն վկայում են, որ ամբաստանյալը կատարել է այլ հանցանք, քան այն, որը նրան մեղսագրվում է:

Տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին կամ նրանց ներկայացուցիչներին դատարանը նոր մեղադրանքին ծանոթանալու համար ժամանակ է տրամադրում նրանց միջնորդության դեպքում, իսկ ամբաստանյալին և նրա պաշտպանին՝ անկախ միջնորդությունից:

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 309-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է, որ եթե դատաքննության ընթացքում պարզվում է, որ ամբաստանյալի արարքի իրավաբանական որակումը ճիշտ չէ, իսկ մեղադրողը խստացնելու առումով արարքը վերաորակելու որոշում չի կայացնում կամ վերաորակելու համար դատական նիստը հետաձգելու միջնորդություն չի ներկայացնում, ապա դատարանն իր նախաձեռնությամբ մինչև 10 օր ժամկետով հետաձգում է դատական նիստը՝ առաջարկելով գլխավոր դատախազին կամ տեղակալին վերահաստատելու մեղադրական եզրակացությունը:

Մեղադրական եզրակացությունը վերահաստատելուց հետո դատարանը մեղադրական եզրակացությանը համապատասխան կայացնում է դատական ակտ:

«Դատախազության մասին» ՀՀ

Քրեական դատավարություն

օրենքի 26-րդ հոդվածի 6-րդ³ մասի համաձայն՝ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված կարգով առաջարկություն ստանալիս գլխավոր դատախազը կամ նրա տեղակալը կայացնում է որոշում մեղադրական եզրակացությունը վերահաստատելու վերաբերյալ և ներկայացնում դատարան կամ անում նույն օրենքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված միջնորդություններից որևէ մեկը:

Վերոնշյալ հոդվածների վերլուծությունը թույլ է տալիս առանձնացնել դատարանում մեղադրանքը փոփոխելու երկու կարգ.

1. Մեղադրանքի փոփոխում առանց քննչական և այլ դատավարական գործողությունների կատարման, երբ դատարանում հետազոտված ապացույցներն անհերքելիորեն վկայում են մեղադրանքը փոփոխելու անհրաժեշտության մասին (309.1-րդ հոդվածի 3-րդ կետ):

2. Մեղադրանքի փոփոխում քննչական և այլ դատավարական գործողությունների կատարմամբ, երբ դատական քննության ընթացքում մեղադրողը գտնում է, որ առաջարկված մեղադրանքը խստացման կամ մեղմացման առումով ենթակա է լրացման կամ փոփոխման, քանի որ ի հայտ են եկել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել մինչդատական վարույթում, և եթե գործի փաստական հանգամանքները հնարավորություն չեն տալիս մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու առանց դատական քննությունը հետաձգելու (309-րդ հոդվածի 1-ին և 2-

րդ կետեր):

Նշված երկու կարգերով մեղադրանքի փոփոխությունը, համաձայն 309.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասի, կարող է լինել նաև դատարանի՝ գլխավոր դատախազին կամ նրա տեղակալին ուղղված՝ մեղադրական եզրակացությունը վերահաստատելու մասին առաջարկության հիման վրա, երբ դատաքննության ընթացքում պարզվում է, որ ամբաստանյալի արարքի իրավաբանական որակումը ճիշտ չէ, իսկ մեղադրողը խստացնելու առումով արարքը վերաորակելու որոշում չի կայացնում կամ վերաորակելու համար դատական նիստը հետաձգելու միջնորդություն չի ներկայացնում:

Ստացվում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածն ըստ էության վերացրեց միայն 311-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված՝ հետաքննության կամ նախաքննության մարմինների կողմից դատական քննության ընթացքում չվերացվող քրեադատավարական օրենքի էական խախտում թույլ տրված լինելու հիմքով քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելը: Մինչդեռ այդ հոդվածի երկրորդ կետով նախատեսված հիմքի էությունը պահպանվել է: Այսպես, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերից բխում է, որ մեղադրողը միջնորդում է հետաձգել դատական քննությունը քննչական և այլ դատավարական գործողություններ իրականացնելու և արդյունքում մեղադրանքը փոփոխելու համար: Տարբերությունն այն է, որ եթե նախկինում քննչական և այլ դատավարական գործողություններ իրականացնելու և մեղադրանքը փոփոխելու համար գործն ուղարկվում էր լրացու-

ցիչ նախաքննության, ապա այժմ դատական քննությունը հետաձգվում է և գործը չի անցնում քննիչի վարույթ:

Ավելին, ինչպես երևում է 309.1-րդ հոդվածի 5-րդ և «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 6-րդ մասի բովանդակությունից, այժմ մեղադրյալին առաջադրված մեղադրանքի փոփոխությունը, այդ թվում նաև խստացման առումով, կարող է լինել նաև դատարանի՝ գլխավոր դատախազին կամ նրա տեղակալին ուղղված առաջարկության ոչ անմիջական արդյունք: Այսպես, «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 6-րդ մասից բխում է, որ դատարանի առաջարկության հիման վրա մեղադրական եզրակացությունը չվերահաստատելու դեպքում գլխավոր դատախազը կամ նրա տեղակալը միջնորդություն է ներկայացնում դատարան՝ մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու համար դատական քննությունը հետաձգելու մասին:

Այսինքն՝ այս դեպքում դատական քննության փուլում գտնվող գործով քննչական գործունեությունը շարունակվում, իսկ արդյունքում ամբաստանյալին առաջադրված մեղադրանքը, այդ թվում՝ խստացման առումով, փոփոխվում է դատարանի նախաձեռնությամբ, իսկ ավելի կոնկրետ՝ գլխավոր դատախազին կամ նրա տեղակալին ներկայացված առաջարկության արդյունքում: Թեև տվյալ դեպքում դատարանը գլխավոր դատախազին առաջարկում է ոչ թե միջնորդել հետաձգելու դատական քննությունը մեղադրանքը փոփոխելու համար, այլ վերահաստատել մեղադրական եզրակացությունը,

այնուամենայնիվ գլխավոր դատախազի կամ նրա տեղակալի կողմից մեղադրական եզրակացությունը չվերահաստատելու դեպքում որպես դատարանի առաջարկության անուղղակի արդյունք հանդես է գալիս ամբաստանյալին առաջադրված մեղադրանքի փոփոխումը, այդ թվում՝ խստացման առումով, և նոր մեղադրանքի առաջադրումը:

Ընդ որում, Գլխավոր դատախազին կամ նրա դատախազին մեղադրական եզրակացությունը վերահաստատելու առաջարկություն ներկայացնելով՝ դատարանն ուղղակիորեն հայտնում է իր անհամաձայնությունը արարքի որակման հետ՝ դրանով արտահայտելով նաև իր դիրքորոշումը առաջադրված մեղադրանքով գործի լուծման վերաբերյալ:

Տպավորություն է ստեղծվում, որ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասում էր միայն «Լրացուցիչ նախաքննություն» անվանումը, քանի որ, ինչպես տեսանք, մեղադրողի միջնորդությամբ դատական քննությունը հետաձգելով և քննչական և այլ դատավարական գործողություններ կատարելով՝ դատարանում մեղադրանքը փոփոխելն ունի նույն էությունը, ինչ որ գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելը ՀՀ քր. դատ. օր-ի 311-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքով:

Ավելին, 309.1-րդ հոդվածի 5-րդ կետով սահմանված կարգով դատարանի կողմից գլխավոր դատախազին կամ նրա տեղակալին մեղադրական եզրակացությունը վերահաստատելու մասին առաջարկություն ներկայացնելն ավելի է նսեմացնում դատարանին:

Հետևաբար դատարանում մեղադ-

Քրեական դատավարություն

րանքը փոփոխելու ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին և 5-րդ մասերով նախատեսված եղանակները գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտի նման հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ և 23-րդ հոդվածներին:

Մենք ընդունում ենք, որ գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու և դատարանում մեղադրանքը փոփոխելու ինստիտուտների բացակայությունը գործնական և տեսական խնդիրների պատճառ կարող է դառնալ՝ կապված արարքի սխալ որակման կամ դատաքննության ընթացքում այնպիսի հանգամանքների ի հայտ գալու հետ, որոնք հայտնի չեն եղել վարույթն իրականացնող մարմնին և չէին կարող հայտնի լինել:

Դա պայմանավորված է նրանով, որ այդպիսի ինստիտուտների բացակայությունը բնութագրական է «մաքուր մրցակցային» քրեական դատավարությանը:

Գրականության մեջ նշվում է, որ «գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտի առկայությունը ենթադրում է դատարանի ակտիվ դերը և նրա ապացուցման սուբյեկտ լինելը, ինչը բնորոշ չէ մրցակցային դատարանին⁴»:

Անկախ այն հանգամանքից, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասը ՀՀ քրեական դատավարությունը հռչակում է մրցակցային, նույն հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ դատարանը կաշկանդված չէ կողմերի կարծիքներով և իրավունք ունի սեփական նախաձեռնությամբ անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել քրեական

գործով ճշմարտությունը բացահայտելու համար:

Ավելին, նույն օրենսգրքի՝ քրեական դատավարության խնդիրները սահմանող 2-րդ հոդվածի վերլուծությունն ուսումնասիրողին հանգեցնում է այն եզրահանգման, որ վարույթն իրականացնող մարմնի, այդ թվում՝ դատարանի վրա դրված է գործով օբյեկտիվ ճշմարտության բացահայտման պարտականություն:

Այդպիսի պարտականություն կրող դատարանը մրցակցային համարել չի կարելի, քանի որ տվյալ դեպքում նաև իր վրա տարածվող խնդիրների լուծման համար դատարանը ստիպված է լինում «օժանդակել» քրեական հետապնդման մարմնին:

Հետևաբար, ՀՀ քրեական դատավարությունը պատկանում է ոչ թե «մրցակցային», այլ «խառը» տիպին, որի պայմաններում դատարանին «պասիվ արբիտրի» դերն այնքան էլ բնութագրական չէ:

Ի դեպ, ՌԴ Սահմանադրական դատարանը 08.12.2003թ. որոշմամբ մեկնաբանեց գործը մեղադրողին վերադարձնելու ինստիտուտի սահմանադրաիրավական իմաստը՝ սահմանելով, որ դատարանը գործը վերադարձնում է մեղադրողին քրեադատավարական օրենքի այնպիսի էական խախտումները վերացնելու համար, որոնք չեն կարող վերադարձվել դատական քննության ընթացքում և, որոնք կապված չեն նախաքննությունը լրացնելու հետ՝ դրանով ըստ էության վերականգնելով գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու՝ դատարանի հնարավորությունը: Այսինքն՝ «գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու» ինստիտուտի բացակայությունը ՌԴ-ում ևս խնդիր-

ներ առաջացրեց՝ պայմանավորված ՌԳ քրեական դատավարության տիպով և իրավական ավանդույթներով:

Ոստի, «Քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու» ինստիտուտից հրաժարվելու անհրաժեշտությունը պետք է պայմանավորեր ոչ թե դրանից շատ քիչ տարբերվող նոր ինստիտուտի ներմուծումը քրեական դատավարություն, այլ հենց «մաքուր մրցակցային» քրեական դատավարության ստեղծումը:

Այլ կերպ ասած՝ «Լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու» ինստի-

տուտից հրաժարվելը պետք է իրականացվեր քրեական դատավարության օրենսդրության համընդհանուր բարեփոխման համատեքստում՝ հաշվի առնելով նաև, թե ինչքանով են այդպիսի փոփոխության արդյունքին պատրաստ մինչդատական վարույթն իրականացնող և դրա նկատմամբ դատավարական ղեկավարում իրականացնող մարմինները, ինչպես նաև հասարակությունը՝ իր իրավագիտակցության զարգացվածության մակարդակով:

1. Постановление Конституционного Суда РФ от 20 апреля 1999г. No 7 "По делу конституционности положений пунктов 1 и 3 ч. 1 ст 232, ч. 4 ст 248 и ч. 1 ст 258 УПК РСФСР в связи с запросами Иркутского районного суда Иркутской области и Советского районного суда города Нижний Новгород".

2. «Գործը մեղադրողին վերադարձնելու» ինստիտուտը նախատեսված է նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 296-րդ հոդվածում: Ընդ որում, այդ ինստիտուտը գոյություն է ունեցել նաև մինչև գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտի հակասահմանադրական ճանաչվելը: Գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին որոշումը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում դատարանի կող-

մից կայացվող որոշումներից է:

3. Հոդվածը գերծ չէ տեխնիկական թերություններից. այսպես, դրանում խոսվում է ՀՀ քր. դատ. օր-ի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված միջնորդություններից որևէ մեկը ներկայացնելու մասին, մինչդեռ այդ հոդվածի 2-րդ մասում որևէ միջնորդության մասին խոսք չկա: Այն կարգավորում է դատարանի գործողությունները՝ նույն հոդվածի 1-ին մասով սահմանված միջնորդության առկայության դեպքում, և դատախազի գործողությունները՝ մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու հետ կապված:

4. **Դավիթ Ավետիսյան** Քրեական դատավարության տեսության և պրակտիկայի հարցեր, Երևան, 2003թ., էջ 47:

Հունան ՏԵՐ-ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՀ վճարելի դատարանի նախագահի խորհրդական,
Պետական կառավարման ակադեմիայի ասպիրանտ

**ՊԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ԲՈՂՈՔԱՐԿՈՒՄԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՐԴԱՐ ՊԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՊԱՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՂԱՆԱԿ**

Պաշտպանությունը հանդիսանում է ցանկացած իրավունքի բաղկացուցիչ տարր: Այս առումով արդար դատաքնության իրավունքը, հանդիսանալով մարդու իրավունքների պաշտպանության իրավական հիմքը, ինքնին ունի պաշտպանության կարիք, քանի որ սխալ դատական ակտի վերանայման հնարավորության բացակայությունը խաթարում և սահմանափակում է դատական պաշտպանության իրավունքը, քանի որ դատարանի որոշումը չի կարող համարվել արդարադատ, քանի դեռ բացակայում է դատական սխալը վերացնելու հնարավորությունը¹:

Տվյալ միտքն արտահայտվել է նաև իրավաբանական գրականությունում: Այսպես, խախտված իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանությունը ենթադրում է դրա բաղադրությունը կազմող տարրերի համալիրություն՝ դատարան դիմելու, վերջնական դատական ակտի կայացումով գործի քննության, դատական սխալի վերացման և դատական ակտի կատարման իրավունք²:

Արդար դատաքնության իրավունքի պաշտպանությունը տեղի է ունենում երկու մակարդակներում՝ ներպետական և միջազգային:

Ներպետական մակարդակում արդեն արդար դատաքնության իրավունքի պաշտպանությունն իրականացվում է պետական և ոչ պետական միջոցներով: Հաշվի առնելով սույն հոդվածի ուղղվածությունը և այն հանգամանքը, որ արդար դատաքնության իրավունքի դատական պաշտպանությունը ներառված է արդար դատաքնության իրավունքի բուն էության մեջ³, հոդվածի շրջանակներում կքննարկվեն միայն արդար դատաքնության իրավունքի ներպետական դատական պաշտպանության հիմնահարցերը:

Արդար դատաքնության իրավունքի ներպետական դատական պաշտպանության միակ միջոցը տվյալ իրավունքը խախտող ակտի բողոքարկումն է: Արդար դատաքնության իրավունքը խախտող օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի վերանայման որևէ այլ հնարավորություն ՀՀ իրավական համակարգը չի նախատեսում⁴:

ՀՀ ներպետական իրավական համակարգում քրեական, քաղաքացիական, վարչական դատավարության օրենսգրքերը նախատեսում են դատական որոշակի ակտերի բողոքարկման հնարավորություն և սահմանում են դրա իրակա-

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նացման կարգը: Սակայն օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի բողոքարկման միջոցով արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանության ընթացքում առաջ են գալիս մի շարք տեսական և պրակտիկ խնդիրներ, որոնց վերլուծությունն անհրաժեշտ է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի բողոքարկման միջոցով անձի արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանության համար:

Արդար դատաքննության իրավունքի դատական պաշտպանության ինստիտուտի առավել էական հիմնախնդիրներից թերևս կարելի է սահմանել հետևյալները՝

- ինչքանով է դատական ակտերի բողոքարկումը բխում մարդու արդար դատաքննության իրավունքի էությունից,

- որո՞նք են այն դատական ակտերը, որոնք պետք է ենթակա լինեն բողոքարկման,

- ովքե՞ր պետք է հնարավորություն ունենան բողոքարկելու դատական ակտերը, և

ապա՝

- հնարավոր են բողոքարկման ենթակա դատական ակտերի բողոքարկման հնարավորության արդարացված սահմանափակումներ:

Չնայած դատական ակտերի բողոքարկման հնարավորության՝ արդար դատաքննության իրավունքի էությունից բխելու և բողոքարկման ենթակա դատական ակտերի շրջանակի իրավական հիմնախնդիրները սերտորեն փոխկապված են, սակայն, հաշվի առնելով դրանց իրավական առանձնահատկությունները, գտնում ենք, որ դրանք պետք է քննարկել առանձին:

Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանների դատական ակտերի դեմ, բացառությամբ այն ակտերի, որոնց համար վերաքննություն օրենքով նախատեսված չէ (ընդգծումը - հեղինակինն է) վերաքննիչ բողոք բերելու իրավունք ունեն... Նույն օրենսգրքի 222-րդ հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն՝ Վճռաբեկ դատարանն իր իրավասության սահմանում վերանայում է վերաքննիչ դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը և վերաքննիչ դատարանի կողմից միջանկյալ դատական ակտերի վերանայման արդյունքում կայացված որոշումները (ընդգծումը - հեղինակինն է):

Նույն հոդվածի երրորդ մասի համաձայն՝ Վճռաբեկ դատարանը վերանայում է վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու, վերաքննիչ վարույթը կարճելու և կասեցնելու վերաբերյալ վերաքննիչ դատարանի միջանկյալ դատական ակտերը (ընդգծումը - հեղինակինն է):

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ վարչական դատարանում վարչական գործերով դատավարության կարգը սահմանվում է նույն օրենսգրքով և Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքով, իսկ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում նաև Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով: Այնքանով, որքանով դրա նորմերն իրենց էու-

Քրեական դատավարություն

թյամբ կիրառելի են (“mutatis mutandis”) վարչական դատավարության նկատմամբ և չեն հակասում նույն օրենսգրքին և վարչական դատավարության էությանը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ վարչական դատարանի դատական ակտերի բողոքարկման կարգի, հիմքերի և գործերի վարույթը Վճռաբեկ դատարանում իրականացնելու վրա (mutatis mutandis) տարածվում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված նորմերը:

Ինչպես կարելի է նկատել, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքը և վարչական դատավարության օրենսգրքն այնքանով, որքանով որ վարչական դատարանի դատական ակտերի բողոքարկման կարգի, հիմքերի և գործերի վարույթի հարցերի կարգավորումը հղում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքին, նախատեսելով միայն որոշակի դատական ակտերի բողոքարկման հնարավորություն, ըստ էության, հնարավոր են համարում բացառել որոշակի դատական ակտերի բողոքարկման հնարավորությունը:

Ինչ վերաբերում է քրեական գործերով կայացված դատական ակտերի բողոքարկմանը, ապա, այստեղ վիճակը քիչ այլ է, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքն իր 103-րդ հոդվածի առաջին մասով սահմանել է, որ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի գործողությունները և որոշումները կարող են նույն

օրենսգրքով սահմանված կարգով բողոքարկվել դատավարության մասնակիցների կողմից: Քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի գործողությունները և որոշումները կարող են բողոքարկվել համապատասխան դատախազին, դատախազի որոշումները և գործողությունները՝ վերադաս դատախազին, դատարանին՝ վերադաս դատարան (ընդգծումը - հեղինակինն է): Սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում քրեական հետապնդման մարմնի գործողությունները և որոշումները կարող են բողոքարկվել դատարան:

Ինչպես կարելի է նկատել, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը դատաքննության ընթացքում կայացված բոլոր դատական ակտերի բողոքարկման հնարավորություն նախատեսում է: Դա թերևս բխում է կոնվենցիայի 7-րդ արձանագրության առաջին մասով սահմանված նորմից, համաձայն որի՝ քրեական հանցագործություն կատարելու համար դատարանի կողմից դատապարտված յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի, որ իր դատապարտումը կամ դատավճիռը վերանայվի վերադաս դատական ատյանի կողմից: Այդ իրավունքի իրականացումը, ներառյալ դրա իրականացման հիմքերը, կարգավորվում է օրենքով: Ինչպես կարելի է նկատել, վերոհիշյալ նորմը քրեական գործերով բողոքարկման ենթակա դատական ակտերի շրջանակը նեղացնում է մինչև դատապարտող վերջնական ակտը: ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ դատաքննության ընթացքում կայացվող դատական ակտերի բո-

դոքսարկման հնարավորություններն անհամեմատ լայն են՝ կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրությամբ սահմանվածի համեմատ, քանի որ, ինչպես նշվեց վերևում, առանց բացառության, բոլոր ակտերը բողոքարկելու հնարավորություն են նախատեսում:

Գատական ակտի բողոքարկումը՝ որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարր, իր ամրագրումը չի ստացել մարդու՝ արդար դատաքննության իրավունքն ամրագրող ՀՀ ներպետական կամ միջազգային-իրավական որևէ նորմում: Հակառակը, Եվրոպական դատարանն իր որոշումներում առաջ է քաշել այն գաղափարը, որ մարդու արդար դատաքննության իրավունքը կարող է իրականացվել նաև մեկ ատյանում գործի քննության պայմաններում:

Այսպես, Եվրոպական դատարանն իր վճիռներից մեկում նշել է, որ կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը չի պարտադրում անդամ պետություններին ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ: Սակայն, եթե այդպիսի դատարաններ գոյություն ունեն, 6-րդ հոդվածով սահմանված երաշխիքները պետք է լրացվեն, *inter alia*, տվյալ դատարաններին էֆեկտիվ մատչելիությամբ՝ այն հաշվով, որպեսզի վիճող կողմերը կարողանան ստանալ իրենց «քաղաքացիական իրավունքներին և պարտականություններին» վերաբերող որոշում⁵:

Ինչպես կարելի է նկատել Եվրոպական դատարանի որոշումից կատարված վերոհիշյալ մեջբերումից, Եվրոպական դատարանը դատա-

կան ակտի բողոքարկումը չի դիտում որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարր: Տվյալ դեպքում էական է համարվում ավելի շատ կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածով ամրագրված դիսկրիմինացիայի արգելքի սկզբունքի պահպանումը:

Սակայն, մեր կարծիքով, դատական ակտի բողոքարկումը պետք է դիտել որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարր և վերադաս դատարանի կողմից ստորադաս դատարանների կայացված դատական ակտերի նկատմամբ էֆեկտիվ հսկողությունը պետք է դիտել որպես արդար դատաքննության իրավունքի մաս⁶:

Արդար դատաքննության իրավունքը հանդիսանում է մարդու իրավունքների դատական պաշտպանության իրավունքի իրավական հիմքը: Ուստի, ինչպես ճշմարիտ է այն պնդումը, որ արդար դատաքննության իրավունքն անհրաժեշտ է մարդու իրավունքների պաշտպանության համար, այնպես էլ դատական ակտի բողոքարկումը, տվյալ ակտի նկատմամբ դատական հսկողությունն անհրաժեշտ է արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանության համար:

Այսպես, եթե մարդու հիմնարար իրավունքներն ու ազատությունները կարող են խախտվել պետության զանազան ակտերի միջոցով, ապա մարդու արդար դատաքննության իրավունքը կարող է խախտվել դատարանների կողմից կայացված ակտերով: Հետևաբար, ինչպես ճշմարիտ է այն պնդումը, որ մարդու իրավունքները ենթակա են պաշտ-

Քրեական դատավարություն

պանության, այդ թվում նաև դատական պաշտպանության, նույնպես և ճշմարիտ է այն պնդումը, որ մարդու արդար դատաքննության իրավունքը նույնպես ենթակա է պաշտպանության, այդ թվում՝ դատական պաշտպանության, հատկապես որ տվյալ իրավունքի հնարավոր խախտումները կարող են ի չիք դարձնել մարդու իրավունքների պաշտպանության ամենաարդյունավետ միջոցի՝ դատական պաշտպանության դերը:

Վերոգրյալի հիման վրա գտնում ենք, որ մարդու արդար դատաքննության իրավունքը ներառում է նաև դատական ակտերի նկատմամբ հսկողության հնարավորությունը:

Սակայն այս տեսակետը միակը չէ իրավաբանական գրականությունում: Առաջ է քաշվում դատական սխալի գաղափարը և միայն այդ սխալը վերացնելու հնարավորությունն է դիտվում որպես իրավունքների դատական պաշտպանության տարր: Այսպես, վերադաս դատական ատյանի կողմից դատական սխալի վերացումը հանդիսանում է դատական պաշտպանության երեք անհրաժեշտ տարրերից մեկը, առանց որոնց չի կարելի պնդել, որ դատական պաշտպանությունը կայացել է: Դրանցից առաջինը՝ դատարանին դիմելը և գործով վերջնական դատական ակտի կայացումը անխոս պարտադիր է⁷: Իսկ «դատական սխալ» հասկացության տակ հասկացվում է միայն գործով կայացված վերջնական ակտով ձևակերպված դիրքորոշումը: Այսպես, անհրաժեշտ է սահմանազա-

տել դատարանի կողմից գործը քննելու հետ կապված գործունեությունն այդ գործունեության անմիջական արդյունքից: Քաղաքացիական դատավարության նպատակներին հասնելու մասին կարելի է խոսել միայն գործի ըստ էության քննությունից և դրա արդյունքում վերջնական դատական ակտ կայացվելուց հետո: Այն խախտումները, որոնք թույլ են տրվում դատարանի կողմից դատաքննության ընթացքում, դատական սխալ համարվել չեն կարող, քանի որ դրանք դեռևս չեն արտացոլվել դատարանի կողմից կայացված վերջնական դատական ակտերում և դատարանը մինչև խորհրդակցական սենյակ հեռանալը կարող է դրանք ինքնուրույն վերացնել: Հետևաբար, դատական սխալը որպես դատական գործունեության նպատակների չհասնելու դրսևորում կարող է լինել բացառապես նեղ հասկացություն: Դատական սխալի մասին կարելի է խոսել միայն գործն ըստ էության լուծող վերջնական դատական ակտի առկայության դեպքում: Վերջինս հանդիսանում է դատական գործունեության նպատակներին հասնելու միջոց, իսկ դատական սխալը դրսևորվում է այնտեղ, որտեղ այդ նպատակներին չի հաջողվել հասնել⁸:

Փաստորեն, իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հնարավորությունը կապվում է միայն վերջնական դատական ակտով դատական գործունեության նպատակներին անհամապատասխան դատական ակտի կայացման դեպքում դրա վերացման հետ: Մի

կողմ թողնելով այդ նպատակների սահմանման հարցում գիտական գրականությունում առկա վեճը՝ նշենք միայն, որ դատական պաշտպանության իրավունքը պետք չէ կապել միայն դատական գործունեության նպատակների հետ, իսկ արդար դատաքննության իրավունքը պետք չէ ընդհանրապես կապել այդ նպատակներին հասնելուն: Արդար դատաքննության իրավունքը սահմանող որևէ նորմ չի ապահովում անձի՝ տվյալ դատաքննության արդյունքում որևէ կոնկրետ արդյունք ստանալու իրավունք: Փաստերի հաստատման հարցում ճիշտ կողմնորոշվելը, դրա նկատմամբ նյութական իրավունքի ճիշտ նորմ կիրառելը չի կազմում արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակությունը կազմող երաշխիքների մաս: Այլ կերպ ասած՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ, ՀՀ կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերով, ՀՀ իրավական այլ ակտերով սահմանված արդար դատաքննության իրավունքը չի երաշխավորում արդարություն ստանալու իրավունք, այն երաշխավորում է զուտ արդարադատություն ստանալու ընթացքում գործի քննության որոշակի երաշխիքներ: Հետևաբար, մենք համակարծիք չենք այն տեսակետին, որ դատական սխալի վերացման, դատական ակտերի վերանայման իրավունքը առկա է միայն գործն ըստ էության լուծող վերջնական դատական ակտի պայմաններում: Դատական ակտի վերանայման իրավունքն առկա է ցանկացած դեպքում, երբ տվյալ դատական ակտով տվյալ պահին կարող է խախտվել անձի՝ արդար դատաքննության

նության իրավունքի տարր կազմող ցանկացած իրավունք:

Սակայն փաստելով այն հանգամանքը, որ դատական ակտերի բողոքարկումն անհրաժեշտ է մարդու արդար դատաքննության իրավունքի իրականացման համար, միաժամանակ անհրաժեշտ է պարզել, թե արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակությանը համապատասխան որոնք են այն դատական ակտերը, որոնք պետք է ենթակա լինեն բողոքարկման, իսկ որոնք՝ ոչ:

Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեի 7 փետրվարի 1995 թվականի Քաղաքացիական և առևտրային գործերով բողոքարկման ինստիտուտների և գործընթացների ներդրման և դրանց գործունեության բարելավման վերաբերյալ անդամ պետություններին ուղղված NR(95) 5 առաջարկությունում տրվում են այն հիմնական դրույթները, որոնք, մեր կարծիքով, պետք է հիմք ընդունվեն արդար դատաքննության իրավունքին համապատասխան դատական ակտերի բողոքարկման ինստիտուտի բովանդակության պարզման համար:

Այսպես, Առաջարկության առաջին հոդվածի «ա» կետի համաձայն՝ սկզբունքորեն պետք է գոյություն ունենա ստորադաս դատարանի (առաջին ատյանի դատարան) կայացրած ցանկացած (ընդգծումը - հեղինակինն է) ակտի նկատմամբ վերադաս դատարանի կողմից (երկրորդ ատյանի դատարան) հսկողության հնարավորություն: Ինչպես կարելի է նկատել, բողոքարկման հնարավորությունը նախատեսվում է բոլոր դատական

Քրեական դատավարություն

ակտերի նկատմամբ:

Սակայն, ամեն դեպքում, այս հարցում առկա է մի վերապահում. արդար դատաքննության իրավունքը բաղկացած է բազմաթիվ տարրերից, տարատեսակ երաշխիքներից, որոնցից ոչ բոլորն են, որ կարող են խախտվել դատարանի կողմից:

Օրինակ՝ արդար դատաքննության իրավունքի բաղադրությունը կազմող իրավունքների բավականին լայն ծավալ երաշխավորում է մարդու իրավունքները քրեական գործերով մինչդատական վարույթի ընթացքում: Սակայն տվյալ փուլում կայացված ակտերը դատական բողոքարկման հնարավորություն չէ քրեական դատավարության օրենսգիրքը չի նախատեսում⁹:

Կարևորելով դատական ակտերի բողոքարկման դերը արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանության խնդրում՝ կարծում ենք, որ այդ հարցում պետք է սահմանել որոշակի չափանիշ՝ դատական ակտը բողոքարկելու հնարավորություն նախատեսելիս: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է անդրադառնալ արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակությանը և փաստել, որ արդար դատաքննության իրավունքի տարբեր իրավական ակտերում ամրագրված նորմերը երաշխավորում են մարդու դատավարական ոչ բոլոր իրավունքներն ու ազատությունները: Արդար դատաքննության իրավունքի ժամանակակից ընկալումը, չնայած սահմանում է դատական պաշտպանության իրավունքի, ինչպես նաև այդ իրավունքի իրակա-

նացման երաշխիքների շատ լայն, բայց ամեն դեպքում որոշակի շրջանակներ: Ոչ բոլոր դատավարական երաշխիքներն են, որ կարող են կազմել արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակությունը:

Սակայն, ամեն դեպքում, հաշվի առնելով վերոշարադրյալը, մենք փաստում ենք, որ ներկայում ոչ չէ ներպետական օրենսդրությամբ, ոչ չէ կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերով, ոչ դատական պրակտիկայով սահմանված չէ որևէ հստակ չափորոշիչ, որով հնարավոր լիներ կողմնորոշվել այս կամ այն դատական ակտի բողոքարկման հնարավորություն նախատեսելիս կամ այն բացառելիս: Ուստի, անհրաժեշտ է հստակ սահմանել, թե որ պայմաններում պետք է հնարավորություն ընձեռվի այս կամ այն դատական ակտի բողոքարկման համար:

Մեր կարծիքով նման չափանիշ կարող է հանդիսանալ տվյալ ակտով անձի արդար դատաքննության իրավունքի որևէ տարրի՝ տվյալ ակտի կայացմամբ խախտման հնարավորությունը: Այլ կերպ ասած՝ բողոքարկման պետք է ենթակա լինի ցանկացած դատական ակտ, որով կարող է խախտվել անձի՝ արդար դատաքննության իրավունքի որևէ տարր: Այսպես, օրինակ, քաղաքացիական գործերով դատարանի վճիռը վերաքննության կարգով բողոքարկելիս բողոքում պարունակում է միջնորդություն պետական տուրքի վճարումից ազատելու պահանջի մասին: Սակայն դատարանը, բողոքի քննության արդյունքով այն ընդունելով վարույթ, մերժում է պետական

տուրքից ազատելու միջնորդությունը, որոշում է ընդունում դրա վճարումը տարաժամկետելու և կայացվելիք դատական ակտով բաշխելու մասին, ինչի արդյունքում որոշակի այլ պայմանների առկայության պայմաններում հնարավոր է, որ խախտվի անձի արդարադատության մատչելիության իրավունքը: Մինչդեռ, դատելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի այս հարցի կարգավորումից՝ այն ենթակա չէ բողոքարկման:

Ինչ վերաբերում է այն խնդրին, թե ով պետք է հնարավորություն ունենա բողոքարկելու դատական ակտը, ապա այս հարցում կարծում ենք եզրահանգումը միանշանակ է. դատական ակտը բողոքարկելու իրավունք պետք է ունենա ցանկացած անձ, որի արդար դատաքննության իրավունքը կազմող որևէ տարր կարող է խախտվել տվյալ դատական ակտով, անկախ նրանից՝ գործին մասնակից է, թե ոչ, ինչպես նաև անկախ այն հանգամանքից՝ տվյալ ակտը գործով կայացված վերջնական ակտ է, թե ոչ: Այլ կերպ ասած՝ դատական ակտի բողոքարկման հնարավորություն ունեցող սուբյեկտների օրենսդրական սահմանման դեպքում որպես միակ չափանիշ պետք է ընդունել տվյալ դատական ակտով արդար դատաքննության իրավունքի խախտման հանգամանքը, իսկ որպես նման բողոքը քննության ընդունելու պայման՝ տվյալ խախտման առկայության հիմնավորումը:

Նման տեսակետ արտահայտվել է նաև իրավաբանական գրականությունում: Այսպես, դատական ակտը բողոքարկելու հնարավորու-

թյուն ունեցող սուբյեկտների շարքին պետք է դասել գործին մասնակցող անձանց: Գործին մասնակից չդարձված անձինք պետք է հնարավորություն ունենան բողոքարկելու օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը, կամ օգտագործեն իրենց իրավունքների պաշտպանության այլ միջոցներ: Այդպիսի կարգը թույլ կտա նախկինում գործին մասնակից չդարձված անձին առանց իր իրավունքները վնասելու մասնակցել գործի քննությանը¹⁰:

Միաժամանակ, կարևորելով այն հանգամանքը, որ անձի արդար դատաքննության իրավունքի խախտման հնարավորություն պարունակող ցանկացած ակտ պետք է բողոքարկելու հնարավորություն լինի, անհրաժեշտ է նշել, որ բոլոր դատական ակտերի, որոնք հնարավոր է խախտեն անձի արդար դատաքննության իրավունքը, բողոքարկման հնարավորության նախատեսումը չի բխի արդար դատաքննության իրավունքի էությունից, մասնավորապես՝ հնարավոր է խախտվեն արդարադատության արդյունավետության և տնտեսման սկզբունքները: Այսպես, բողոքարկման նման լայն հնարավորությունների նախատեսումն անհարկի կծանրաբեռնի ՀՀ դատական համակարգը և անլուծելի տեխնիկական խնդիրներ առաջ քաշելով՝ կաղճատի ողջ իրավունքի արդյունավետ գործունեությունը:

Նշված նկատառումներով անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ ընդունելով մարդու արդար դատաքննության իրավունքի որևէ

Քրեական դատավարություն

տարրի խախտման վտանգ ստեղծող դատական ակտի բողոքարկման հնարավորության անհրաժեշտությունը, միաժամանակ, անհրաժեշտ է կատարել որոշակի վերապահումներ՝ դատական համակարգի արդյունավետ գործունեությունն ապահովելու համար:

Այսպես, Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեի 7 փետրվարի 1995 թվականի Քաղաքացիական և առևտրային գործերով բողոքարկման ինստիտուտների և գործընթացների ներդրման և դրանց գործունեության բարելավման վերաբերյալ անդամ պետություններին ուղղված NR(95) 5 առաջարկությունում տրված են որոշակի գործնական առաջարկներ, որոնցով հնարավոր է մեղմել վերոհիշյալ գաղափարի արդյունքում կատարվելիք օրենսդրական փոփոխությունների հետևանքով առաջանալիք ծանրաբեռնվածությունը: Այսպես, վերոհիշյալ առաջարկությունների 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ ապահովելու համար այն, որպեսզի այն հարցերը, որոնցով տրվում են բողոքները, քննվեն երկրորդ ատյանի դատարանի կողմից, պետություններին անհրաժեշտ է դիտարկել ներքոհիշյալ միջոցառումներից որոշների կամ բոլորի ընդունման հնարավորությունը.

ա) թույլատրել դատարաններին կամ կողմերին համաձայնվել առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված որոշ կամ բոլոր փաստերի հետ,

բ) թույլատրել կողմերին հասնելու գործի որոշ ասպեկտներով սահմանափակված որոշման,

գ) երբ անհրաժեշտ է ստանալ

բողոքարկման թույլտվություն, հնարավորություն տալ դատարանին սահմանափակել բողոքարկման սահմանները, օրինակ, միայն իրավունքի հարցերով,

դ) մտցնել նոր պահանջների ներկայացման, փաստերի կամ ապացույցների ներկայացման սահմանափակում երկրորդ ատյանի դատարանում, եթե միայն չեն առաջանում նոր հանգամանքներ կամ բացակայում են առաջին ատյանի դատարանում դրանք ներկայացնելու ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված պատճառներ,

ե) սահմանափակել բողոքի քննությունը բողոքի ողջամիտ հիմքերով՝ պայմանով, որ խոսքը գնում է գործերի մասին, երբ դատարանը կարող է գործել սեփական դրդապատճառներով:

Ամփոփելով՝ առաջարկում ենք, ՀՀ դատավարական օրենսդրության հետագա բարեփոխումների հայեցակարգը կազմելիս հաշվի առնել որ

- Արդար դատաքննության իրավունքի տարր կազմող ցանկացած իրավունքի խախտման պոտենցիալ ունեցող ակտերը ենթակա են բողոքարկման վերադաս ատյան:

- Այս կանոնից թույլատրելի բացառությունները կատարվում են միմիայն օրենքի հիման վրա՝ հաշվի առնելով արդարադատության արդյունավետության և տնտեսման սկզբունքները, ինչպես նաև Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեի 7 փետրվարի 1995 թվականի Քաղաքացիական և առևտրային գործերով բողոքարկման ինստիտուտների և գործընթաց-

ների ներդրման և դրանց գործունեության բարելավման վերաբերյալ անդամ պետություններին ուղղված NR(95) 5 առաջարկությունը:

Դատական ակտի բողոքարկման հնարավորություն պետք է վերապահել յուրաքանչյուրին, ում

արդար դատաքննության իրավունքի որևէ տարր խախտվել է տվյալ դատական ակտով՝ անկախ նրանից՝ վերջինս գործին մասնակից է, թե ոչ:

1. ՌԴ սահմանադրական դատարանի 25.12.2001 թվականի N17-П գործով կայացված որոշումը: *Гузева Е.В.* Право на судебную защиту, Судебная защита прав граждан в ее наиболее эффективных формах, материалы научно-практической конференции. Екатеринбург, 2002, с.13.

2. *Терехова Лидия Александровна* Право на исправление судебной ошибки как компонент судебной защиты, автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Екатеринбург, 2008, с. 1.

3. Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեի 7 փոտրվարի 1995 թվականի Քաղաքացիական և առևտրային գործերով բողոքարկման ինստիտուտների և գործընթացների ներդրման և դրանց գործունեության բարելավման վերաբերյալ անդամ պետություններին ուղղված NR(95) 5 առաջարկության նախաբան:

4. Այս ընդհանուր կանոնից թերևս դրոշակի առանձնահատկություններ ունի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի վերանայումը նոր երևան եկած հանգամանքների հիմքով, երբ դատական ակտը վերանայվում է տվյալ դատական ակտը կայացրած դատարանի կողմից:

5. Case of Garcia Manibardo v. Spain, 15 փետրվարի 2000 թվականին կայացված վճռի կետ 39:

6. Այստեղ և հետագա շարադրանքում «ստորադաս» և «վերադաս» հասկացությունները դատական ատյանների նկատմամբ օգտագործվելու են վերապահումով՝ շեշտելու համար վերջիններիս զբաղեցրած տեղը դատական համակարգում, ինչպես նաև Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեի 7 փետրվարի 1995 թվականի Քաղաքացիական և

առևտրային գործերով բողոքարկման ինստիտուտների և գործընթացների ներդրման և դրանց գործունեության բարելավման վերաբերյալ անդամ պետություններին ուղղված NR(95) 5 առաջարկության մեջ օգտագործվող տերմինների հետ նույնական տերմիններ օգտագործելու, տերմինաբանական բազմազանություն չստեղծելու համար:

7. *Терехова Лидия Александровна*, там же, с. 12.

8. Там же, с. 13.

9. Կարծում ենք, որ այս հարցում մոտեցումը պետք է լինի մի քիչ այլ այն դեպքերում, երբ քրեական գործերով մինչդատական վարույթում անձի արդար դատաքննության իրավունքը խախտվել է նախաքննական մարմնի կայացրած ակտով: Տվյալ դեպքում դրա իրավաչափության դատական քննության առարկա դարձնելը չպետք է դիտարկվի դատական ակտի բողոքարկման՝ որպես արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանության ինստիտուտի տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում նախաքննական մարմնի կողմից կայացված դատական ակտերը պետք է դատական քննության առարկա դարձվեն ընդհանուր հիմքերով՝ որպես անձի իրավունքները խախտող պետական մարմնի կամ դրա պաշտոնատար անձի ակտ կամ գործողություն, քանի որ դրանք չեն կայացվել դատարանի կողմից, հետևաբար դատարանի կողմից դրանցով անձի իրավունքների խախտումն անհնար է: Այլ է հարցը, որ տվյալ որոշումների օրինականությունը ստուգելու արդյունքում կայացված դատական ակտերը ենթակա են բողոքարկման, քանի որ դրանցով արդեն իսկ հնարավոր է անձի արդար դատաքննության իրավունքի որևէ տարրի խախտում դատարանի կողմից:

10. *Терехова Лидия Александровна*, там же, с. 10.

Քրեական իրավունք

Սերգեյ ՄԱՐԱԲՅԱՆ

ՀՀ դատական դեպարտամենտի
կազմակերպական վարչության պետ

ՀԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՐԿՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՄԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՌԵՅԻԴԻՎԻ ՇԵՏ (ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ, ԴԱՏԱԿԱՆ ԴՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ԵՎ ՉԱՐԳԱՅՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ) *

2.Կրկնակիության և համակցության հարաբերակցության մասին

Թեև մեր առաջարկած լուծման տարբերակի դեպքում կլուծվեն կրկնակիության և ռեցիդիվի սահմանազատման և արժևորման հիմնախնդիրները, այդուհանդերձ մի շարք հարցեր կմնան չլուծված: Խնդիրն այն է, որ իրավակիրառ պրակտիկայում հայտնի խնդիրներ և դժվարություններ են առաջանում նաև հանցագործությունների կրկնակիության և համակցության ինստիտուտների սահմանազատման ու արժևորման, կատարված արարքների ճիշտ քրեաիրավական գնահատական տալու և պատիժ նշանակելու հարցերում:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ հանցագործությունների կրկնակիությունն առկա է նաև այն դեպքում, երբ

անձը կատարում է տարբեր հոդվածներով նախատեսված հանցանքներ, սակայն պայմանով, որ այդ մասին նշված լինի հատուկ մասում: Սակայն քանի որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածից հետևում է, որ եթե անձը կատարել է տարբեր հոդվածներով կամ միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված հանցանքներ, ապա դա համարվում է հանցագործությունների համակցություն, ուստի ստացվում է, որ կրկնակիությունը և համակցությունը համընկնող, հատվող հասկացություններ են: Հետևաբար հարց է ծագում՝ *ինչպես պետք է որակել այն արարքները, որոնք միաժամանակ առաջացնում են և՛ համակցություն, և՛ կրկնակիություն:*

Եթե ելնենք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 20-րդ և 21-րդ հոդվածների համեմատական վերլուծությունից, ապա այն դեպքում, երբ անձի կատարած արարքներում առկա է միաժամանակ և՛ համակցություն, և՛ կրկնակիություն, ապա կատարվածը պետք է որակվի երկու հոդվածով՝ առաջինն ինքուրույն, իսկ երկրորդն

*Սկիզբը՝ թիվ 10 (111) համարում:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ինչպես համակցության, այնպես էլ կրկնակիության կանոնով: Օրինակ, եթե անձը կատարում է զգալի չափերի գողություն, իսկ հետո խարդախություն, ապա գողությունը որակվում է ըստ փաստացի կատարվածի, իսկ խարդախությունը միաժամանակ և՛ համակցության կանոնով, և՛ կրկնակիության հատկանիշով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդված և 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետ:

Եթե տարբեր հոդվածներով նախատեսված կրկնակիություն առաջացնող հանցագործությունները համակցությամբ որակելը խնդիրներ չեն առաջացնում, ապա նույնը չի կարելի ասել միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված հանցագործությունների դեպքում:

Այսպես, Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2003 թվականի դեկտեմբերի 18-ի դատավճռով՝

1. Վալերի Վարազդատի Չաքարյանը մեղավոր է ճանաչվել՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետերով, 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

2. Թամարա Հակոբի Սեդրակյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետերով, 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

3. Լևոն Մարտիրոսի Աբրահամյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կե-

տերով, 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

4. Ոսկան Գառնիկի Հարությունյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետերով, 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Դատապարտյալներին հիշյալ հոդվածներով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ «Նախկինում հափշտակությունների համար դատապարտված և պատիժները լրիվ չկրած Վալերի Չաքարյանը, Ոսկան Հարությունյանը և ամուսիններ Լևոն Աբրահամյանն ու Թամարա Սեդրակյանը, նախապես համաձայնության գալով միմյանց հետ, Երևանի Դավթաշեն համայնքի Չոր-1 թաղամասի՝ Արամ Դարիբյանին պատկանող թիվ 62 հողատարածքը կեղծ փաստաթղթեր պատրաստելու և օգտագործելու միջոցով ներկայացրել են որպես Թ.Սեդրակյանի սեփականություն, որը 2002թ. նոյեմբերի 29-ին խաբեությամբ վաճառելով Արա Առաքելյանին՝ խարդախությամբ հափշտակել են 3.000 ԱՄՆ դոլար:./.../

Վ.Չաքարյանը, Ո.Հարությունյանը և ամուսիններ Լ.Աբրահամյանն ու Թ.Սեդրակյանը, նախապես համաձայնության գալով միմյանց հետ, Երևանի Լալայանց փողոցի թիվ 47ա շենքի՝ Սիբայել Հայրապետյանին պատկանող թիվ 39 բնակարանը կեղծ փաստաթղթեր պատրաստելու և օգտագործելու միջոցով ներկայացրել են որպես Թ.Սեդրակյանի և Լ.Աբրահամյանի համատեղ սեփականություն, որը 2002թ. դեկտեմբերի 29-ին խաբեությամբ վաճառելով Պետրոս

Քրեական իրավունք

Տեր-Պետրոսյանին, խարդախությանը հափշտակել են նրանից 8.000 ԱՄՆ դոլար:./.../

Վալերի Չաքարյանը, Ոսկան Հարությունյանը և ամուսիններ Լ.Աբրահամյանն ու Թ.Սեդրակյանը, նախապես համաձայնության գալով միմյանց հետ, Երևանի Դավթաշեն համայնքի Չոր-1 թաղամասի՝ Արթուր Աբգարյանին և Լորենտա Ղարիբջանյանին համատեղ սեփականության իրավունքով պատկանող թիվ 86 հողատարածքն ու Ֆլորա Յայլյանին, Շավարշ և Նորայր Մարությաններին բաժնային սեփականության իրավունքով պատկանող թիվ 87 հողատարածքը կեղծ փաստաթղթեր պատրաստելու և օգտագործելու միջոցով ներկայացրել են որպես Թ.Սեդրակյանի սեփականություն, որը 2003թ. փետրվարի 10-ին խաբեությանը վաճառելով Անահիտ Հարությունյանին՝ խարդախությանը հափշտակել են 4.000 ԱՄՆ դոլար:./.../

Վալերի Չաքարյանը, Ռ.Հարությունյանը և ամուսիններ Լ.Աբրահամյանն ու Թ.Սեդրակյանը, նախապես համաձայնության գալով միմյանց հետ, Երևանի Լալայանց փողոցի թիվ 47ա շենքի՝ Միքայել Հայրապետյանին պատկանող թիվ 39 բնակարանը կրկին անգամ վաճառելու նպատակով, կեղծ փաստաթղթեր պատրաստելու և օգտագործելու միջոցով ներկայացրել են որպես Թ.Սեդրակյանի և Լ.Աբրահամյանի համատեղ սեփականություն, որը 2003թ. փետրվարի 20-ին խաբեությանը վաճառելով ամուսիններ Հասմիկ Գևորգյանին և Ռուանդ Ավագյանին՝ խարդախությանը հափշտակել են 13.000 ԱՄՆ դոլար:./.../

Շարունակելով իրենց հանցավոր

գործունեությունը՝ Վալերի Չաքարյանը, ամուսիններ Լ.Աբրահամյանն ու Թ.Սեդրակյանը, նախապես համաձայնության գալով միմյանց հետ, Երևանի Լենինգրադյան փողոցի թիվ 18 շենքի՝ Լ.Աբրահամյանի հանգուցյալ հորը՝ Մարտիրոս Աբրահամյանին պատկանող թիվ 25 բնակարանը կեղծ փաստաթղթեր պատրաստելու և օգտագործելու միջոցով ներկայացրել են որպես Լ.Աբրահամյանի սեփականություն, որը 2003թ. մարտի 25-ին խաբեությանը վաճառելով Բորիս Բաբաջանյանին՝ խարդախությանը հափշտակել են 8.000 ԱՄՆ դոլար:./.../

Վալերի Չաքարյանը, Լ.Աբրահամյանն ու Թ.Սեդրակյանը, նախապես համաձայնության գալով միմյանց հետ, Երևանի Պուշկինի անվան փողոցի թիվ 48 շենքի՝ Արմենակ Գևորգյանին պատկանող թիվ 18 բնակարանը կեղծ փաստաթղթեր պատրաստելու և օգտագործելու միջոցով ներկայացրել են որպես Լևոն Աբրահամյանի սեփականություն, որը 2003թ. ապրիլի 23-ին խաբեությանը վաճառելով Լևոն Յիտողձյանին՝ խարդախությանը հափշտակել են 28.500 ԱՄՆ դոլար:./.../

Վ.Չաքարյանը, Լ.Աբրահամյանն ու Թ.Սեդրակյանը, նախապես համաձայնության գալով միմյանց հետ, նույն՝ Երևանի Պուշկինի անվան փողոցի թիվ 48 շենքի՝ Արմենակ Գևորգյանին պատկանող թիվ 18 բնակարանը երկրորդ անգամ խարդախությանը վաճառելու նպատակով այն ներկայացրել են որպես Լևոն Աբրահամյանի սեփականություն, որը 30.000 ԱՄՆ դոլարով փորձել են վաճառել հայր և որդի Մարտին և Կարեն Մարգմանյաններին, ինչի կապակ-

ցությամբ 2003թ. ապրիլի 24-ին Լ.Աբրահամյանը և Թ.Սեդրակյանը Մ.Մարգվանյանից ու Կ.Մարգվանյանից վերցրել են 1.000 ԱՄՆ դոլար կանխավճար, սակայն իրենց մտադրությունն անկախ իրենց կամքից չեն կարողացել հասցնել մինչև վերջ, քանի որ վերջիններս, պարզելով, որ նշված բնակարանը իրենցից առաջ անշարժ գույքի առուվաճառքի գործակալության միջոցով վաճառել է այլ քաղաքացու, 25.04.2003թ. հրաժարվել են բնակարանը գնելուց ու Թամարա Սեդրակյանից պահանջել և հետ են ստացել նախորդ օրը տված կանխավճարը»:

Փաստորեն, դատապարտյալներն իրար հաջորդականությամբ 7 անգամ կատարել են խարդախություն՝ առաջին անգամ զգալի չափերի՝ հափշտակել են 3.000 ԱՄՆ դոլար, երկրորդ անգամ խոշոր չափերի՝ 8.000 ԱՄՆ դոլար, երրորդ անգամ զգալի չափերի՝ 4.000 ԱՄՆ դոլար, չորրորդ անգամ առանձնապես խոշոր չափերի՝ 13.000 ԱՄՆ դոլար, հինգերորդ անգամ խոշոր չափերի՝ 8.000 ԱՄՆ դոլար, վեցերորդ անգամ առանձնապես խոշոր չափերի՝ 28.500 ԱՄՆ դոլար, յոթերորդ անգամ առանձնապես խոշոր չափերի՝ 30.000 ԱՄՆ դոլարի հափշտակության փորձ:

Կարծում ենք՝ նկարագրված փաստական հանգամանքների պայմաններում հանցագործությունների կրկնակիության և համակցության կանոնները ճիշտ չեն կիրառվել, ինչն էլ հանգեցրել է արարքի սխալ որակման:

Դատարանի կողմից թույլ տրված առաջին սխալը հանգում էր նրան, որ նա խախտել է հանցագործություննե-

րի կատարման հերթականությունը: Կարծում ենք՝ կատարված հանցագործությունները պետք է արժանանալին քրեաիրավական գնահատականի՝ ըստ կատարման հերթականության: Եթե պահպանվեր հանցագործությունների կատարման հերթականությունը, ապա կատարվածը կստանար այլ քրեաիրավական գնահատական:

Երկրորդ սխալն այն է, որ դատարանը ճիշտ չի կիրառել քրեաիրավական նորմերի մրցակցության, կրկնակիության և համակցության կանոնները:

Քանի որ անձի կատարած առաջին խարդախությունը եղել է զգալի չափերի և խմբի կողմից, երկրորդը՝ խոշոր չափերի, խմբի կողմից և կրկին անգամ, երրորդը՝ զգալի չափերի, խմբի կողմից և կրկին անգամ, իսկ չորրորդը՝ առանձնապես խոշոր չափերի, ուստի դատարանն առաջին երեք խարդախությունը պետք է որակեր չորրորդից առանձին, քանի որ առաջին երեքում առկա է խմբի կողմից և կրկնակիության հատկանիշը, որը հողվածի երկրորդ մասով է նախատեսված, ուստի ստացվում է, որ թեև առաջինի և երրորդի դեպքում խարդախության չափերը զգալի են, սակայն քանի որ դրանցում արդեն իսկ առկա է երկու ծանրացնող հանգամանք՝ խումբը և կրկնակիությունը, կատարվածը պետք է որակվեր հետևյալ կերպ՝ 178-րդ հողվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ կետերով:

Քանի որ չորրորդ անգամ կատարվել է առանձնապես խոշոր չափերի, իսկ հինգերորդ անգամ խոշոր չափերի խարդախություն, որոնցից առանձնապես խոշոր չափն առավել ծանրացնող հանգամանք է, նախա-

Քրեական իրավունք

տեսված է հողվածի 3-րդ մասում, քան խոշոր չափը, որը նախատեսված է երկրորդ մասում, ուստի դրանք չեն կարող միասին որակվել և յուրաքանչ-յուրը պետք է որակել ինքնուրույն: Չորրորդը պետք է որակել որպես առանձնապես խոշոր չափերի խարդախություն՝ 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, իսկ հինգերորդը՝ որպես խմբի կողմից կրկին անգամ կատարված խոշոր չափերի խարդախություն, այսինքն՝ 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետերով:

Քանի որ վեցերորդ անգամ կատարվել է առանձնապես խոշոր չափերի խարդախություն, իսկ յոթերորդ անգամ առանձնապես խոշոր չափերի խարդախության փորձ, ուստի դրանք պետք է որակվեին միայն առանձնապես խոշոր չափը սահմանող մասով՝ հղում կատարելով հանցափորձը սահմանող հոդվածին, իսկ դատավճռի նկարագրական-պատճառաբանական մասում ցույց կտրվի, որ կատարվել է մեկ ավարտված առանձնապես խոշոր չափերի խարդախություն և մեկ չավարտված առանձնապես խոշոր չափերի խարդախություն, այսինքն՝ կատարվածը պետք է որակվեր հետևյալ կերպ՝ 34-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետ:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով ասվածը, գալիս ենք այն եզրակացության, որ կատարված հանցագործություններին պետք է տրվեր հետևյալ քրեաիրավական գնահատականը՝ 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ կետեր, 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետ, 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետեր, 34-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետ:

Ինչևէ, նկատենք, որ վերոնշյալ և մասնատիպ այլ դեպքերին սխալ

քրեաիրավական գնահատական տալուն, բացի սուբյեկտիվ գործոնից, առավելապես նպաստում են օրենսդրական անորոշությունները, բացերը և հակասությունները:

Խնդիրն այն է, որ թեև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածի 2-րդ մասում սահմանված է, որ հանցագործությունների համակցության դեպքում անձը պատասխանատվություն է կրում յուրաքանչյուր հանցագործության համար՝ սույն օրենսգրքի համապատասխան հոդվածով կամ հոդվածի մասով, ինչը ենթադրում է, որ եթե անձը կատարում է միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված երկու և ավելի հանցագործություններ, ուրեմն այն պետք է որակվել համակցությամբ, սակայն օրենսդրական վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ ոչ բոլոր միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված հանցագործությունների կատարումն է, որ կարող է որակվել համակցությամբ, այլ բացառիկ դեպքերում:

1. Որոշ դեպքերում միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված արարքների կատարումը որակվում է համակցության կանոնով՝ հանցակազմերը սխալ կառուցելու «շնորհիվ»:

Օրենսդրական վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ երբ հոդվածը կառուցված է մի քանի մասերից, սպա տրամաբանությունն այն է, որ առաջին մասը սահմանում է հիմնական հանցակազմը, իսկ դրան հաջորդող մասերը, որպես կանոն, տվյալ հանցակազմը ծանրացնող հանգամանքները: Սակայն այս տրամաբանությունը մի շարք հանցակազմեր կառուցելիս չի պահպանվել:

Այսպես, օրինակ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածը քրեական պատասխանատվություն է սահմանում գողության համար: Հիշյալ հոդվածը բաղկացած է չորս մասից.

«1. Գողությունը՝ ուրիշի գույքի գաղտնի հափշտակությունը, զգալի չափերով՝ պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկից չորսհարյուրապատիկի չափով, կամ կալանքով՝ մեկից երկու ամիս ժամկետով, կամ ազատագրկմամբ՝ առավելագույնը երկու տարի ժամկետով:

2. Գողությունը, որը կատարվել է՝

1) մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությանը,

2) խոշոր չափերով,

3) բնակարան, պահեստարան կամ շինություն ապօրինի մուտք գործելով,

4) կրկին անգամ՝

պատժվում է ազատագրկմամբ՝ երկուսից վեց տարի ժամկետով:

3. Գողությունը, որը կատարվել է՝

1) առանձնապես խոշոր չափերով,

2) կազմակերպված խմբի կողմից,

3) սույն օրենսգրքի 175-182-րդ, 222-րդ, 234-րդ, 238-րդ, 269-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքների համար երկու կամ ավելի դատվածություն ունեցող անձի կողմից՝ պատժվում է ազատագրկմամբ՝ չորսից ութ տարի ժամկետով՝ գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա:

4. Տուժողի հագուստից, պայուսակից կամ ձեռքի այլ պահոցից կատարված մանր չափերով գողությունը՝ պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի առավելագույնը երկուհարյուրապատիկի չափով, կամ կալանքով՝ առավելագույնը երկու ամիս ժամկետով»:

Ինչպես երևում է հոդվածի վերլուծությունից, չորրորդ մասը թեև վերաբերում է գողությանը, սակայն որևէ առնչություն չունի հոդվածի առաջին երեք մասերի հետ, այլ կերպ՝ դրանք տարբեր հանցակազմեր են: Հետևաբար ստացվում է, որ եթե անձը սկզբից կատարում է հոդվածի առաջին երեք մասերից որևէ մեկով նախատեսված հանցանք, իսկ հետո 4-րդ մասով նախատեսված հանցանք, ապա նրա կատարածը որակվում է համակցությամբ: Այս նույն տրամաբանությամբ է որակվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի կատարումը, քանի որ 266-րդ հոդվածը նույնպես կառուցված է չորս մասերից և 4-րդ մասը որևէ առնչություն չունի հոդվածի առաջին երեք մասերի հետ:

Նշենք, որ հոդվածների այսպիսի կառուցվածքը քրեաիրավական նորմերի մրցակցության և կրկնակիության ինստիտուտի գոյության պայմաններում անտրամաբանական է:

2. Որոշ դեպքերում միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված հանցանքները որակվում են համակցությամբ, այն պատճառով, որ հոդվածի կառուցվածքում կրկնակիության մասին կետ կամ մաս չկա:

Օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 113-րդ հոդվածը քրեական պատասխանատվություն է սահմանում «Դիտավորությամբ առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելու» համար.

1. Դիտավորությամբ մեկ ուրիշին մարմնական վնասվածք կամ առողջությանը որևէ այլ վնաս պատճառելը, որը վտանգավոր չէ կյանքի համար և չի առաջացրել սույն օրենսգր-

Քրեական իրավունք

քի 112-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքներ, բայց առաջացրել է առողջության տևական քայքայում կամ ընդհանուր աշխատունակության մեկ երրորդից պակաս զգալի կայուն կորուստ՝ պատժվում է կալանքով՝ մեկից երեք ամիս ժամկետով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով:

2. Նույն արարքը, որը կատարվել է՝

1) երկու կամ ավելի անձանց նկատմամբ,

2) անձի կամ նրա մերձավորի նկատմամբ՝ կապված այդ անձի կողմից իր ծառայողական գործունեության կամ հասարակական պարտքի կատարման հետ,

3) մի խումբ անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից,

4) շահադիտական դրդումներով,

5) առանձին դաժանությամբ,

6) խուլիգանական դրդումներով,

7) ազգային, ռասայական կամ կրոնականատելության կամ կրոնական մոլեռանդության շարժառիթով՝ պատժվում է ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը հինգ տարի ժամկետով:

Ինչպես երևում է հոդվածից, այն կառուցված է երկու մասից, իսկ կրկնակիության հատկանիշ հոդվածում չկա, ուստի, եթե անձը երկու անգամ կատարում է հիշյալ հանցագործությունը, որոնցից առաջինը՝ առաջին մասով նախատեսված, իսկ երկրորդը՝ երկրորդ մասով նախատեսված, ապա կատարվածը որակվում է համակցությամբ: Մինչդեռ, եթե հոդվածի երկրորդ մասն ունենար կրկնակիության մասին կետ, ապա եթե անձը կատարեր սկզբից առաջին մասով նախատեսված արարք, իսկ հետո երկրորդ մասով, օրինակ, առանձին

դաժանությամբ, ապա կատարվածը համակցությամբ չէր որակվի, այլ կորակվեր միայն հոդվածի երկրորդ մասի երկու կետերով՝ կրկնակիության հատկանիշով և առանձին դաժանությամբ¹: Իսկ քանի որ կրկնակիությունը բացակայում է, ուստի կատարվածը պետք է որակվի համակցությամբ:

Հետաքրքիրն այն է, որ եթե հոդվածում լինեի կրկնակիության մասին կետ, ապա եթե անձը երկու անգամ կատարեր առաջին մասով նախատեսված արարքը, ապա նրա կատարածը կորակվեր կրկնակիության հատկանիշով, իսկ ներկայիս կարգավորումների պայմաններում, կատարվածը պետք է որակվի միայն հոդվածի առաջին մասով, քանի որ կրկնակիություն չկա, իսկ համակցության համար պարտադիր է, որպեսզի անձի կատարած արարքները նախատեսված լինեն կամ տարբեր հոդվածներով կամ միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով (այս հարցին դեռ կանդիդատական):

3. Որոշ դեպքերում էլ միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված հանցանքները համակցությամբ որակելն ուղղակիորեն կախված է հոդվածի կառուցվածքում կրկնակիության հատկանիշի զբաղեցրած «տեղից»:

Օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում կողոպուտի համար: Հոդվածը բաղկացած է երեք մասից.

«1. Կողոպուտը՝ ուրիշի գույքի բացահայտ հափշտակությունը՝ պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապա-

Քրեական իրավունք

տիկից վեցհարյուրապատիկի չափով, կամ կալանքով՝ երկու ամիս ժամկետով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով:

2. Կողոպուտը, որը

1) կատարվել է մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ,

2) կատարվել է խոշոր չափերով,

3) կատարվել է բնակարան, պահեստարան կամ շինություն ապօրինի մուտք գործելով,

4) զուգորդվել է կյանքի կամ առողջության համար ոչ փտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով,

5) կատարվել է կրկին անգամ՝

պատժվում է ազատազրկմամբ՝ երեքից վեց տարի ժամկետով:

3. Կողոպուտը, որը կատարվել է՝

1) առանձնապես խոշոր չափերով,

2) կազմակերպված խմբի կողմից,

3) սույն օրենսգրքի 175-182-րդ, 222-րդ, 234-րդ, 238-րդ, 269-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքների համար երկու կամ ավելի դատվածություն ունեցող անձի կողմից՝ պատժվում է ազատազրկմամբ՝ չորսից ութ տարի ժամկետով՝ գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա»:

Վերջը՝ հաջորդիվ:

1. Մեր կողմից որակման այս կանոնի կիրառումը պայմանավորված է տեսության և դատական պրակտիկայի կողմից մշակված, ինչպես նաև Ռ-Ռ քրեական օրենսգրքի մինչև 2003 թվականի խմբագրությունը եղած կրկնակիության որակման կանոնով: Այսպես՝ Ռ-Ռ քրեական օրենսգրքի մինչև 2003 թվականի խմբագրությունը դրանում նախատեսել էր հանցագործությունների կրկնակիությունը սահմանող 16-րդ

հոդվածը, որի 3-րդ մասում սահմանված էր, որ այն դեպքերում, երբ սույն օրենսգրքով նախատեսված հանցագործությունների կրկնակիությունը հանդես է գալիս որպես առավել խիստ պատժի հանգեցնող հանգամանք, ապա անձի կողմից կատարված հանցագործությունները պետք է որակվեն կրկնակիության համար պատիժ սահմանող համապատասխան հոդվածի մասով:

Գայանե ՄԱՐՈՒՔՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

ԳՈՐԾԱՐԱՐԱԿԱՆ ԴԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐԻ

ՀԱՍԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ

Ազատ շուկայական տնտեսության պայմաններում գործարարական գործունեության իրականացման ընթացքում լայն կիրառություն ունեն պայմանագրերը¹: Ապրանքաշրջանառությունը, արտադրված ապրանքները սպառողին հասցնելու գործընթացի իրավական կարգավորումն իրականացվում է ոչ միայն օրենսդրությամբ, այլև կնքվող պայմանագրերով: Գնահատելով պայմանագրերի դերը գործարարական գործունեության ոլորտում՝ ամերիկացի իրավաբան Ռ. Պատուդը նշել է. «Կոմերցիոն դարաշրջանում հարստությունն առավելապես ձևավորվում է պայմանագրերի միջոցով»²: Անվիճելի է այն փաստը, որ գործարարական գործունեությունը հիմնականում հենվում է գործարարական շահերի ու պահանջմունքների բավարարման նպատակ հետապնդող պայմանագրային հարաբերությունների վրա: Գործարարական գործունեության իրականացման ընթացքում լայն կիրառություն ունեցող պայմանագրերի շարքին են դասվում այնպիսիք, որոնց կնքումը պայմանագրային հարաբերության սուբյեկտներից առնվազն մեկի համար հետապնդում է ոչ անհատական սպառողական նպատակ: Բացի այդ, Քաղաքացիական օրենսգիրքը սահմանում է մի շարք պայմանագրեր, որոնք կարող են կնքվել մի-

այն և բացառապես գործարարական շահերի և պահանջմունքների բավարարման համար: Այսպես, օրինակ, համաձայն ՀՀ քաղ. օր. 521-րդ հոդվածի. «Մատակարարման պայմանագրով գործարարական գործունեություն իրականացնող մատակարարվաճառողը պարտավորվում է իր արտադրած կամ գնած ապրանքները ... հանձնել գնորդին՝ գործարարական գործունեություն իրականացնելու կամ անձնական, ընտանեկան, տնային կամ այլ նմանօրինակ օգտագործման հետ չկապված նպատակներով օգտագործելու համար»:

Եթե իրավական կարգավորման շրջանակներում օրենսդրությունը սահմանում է գործարարական գործունեության իրականացման ընդհանուր օրենսդրական հիմքերը և նախատեսում է այն թույլատրելի նախապայմանները, որոնց համակցությունն անհրաժեշտ և բավարար է սուբյեկտի կողմից իրականացվող գործունեությունը գործարարական համարելու համար, ապա պայմանագիրը սահմանում է կողմերի միջև հաստատվող պարտավորությունների կատարման ընդհանուր կարգը, եղանակն ու ժամկետները: Օրենսդրությունն ըստ էության իրավական կարգավորման է ենթարկում գործարարական գործունեության հետ կապված ընդհանուր սկզբունքներ, մասնավորապես՝ սահմա-

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

նում է գործարարական գործունեություն իրականացնելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը, որոշակիորեն անդրադառնում է այն հարցերին, թե ինչ է նշանակում գործարարական գործունեության սուբյեկտ, անդրադառնում գործարարական գործունեություն իրականացնողների պատասխանատվության հետ կապված խնդիրները և այլն: Մյուս խնդիրները համապարփակ կարգավորում են ստանում հենց պայմանագրի միջոցով: Հարկ է նշել, որ գործարարական գործունեության իրականացման ժամանակ սուբյեկտները չեն կարող գերծմնալ տարաբնույթ խնդիրներից, որոնք կարող են ծագել նրանց միջև: Այս պարագայում է, որ պայմանագիրն արդեն հանդես է գալիս որպես իրավահարաբերության սուբյեկտների միջև ծագած խնդիրների առավել արդյունավետ լուծման միջոց³: Գործարարական գործունեության ոլորտում պայմանագրային հարաբերությունների հաստատումն ըստ էության օրենսդրության հետ մեկտեղ հանդես է գալիս այն հիմնական կարգավորիչ մեխանիզմի դերում, որն ունի ոլորտում ռեգուլյատիվ գործոնի դերակատարություն: Այսինքն՝ գործարարական հարաբերությունները սուբյեկտների միջև կարգավորվում են իրավական ակտերով և այն պայմաններով, որոնց շուրջ կողմերը եկել են համաձայնության: Որպես կանոն, այդ համաձայնության դերում հանդես են գալիս գործարարական պայմանագրերը:

Ընդհանուր առմամբ, գործարարական պայմանագրերը կարելի է ներկայացնել որպես յուրահատուկ միջոցներ, որոնց օգտագործմամբ գործարարական գործունեության սուբյեկտ-

ները կարողանում են փոխադարձաբար բավարարել միմյանց շահերն ու պահանջմունքները: Այդ պատճառով էլ դրանց օրենսդրությամբ ներկայացվում են հատուկ պահանջներ: Այլ խոսքով ասած, եթե օրենսդրությունը սահմանում է գործարարական գործունեության իրավական հիմքերը, ապա պայմանագիրը հանդիսանում է այդ գործունեության իրականացման հիմնական ռեգուլյատիվ (կարգավորիչ) մեխանիզմ:

Քաղաքացիական օրենսգիրքը գործարարական պայմանագրերը՝ որպես պայմանագրի առանձին տեսակ, չի նախատեսում: Սակայն օրենսգրքի բազմաթիվ դրույթներ անդրադառնում են գործարարական ոլորտում կնքվող պայմանագրերին: Թեև հարկ է նշել, որ չնայած այս ամենին, պայմանագրի այս տեսակը քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի ընդհանուր շրջանակից դուրս չէ: Այն ուղղակի ունի իրեն բնորոշ յուրահատուկ հատկանիշներ: Այդ առանձնահատկություններն առավելապես պայմանավորված են հարաբերության սուբյեկտների առանձնահատուկ կազմով, ինչպես նաև պայմանագրային հարաբերությունների հաստատման նպատակով:

Պայմանագրի այս տեսակում հարաբերության սուբյեկտներից առնվազն մեկը հանդիսանում է գործարարական գործունեություն իրականացնող սուբյեկտ (իրավաբանական անձ կամ անհատ ձեռներեց): Ընդ որում, եթե առևտրային իրավաբանական անձանց համար գործարարական գործունեության իրականացումը որևէ վերապահումների չի ենթարկվում, ապա նույնը չի կարելի ասել ոչ առևտրային իրավաբանական ան-

Քաղաքացիական իրավունք

ձանց համար: ՀՀ քաղ. օր. 51-րդ հոդվածի 4-րդ կետի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ ոչ առևտրային կազմակերպությունները կարող են գործարարական գործունեություն իրականացնել միայն այն դեպքերում, երբ դա ծառայում է այն նպատակների իրականացմանը, որոնց համար նրանք ստեղծվել են, և համապատասխանում է այդ նպատակներին: Գործարարական գործունեության իրականացման համար ոչ առևտրային կազմակերպություններն իրավունք ունեն ստեղծել տնտեսական ընկերություններ կամ լիներն նրանց մասնակից: Այստեղից արդեն իսկ պարզ է դառնում, որ օրենսդիրը թույլ է տալիս ոչ առևտրային իրավաբանական անձանց զբաղվել շահույթ ստանալու նպատակ հետապնդող գործարարական գործունեությամբ միայն և բացառապես այն դեպքում, եթե դա ուղղվելու է կազմակերպության կանոնադրային նպատակների իրագործմանը:

«Գործարարական գործունեություն» հասկացությունը ներկայացվում է որպես բարդ իրավական և տնտեսագիտական կատեգորիա: Այն տարբեր կերպ է բնորոշվում տարբեր գիտական աղբյուրներում: Ս.Վ. Բելիխը տալիս է գործարարական գործունեության հետևյալ բնորոշումը. «Գործարարական գործունեությունը բնութագրվում է որպես կամավոր կերպով իրականացվող իրավաչափ գործողությունների համակցված ամբողջություն, որն իրականացվում է մասնագիտացված կերպով, կանոնավոր և սեփական ռիսկով որպես գործարար գրանցված սուբյեկտի կողմից և հետապնդում է շահույթ ստանալու նպատակ»⁴: Կարելի է հանդիպել նաև

առավել պարզ բնորոշումների: Մասնավորապես՝ Վ.Մ. Վլասովը գործարարական գործունեությունը ներկայացնում է որպես քաղաքացիների և նրանց միավորումների կողմից իրականացվող ինքնուրույն և շահույթ ստանալու նպատակ հետապնդող գործունեություն⁵: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածում գործարարական (ձեռնարկատիրական) գործունեությունը բնորոշվում է հետևյալ կերպ. «Ձեռնարկատիրական է համարվում անձի, ինքնուրույն, իր ռիսկով իրականացվող գործունեությունը, որի հիմնական նպատակը գույք օգտագործելուց, ապրանքներ վաճառելուց, աշխատանքներ կատարելուց կամ ծառայություններ մատուցելուց շահույթ ստանալն է»: ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործարարական գործունեություն է համարվում այն անձի ինքնուրույն, իր ռիսկով իրականացվող գործունեությունը, որի հիմնական նպատակը գույք օգտագործելուց, ապրանք վաճառելուց, աշխատանքներ կատարելուց կամ ծառայություններ մատուցելուց պարբերաբար շահույթ ստանալն է, որը սահմանված կարգով գրանցված է որպես այդ գործունեության իրավունք ունեցող սուբյեկտ: Թերևս, վերոնշյալ բնորոշումներում առկա են տարբերություններ: Մասնավորապես՝ դրանք վերաբերում են գործարարական գործունեություն իրականացնող սուբյեկտի հատկանիշի հստակ մատնանշմանը: Կարծում ենք, որ այս առումով ՌԴ օրենսդրությունն առավել ընդունելի մոտեցում է ցուցաբերել՝ գործարարական գործունեության հատկանիշը սահմանող նորմում նախատեսելով նաև այդ գործունեու-

թյամբ զբաղվելու իրավունք ունեցող սուբյեկտի առանձնահատկությունը քաղաքացիական իրավահարաբերության այլ սուբյեկտներից: Դա, ըստ մեզ, նպաստում է ոլորտի առավել հստակ իրավական կարգավորմանը: Բացի այդ, ՌԳ քաղաքացիական օրենսգիրքը գործարարական գործունեության օրենսդրական բնորոշման շրջանակներում խնդիրը դիտարկում է երկու հիմնական հատկանիշներով.

- գործարարական է համարվում գործարարի ռիսկով, պարբերաբար շահույթ ստանալու նպատակ հետապնդող գործունեությունը.

- գործարարական գործունեությունն իրականացվում է որպես անհատ գործարար գրանցված ֆիզիկական անձի կամ իրավաբանական անձի կողմից⁶:

Հարկ է նշել, որ գրականության մեջ գործարարական գործունեության՝ պարբերաբար շահույթ ստանալու հատկանիշը քննարկվում է երկու հիմնական ասպեկտներով: Առաջին ասպեկտում խնդիրը դիտարկվում է տնտեսական առումով, իսկ գործարարական գործունեության արդյունքում պարբերաբար շահույթ ստանալու նպատակը, որպես այդպիսին, հանդիսանում է գործունեության այդ տեսակը այլ, մասնավորապես, հասարակական, բարեգործական գործունեությունից տարբերակող հատկանիշ⁷: Այս տեսակետից շահույթը տնտեսագիտական գրականության մեջ բնորոշվում է որպես ապրանքի մաքուր գնի և դրա վաճառքի գնի միջև առկա մաքուր տարբերությունը, իսկ իրականացված գործունեության շրջանակներում՝ ապրանքի իրացումից և հարկային պարտավորությունների կատարումից հե-

տո իրացնողին մնացած օգուտը⁸:

Երկրորդ տեսակետից՝ գործարարական գործունեության պարբերականությունը քննարկվում է դրա քանակականության հարթության վրա: Այսինքն՝ երկու կամ ավելի անգամ շահույթ ստանալու նպատակով իրականացված գործունեությունն արդեն իսկ համարվում է պարբերաբար իրականացված⁹: Օ.Մ. Օլեյնիկի բնորոշմամբ պարբերաբար շահույթ ստանալու նպատակն իրենից ներկայացնում է քաղաքացիների կամ իրավաբանական անձանց կողմից որոշակի նպատակաուղղվածություն ունեցող գործողությունների համակցված ամբողջություն, որն իրականացվում է շահույթ ստանալու նպատակով որոշակի ժամանակահատվածում կամ առանց ժամկետային սահմանափակման:

Մինչդեռ, այս տեսանկյունից ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում գործարարական գործունեությանը տրված բնորոշումն իրավաբանական գրականության մեջ արդարացիորեն ենթարկվել է սուր քննադատությունների: Մասնավորապես՝ պրոֆեսոր Տ.Կ. Բարսեղյանն այս կապակցությամբ նշել է, որ մատնանշված հոդվածից բխում է, որ գործարար կարող է համարվել ցանկացած քաղաքացի, ով գեթ մեկ անգամ՝ թեկուզև անհրաժեշտությունից ելնելով, սեփական ապրանքը գնման գնից ավելի թանկ է վաճառել: Ըստ հեղինակի՝ նման մոտեցումը հիմքից սխալ է, քանզի հոդվածն ընդունելիս օրենսդիրը, փաստորեն, հաշվի չի առել, որ նույն օրենսգրքի առաջին հոդվածից արդեն իսկ բխում է գործարարի քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների առանձնահատուկ սուբյեկտ լինելու հանգամանքը,

Քաղաքացիական իրավունք

այն իրողությունը, որ գործարարությունը գործունեության ինքնուրույն տեսակ է, մասնագիտական աշխատանք, որով զբաղվողին ներկայացվում են առանձնակի պահանջներ¹⁰:

Հարկ է նշել, որ գործարարական գործունեությունը սովորական գործունեություն չէ և դրանով կարող են զբաղվել միայն առանձնահատուկ հատկանիշներով օժտված սուբյեկտները: Գործարարական գործունեությունը յուրահատուկ է նաև բնույթով, որը պահանջում է որոշակի հատկանիշների առկայություն: Այս առումով գործարարական գործունեությունը մասնագիտական գործունեություն է: Գործարարական գործունեությունը նաև ինքնուրույն իրականացվող գործունեություն է: Գործարարական գործունեության ինքնուրույնության դրսևորումներից մեկն իր արտահայտումն է ստանում հենց գործարարական պայմանագրերի կնքման ժամանակ: Խոսքը, մասնավորապես, վերաբերում է պայմանագրի ազատության սկզբունքի դրսևորմանը, երբ գործարարն ազատ է ինքնուրույն ընտրել կոնտրագենտին: Գործարարական գործունեությունն ունի մեկ այլ հատկանիշ ևս. գործարարական գործունեությունն իրականացվում է գործարարական ռիսկի դրսևորման պայմաններում: Գործարարական ռիսկն է համարվում աշխատանքի հաջող կատարման ամենահիմնական նախապայմանը¹¹:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքն անդրադարձել է նաև քաղաքացու գործարարական գործունեությանը: Մասնավորապես՝ 26-րդ հոդվածի համաձայն, ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու համար քաղաքացին իրավունք ունի ստեղծել

տնտեսական ընկերություններ կամ լիներ զրանց մասնակիցը: Քաղաքացին՝ որպես անհատ ձեռներեց գրանցվելու պահից իրավունք ունի առանց իրավաբանական անձ կազմավորելու զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ: Ըստ էության, օրենքը սահմանում է այն թույլատրելի նախապայմանները, որոնց առկայությունը հիմք է իրականացվող գործունեությունը գործարարական համարելու համար: Քաղաքացիական օրենսգիրքն անդրադարձել է նաև օրենքի պահանջների խախտմամբ գործարարական գործունեության իրականացման դեպքում կիրառվող պատասխանատվության առանձնահատկություններին: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղ. օր. 26-րդ հոդվածի 4-րդ կետի նույն հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ պահանջների խախտմամբ ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող քաղաքացու գործարքների նկատմամբ դատարանը կարող է կիրառել օրենսգրքի՝ ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացման հետ կապված պարտավորությունների մասին կանոնները:

Ինչպես նշվեց, գործարարական պայմանագրերը հանդիսանում են յուրահատուկ հատկանիշներով օժտված պայմանագրեր: Մասնավորապես, եթե քաղաքացիաիրավական այլ պայմանագրերում որպես սուբյեկտ կարող են հանդես գալ ֆիզիկական գործունակ անձինք և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված կարգով գործող իրավաբանական անձինք (անկախ կազմակերպաիրավական ձևից), ապա գործարարական պայմանագրերում սուբյեկտներից առնվազն մեկը պետք է լինի գործարարական գործունեություն իրականացնող

Քաղաքացիական իրավունք

նացնող կազմակերպություն կամ որպես անհատ ձեռնարկատեր գրանցված ֆիզիկական անձ:

Գործարարական պայմանագրի այս հատկանիշը թույլ է տալիս վերհանել մեկ այլ կարևորագույն առանձնահատկություն ևս. խոսքը վերաբերում է պատասխանատվության հետ կապված առանձնահատկությանը: Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ օրենսդրությունը թույլատրելի է համարում պատասխանատվությունը մեղքի առկայության պարագայում: Բացառություն են կազմում դեպքերը, երբ խնդիրը վերաբերում է գործարարական գործունեության հետ կապված պատասխանատվությանը: Այդ խնդիրն իր կարգավորումն է ստացել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածում:

Եթե քաղաքացիաիրավական այլ պայմանագրային հարաբերությունների հաստատումը կարող է հետապնդել սուբյեկտի անհատական շահերի և պահանջմունքների բավարարման նպատակ, ապա գործարարական պայմանագրի կնքումը հետապնդում է կողմերի գործարարական շահերի և պահանջմունքների բավարարման նպատակ:

Գործարարական պայմանագիրը՝ որպես գործարքի տեսակ հանդիսացող ցանկացած այլ քաղաքացիաիրավական պայմանագիր, նպատակաուղղված իրավաբանական գործողություն է: Սակայն, ինչպես նշվեց, այլ քաղաքացիաիրավական պայմանագրերից գործարարական պայմանագրերը տարբերվում են նպատակաուղղվածության բնույթով: Այլ կերպ ասած, եթե այլ քաղաքացիաիրավական պայմանագրերն իրենց բնույթով հե-

տապնդում են սուբյեկտի (սուբյեկտների) սպառողական շահերի և պահանջմունքների բավարարման նպատակ, ապա պայմանագրի այս տեսակն ուղղված է սուբյեկտի (սուբյեկտների) գործարարական շահերի և պահանջմունքների բավարարմանը: Այս նպատակաուղղվածությունն է, որ հստակ տարբերում է պայմանագիրն իրավական արարքներից, որոնց կատարման կամ դրսևորման դեպքում հետևանքներն արդեն իսկ նախատեսված են օրենքով: Ընդ որում, այստեղ որպես տարբերակման հիմնական և կարևորագույն հատկանիշ դրսևորվում է կատարվող գործողության կամային բնույթը, որն ուղղված է որոշակի իրավական հետևանքների առաջացման կամ որոշակի նախանշված արդյունքի: Թե որքանով այս արդյունքը կհամապատասխանի տվյալ պայմանագրի կնքման նպատակին արդեն կախվածության մեջ է դրվում իրավիճակից և սուբյեկտների բարեխղճությունից: Իրավական նպատակը, որին ձգտում են հասնել կողմերը՝ կնքելով գործարարական պայմանագիրը՝ ցանկացած դեպքում սուբյեկտիվ կատեգորիա է, քանի որ այնտեղ իրենց արտահայտումն են ստանում սուբյեկտների ներքին ձգտումները: Այդ պատճառով էլ դրանք կարող են չհամընկնել իրավական արդյունքներին կամ այն կոնկրետ արդյունքին, որոնց կողմերը հասել են պայմանագրի կատարման արդյունքում:

Գործարարական գործունեության հիմնական նպատակ հանդիսացող, շուկայում պահանջարկ ունեցող ապրանքների արտադրությունը և դրանց իրացումից շահույթ ստանալը հանդիսանում է այն հիմնական նպատակը,

Քաղաքացիական իրավունք

որը հետապնդում են կողմերը՝ մտնելով պայմանագրային հարաբերությունների մեջ: Այս առումով էլ հենց դրսևորվում է գործարարական պայմանագրի տարբերությունն այլ քաղաքացիաիրավական պայմանագրերից:

Օրենսդրությունը բավականին համապարփակ կարգավորում է նաև պայմանագրի վավերականության պայմանները: Դրանցից թերևս կարևորագույնը պայմանագրային հարաբերության սուբյեկտների գործունակությունն է, որի հասկացությունը տրված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածում: Գործարարական հարաբերությունների տեսանկյունից այս հատկանիշը ստանում է փոքր-ինչ այլ դրսևորում: Ի տարբերություն սովորական քաղաքացիների՝ անհատական գործարարական գործունեություն իրականացնող քաղաքացու գործունակությունը կարող է ծագել տասնվեց տարեկանը լրանալու պահից, եթե նա աշխատում է աշխատանքային պայմանագրով կամ ծնողների, որդեգրողի կամ հոգաբարձուների համաձայնությամբ զբաղվում է գործարարական գործունեությամբ (ՀՀ քաղ. օր. 24-րդ հոդվածի 2-րդ կետ): ՀՀ քաղ. օր. 26-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ անհատ գործարար քաղաքացու գործարարական գործունակությունը հավասարեցված է առևտրային իրավաբանական անձի գործունակությանը և նրան կատմամբ կիրառվում են առևտրային կազմակերպություններ համարվող իրավաբանական անձանց գործունեությունը կարգավորող կանոնները, եթե այլ բան չի բխում օրենքից, այլ իրավական ակտերից կամ իրավահարաբերության էությունից:

Խոսելով գործարարական պայմա-

նագրերի սուբյեկտային կազմի առանձնահատկությունների մասին՝ հարկ ենք համարում ընդգծել նաև այն դեպքերը, երբ սուբյեկտի դերում հանդես է գալիս առևտրային գործունեություն իրականացնող իրավաբանական անձը: Տվյալ պարագայում պայմանագրային հարաբերությունների հաստատման իրավասությունն օրենքով վերապահվում է կազմակերպության ղեկավար մարմնին, որն էլ իր հերթին նշանակում է իրավասու անձին: Նշենք, որ այս խնդիրները միշտ կարգավորվում են նաև օրենքով: Մասնավորապես՝ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ գլուխն ամբողջովին նվիրված է ընկերության կողմից խոշոր գործարքների կնքման հետ կապված հարցերին:

Փաստորեն, գործարարական պայմանագրերն օժտված են հետևյալ հատկանիշներով.

- հանդիսանում են գործարարական հարաբերությունների ռեգուլյատիվ (կարգավորիչ) մեխանիզմ:

- գործարարական պայմանագրի սուբյեկտներից առնվազն մեկը հանդիսանում է գործարարական գործունեություն իրականացնող սուբյեկտ:

- գործարարական պայմանագրերում դրսևորվում են պատասխանատվության առանձնահատկություններ:

- գործարարական պայմանագրերը կնքվում են կողմերի գործարարական շահերի և պահանջմունքների բավարարման համար:

- պայմանագրային հարաբերությունների հաստատման իրավասությունը օրենքով և կազմակերպության կանոնադրությամբ վերապահվում է կազմակերպության կոնկրետ մարմնին:

Վերոնշյալը թույլ է տալիս որոշակիորեն սահմանել գործարարական

պայմանագիրը որպես քաղաքացիաիրավական պայմանագրի առանձին տարատեսակ:

Գործարարական պայմանագիր է համարվում գործարարական գործունեություն իրականացնող սուբյեկտի կողմից կնքվող համաձայնությունը, որը, հանդիսանալով կարգավորիչ մեխանիզմ, կնքվում է գործարարական շահերի և պահանջումների բավարարման համար օրենքով կամ կազմակերպության կանոնադրությամբ նման իրավասությամբ օժտված սուբյեկտի կողմից:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի պարզ ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ այն չի ներառում քաղաքացիաիրավական պայմանագրի այս տեսակը: Սակայն ակնհայտ է նաև այն, որ այս պայմանագրերի դերակատարությունն աստիճանաբար ավելի է մեծանում՝ նկատի ունենալով առևտրային հարաբերությունների զարգացման ներկա միտումները: Պայմանագրի այս տեսակը լայն կի-

րառություն ունի մատակարարման ոլորտում հատկապես, իսկ Քաղաքացիական օրենսգրքի մատակարարման պայմանագրի բնորոշումն ուղղակիորեն ընդգծում է նրա գործարարական բնույթն ու նշանակությունը:

Ակնհայտ է, որ գործարարական գործունեության ոլորտը սպասարկվում է պայմանագրերի կողմից և նրանց միջոցով: Անվիճելի է նաև այն փաստը, որ պայմանագրերը հանդիսանում են գործարարական հարաբերության սուբյեկտների իրավաչափ վարքագծային կանոնները սահմանող իրավական հիմքեր: Թերևս դրանով էլ պայմանավորված է գործարարական պայմանագրերի առանձնահատուկ նշանակությունն ու իրավական բնույթը, ինչն էլ պայմանավորում է ոչ միայն պրակտիկ կիրառելիության մասշտաբների աստիճանական աճման միտումը, այլև դրա հանդեպ դոկտրինալ աղբյուրներում հետաքրքրության զարգացումը:

1. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը, անդրադառնալով առանձնահատուկ կարգավորվող հարաբերություններին, դրանք անվանել է «ձեռնարկատիրական»: Մինչդեռ, ինչպես նշել է պրոֆեսոր **Տ. Կ. Քարսեղյանը**, օգտագործված անվանումն ընդունելի չէ այն պարզ պատճառով, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը ձեռնարկությունն անգամ իրավունքի օբյեկտ չի ճանաչում, իսկ նոր օրենսդրությամբ «ձեռնարկություն» ինքը սեփականատեր է և այլ տեր ունենալ չի կարող: Այդ պատճառով էլ աշխատանքի հետագա շարադրանքում կօգտագործվի «գործարարական» եզրույթը:

2. **Пугинский Б.И.** Коммерческое право России. М., Изд Юрайт, 2003, с. 110.

3. **Քարսեղյան Տ.Կ.** Գործարարական իրավունք, Եր. համալս. հրատ., Եր., 2007, էջ 22:

4. **Бельх С.В.** Свобода предпринимательской деятельности как конституционно-правовая категория в Российской Федерации. СПб. Изд. "Юридический центр пресс", 2005, с. 20.

5. Основы предпринимательской деятельности. Экономическая теория. Маркетинг. Финансовый ме-

неджмент. Под ред **В.М. Власовой.** М., 1995, с. 32.

6. Комментарий ГК РФ (части первой). Под ред. **В.П. Мозолина., М.Н. Малейной.** М. Изд. "Норма", 2006, с. 16.

7. **Бельх С.В.,** там же, с. 31.

8. **Макконнелл К. Р., Брю С. Л.** Экономическая теория. М., 1992. Т2, с. 46, 182; **Борисов. Е.Ф.** Экономическая теория. М., 1993, с. 273-296; Курс экономической теории. Под ред. **М.Н. Чепулина, Е. А. Киселевой.** Киров, 1995, с. 272-276.

9. Предпринимательское право. Учебник. В 2-х томах. Т. 1. Отв. ред. **О. М. Олейник.** М., 1995, с. 19.

10. **Քարսեղյան Տ.Կ.** Գործարարական իրավունք, Եր. համալս. հրատ., Եր., 2007, էջ 28:

11. **Քարսեղյան Տ.Կ.** Գործարարական ռիսկը որպես պատասխանատվության պայման// Իրավագիտության հարցեր, 2004, N3, **Кабьшиев О.А.** Правомерность предпринимательского риска // Хозяйство и право. М., 1994, N3; **Раушберг Б.А.** Предпринимательство и риск // Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Экономика».1992. Ինչպես նաև սույն առեմախոսության 3-րդ գլուխը:

Վահե ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի իրավաբանական վարչության պետի տեղակալ

**«ՏԻՐԱՊԵՏՈՒՄԸ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔԱՂԱՔԱԳԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐԵՈՒՄ
(ԵՉՐՈՒԹՅԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)**

Տիրապետման¹ որպես առանձին հասարակական երևույթի կարգավորումն իրավաբանական գրականությունում վերապահվում է հռոմեական իրավունքին²: Այս ինստիտուտը գոյություն է ունեցել նաև միջնադարում և պահպանվել է մինչ այսօր: Նույնը չենք կարող ասել Հայաստանի մասին: Հայաստանի գործող քաղաքացիական օրենսգրքը տիրապետումը չի ենթարկում առանձին կարգավորման: Այս հարցի վերաբերյալ կարելի է ասել, որ հետազոտություն չկա նաև հայրենական իրավագիտությունում³: Իսկ հետևանքն այն է, որ տիրապետման ինստիտուտի առանցքային հասկացությունները նույնիսկ անհայտ են մեր իրավագիտությանը: Կարելի է ասել, որ որևէ իրավական երևույթ այդքան չի կտրվել իր պատմական անցյալից, որքան տիրապետումը: Այն մեզանում վերականգնված չէ⁴:

Միևնույն ժամանակ հետաքրքրական է այն, որ տիրապետման վերաբերյալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում կան բազմաթիվ նորմեր: Այսինքն՝ տիրապետումը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում լատենտային կարգավորում ունի: Կարող ենք ասել նաև, որ տիրապետման հետ կապված հասարակական հա-

րաբերությունների ինքնուրույն կարգավորման անհրաժեշտությունը նույնիսկ չի ընկալվել օրենսդրի կողմից, ինչի հետևանքով տիրապետման վերաբերյալ հարցերը ֆրագմենտար և հակասական կարգավորում են ստացել քաղաքացիական օրենսգրքում: Նման իրավիճակը չէր կարող բացասաբար չանդրադառնալ նաև իրային իրավունքների կարգավորման ամբողջ համակարգի վրա:

Տիրապետման վերաբերյալ նորմերը Հայաստանի գործող քաղաքացիական օրենսգրքում ընդգրկված են տարբեր բաժիններում, համակարգված չեն, իսկ կարգավորումը որոշ դեպքերում հետևողական չէ և անհայեցակարգ է: Այսպիսի կարգավորումը գործնականում խնդիրներ է առաջացնում: Իսկ ամենաէականն այն է, որ, ինչպես նշեցինք, առանց տիրապետման ինստիտուտի մանրակրկիտ վերլուծության թերի է մնում նաև իրային իրավունքների կարգավորումը:

Հետևաբար, առաջին հերթին անհրաժեշտ է ստեղծել տիրապետման ինստիտուտի օնտոլոգիական հիմքերը՝ հասկացական ապարատը, առանց որի որևէ գիտելիք գիտական չի կարող համարվել, իսկ գիտելիքների համակարգը գիտություն չի կարող

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

կոչվել:

«Տիրապետում» եզրույթը Հայաստանի քաղաքացիական իրավունքում առավելապես ընկալվում է որպես սեփականատիրոջ իրավագործություններից մեկը, որի հասկացությունը սահմանվում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 163-րդ հոդվածի 1-ին կետում: Միևնույն ժամանակ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքին այլ հոդվածներում անուղակիորեն անդրադառնում է տիրապետման հարցերին, սակայն այդ դեպքում տիրապետումը չի դիտվում սեփականատիրոջ իրավագործություններից մեկը:

Մասնավորապես՝ տիրապետել բառը (հաշվի առնելով հոլովումները, դերբայները և նույնարմատ գոյականները) ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում օգտագործվում են 61-րդ հոդվածներում՝ 123 անգամ: Եթե վերլուծենք «տիրապետում» եզրույթի կիրառությունը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում, ապա կստանանք հետևյալ պատկերը:

Տիրապետումը դիտվում է որպես իրավունք կամ իրավագործություն: Այս դատողությունը գտնում ենք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 163-րդ հոդվածում: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 163-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ սեփականության իրավունքը սուբյեկտի՝ օրենքով և այլ իրավական ակտերով ճանաչված ու պահպանվող իրավունքն է՝ իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրեն պատկանող գույքը:

Տիրապետման իրավունքը գույքը փաստացի տիրապետելու իրավաբանորեն ապահովված հնարավորությունն է:

Ինչպես տեսնում ենք, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 163-րդ հոդվածի 1-ին կետի երկրորդ պարբերությունում տիրապետումն ուղակիորեն նշվում է որպես իրավունք: Թեև հարկ ենք համարում նշել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 163-րդ հոդվածը ներքին հակասություն ունի: Այսպես՝ քննարկվող հոդվածի առաջին պարբերությունում տիրապետելը նշվում է որպես սեփականատիրոջ իրավագործություններից մեկը: Հաջորդ պարբերությունում տիրապետումը դիտվում է որպես ինքնուրույն իրավունք, որի բովանդակությունը հանգում է իրը փաստացի տիրապետելուն⁵:

Կարելի է ասել նաև, որ կա սահմանման տրամաբանական կանոնի խախտում, քանի որ բացահայտվող երևույթի բովանդակությունը ներկայացվում է նույն երևույթի միջոցով (տիրապետումը փաստացի տիրապետման հնարավորություն է): Իսկ այն հարցը, թե ինչ է փաստացի տիրապետումը, մնում է անհայտ⁶:

Այնուհետև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը «տիրապետում» եզրույթը (հատուկ նշենք, որ խոսքը հենց «տիրապետում» եզրույթի մասին է, ոչ թե «փաստացի տիրապետման») օգտագործում է սեփականության իրավունքից առանձին՝ հակադրելով այդ իրավունքին: Օրինակ՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 2-րդ կետը սահմանում է, որ անձը, ում սեփականության, տիրապետման կամ օգտագործման ներքո գտնվող հողամասում, ջրավազանում կամ այլ օբյեկտում կա նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկի չափից ակնհայտ ցածր արժեք ունեցող դեմ

Քաղաքացիական իրավունք

նետված գույք կամ դեմ նետված մետաղների ջարդոն, խոտանված արտադրանք, օգտակար հանածոների արդյունահանման ժամանակ առաջացած լցակույտեր, արտադրական և այլ թափոններ, իրավունք ունի այդ գույքը վերածել իր սեփականության՝ ձեռնամուխ լինելով դրա օգտագործմանը կամ կատարելով գույքը սեփականության վերածելու այլ գործողություններ:

Դեմ նետված այլ գույքն անցնում է այն տիրապետող անձի սեփականությանը, եթե այդ անձի դիմումի հիման վրա դատարանը գույքը ճանաչում է տիրագուրկ:

Վկայակոչված հողվածում «տիրապետում» եզրույթի ներքո օրենսդիրը միանգամից նկատի է ունեցել միանգամայն տարբեր երևույթներ: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 1-ին կետի առաջին պարբերությունում «տիրապետման» ներքո կարելի է հասկանալ ինչպես իրավագործություն, որը ներառված չէ սեփականության իրավունքում, այլ հանդիսանում է այլ իրավունքի բովանդակության տարր (ասենք՝ վարձակալության), այնպես էլ փաստացի իրավիճակ, քանի որ հողվածը հակառակը չի սահմանում: Իսկ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 1-ին կետի երկրորդ պարբերությունում խոսքն արդեն միայն փաստացի վիճակի մասին է, քանի որ ակնհայտ է, որ անձը որևէ տիտղոս չունեք գտած գույքի նկատմամբ, այլ պարզապես տիրապետում էր այն, իսկ իրավունքի առաջացումը հնարավոր կլինեք միայն գույքը տիրագուրկ ճանաչելու և դրա նկատմամբ իրավունքը ճանաչելու եղանակով:

Տիրապետումն ակնհայտորեն հակադրվում է սեփականատիրոջ իրավագործությանը (սեփականության իրավունքի ներքո ընկալվող տիրապետմանը) ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածում: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ քաղաքացին կամ իրավաբանական անձը, որն անշարժ գույքի սեփականատեր չէ, սակայն այն տաքը տարվա ընթացքում բարեխղճորեն, բացահայտ և անընդմեջ տիրապետում է որպես սեփական գույք, այդ գույքի նկատմամբ ձեռք է բերում սեփականության իրավունք (ձեռքբերման վաղեմություն):

Միանգամայն պարզ է, որ նշված հողվածում տիրապետումը չի իրականացվում սեփականության իրավունքի շրջանակներում: Սակայն միևնույն ժամանակ անհասկանալի է՝ ինչպիսի տիրապետման մասին է խոսքը: Արդյո՞ք խոսքը իրավունքի մասին է, թե փաստի: Չէ՞ որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը փաստի դեպքում ուղղակիորեն նշում է «փաստացի տիրապետում», ինչպես, օրինակ, վկայակոչված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 163-րդ հոդվածում կամ 177-րդ հոդվածի 1-ին կետի երկրորդ պարբերությունում: Ահա սա մեր կողմից վկայակոչված անհայեցակարգ և անհետևողական⁷ կարգավորման դեպքերից մեկն է:

Մեր շարադրանքում նշեցինք, որ տիրապետում եզրույթի հետ գուգահեռ օրենսդիրը կիրառում է նաև փաստացի տիրապետում եզրույթը (ինչպես, օրինակ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 1-ին կետի երկրորդ պարբերությունում):

Քաղաքացիական իրավունք

Դրանից բացի, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում խոսվում է նաև տիրապետման այլ տեսակների մասին: Մասնավորապես՝ ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ տիրապետումը կարող է լինել նաև օրինական կամ անօրինական: Մինչ դրանցից յուրաքանչյուրը վերլուծելը նշենք, որ այստեղ ևս հակասություն ենք գտնում և անհետևողական կարգավորում: Եթե տիրապետումն իրավունք է, ապա ինչ անօրինական կամ օրինական տիրապետման մասին է խոսքը: Ո՞րն է անօրինական իրավունքը: Պարզ է, որ օրենսդիրն ինչ-որ բան բաց է թողել իրային իրավունքների կարգավորման ընթացքում:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքն օրինական է համարում այն տիրապետումը, որը հիմնված է որևէ տիտղոսի վրա⁸: Ասենք սեփականության իրավունքի, վարձակալության իրավունքի, սերվիտուտի և այլն: Օրինական տիրապետման այս տարբերակն ընդօրինակվել է Գերմանիայի քաղաքացիական իրավունքից⁹:

Գերմանիան առաջին երկիրն էր, որը մշակեց և կիրառեց երկակի (միջնորդավորված) տիրապետողի հասկացությունը: Իսկ ի՞նչն է խնդիրը: Այստեղ պետք է հետ գնանք դեպի հռոմեական իրավունք, վերլուծենք տիրապետման հասկացությունը հռոմեական իրավունքում, այնուհետև վերադառնանք նոր ժամանակների Գերմանիա:

Հռոմեական իրավունքում տիրապետումը կոչվում էր *possessio*: Այդ եզրույթի ներքո հռոմեացի իրավաբանները հասկանում էին անձի՝ իրի նկատմամբ ունեցած փաստացի իշխանությունը՝ զուգորդված տիրա-

պետման կամքով (*corpus, animus*): Միևնույն ժամանակ, ելնելով հռոմեական իրավունքի առանձնահատկություններից, հռոմեացիները տարբերում էին նաև այնպիսի հասկացություն, ինչպիսին է *detentio*-ն: Չարմանալի է, սակայն այս հասկացությունը հայկական իրավագիտությանն անհայտ է: Փորձենք այն ներառել մեր իրավաբանական եզրութաբանությունում: Բառացի *detentia* նշանակում է պահել: Եթե հաշվի առնենք, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքն ունի «պահում» եզրույթը (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 373-րդ և 374-րդ հոդվածներ), որը մեր կողմից ներկայացվող «պահման» հետ քիչ առնչություն ունի, առաջարկում ենք հայերենում նոր արհեստական եզրույթ չստեղծել, այլ օգտվել լատինական եզրույթից. պարզապես կիրառել «դետենցիա» եզրույթը:

Ո՞րն է դետենցիայի և տիրապետման տարբերությունը: Դետենցիայի դեպքում իրը փաստացի տիրապետող անձը (*detentor*) այն տիրապետում է այլ անձի անունից, նրա համար (*essere in possessio nomine alieno*): Օրինակ՝ վարձակալը, պահառուն, դեպոզիտորիան և այլն: Տիրապետողը, ըստ հռոմեական իրավունքի՝ ընդհակառակը, միշտ տիրապետում է իր անունից, իր համար, ինչպես սեփականատերը (*possessio suo nomine*)¹⁰: Այս սկզբունքային տարբերությունն իր հետագա դրսևորումն է գտնում պաշտպանության միջոցների մեջ: Դասական շրջանում դետենտորը չէր օգտվում իրային իրավական պաշտպանության միջոցներից: Իրը փաստացի տիրապետությունից կորցնելու դեպ-

Քաղաքացիական իրավունք

քում դետենտորը պետք է դիմեր տիրապետողին, ով էլ կարող էր իրային իրավական պաշտպանության միջոցների կիրառման պահանջով դիմել դատարան: Դետենտորը կարող էր միայն անձնական հարաբերություններից բխող հայցեր ներկայացնել տիրապետողի դեմ:

Տիրապետման հարցում հռոմեական իրավունքի առանձնահատկություններից էր այն, որ բացառվում էր իրը երկու կամ ավելի անձանց կողմից ամբողջ ծավալով տիրապետելը (compossessio plurium in solidum)¹¹:

Գերմանիայի 1896 թվականի քաղաքացիական օրենսգրքով այս հարցի կարգավորումը տրամազծորեն հակառակն է: Գերմանական քաղաքացիական իրավունքում կիրառվեց միջնորդավորված տիրապետման գաղափարը: Այսինքն՝ միևնույն ժամանակ տիրապետող համարվեցին բոլոր այն անձինք, ովքեր միաժամանակ տիրապետում էին իրի նկատմամբ: Օրինակ՝ տիրապետող է և՛ սեփականատերը (անկախ իրի նկատմամբ փաստացի իշխանության առկայությունից), և՛, ասենք, վարձակալը: Այսպես, Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի 868-րդ հոդվածի համաձայն, եթե անձն իրը տիրապետում է որպես ուզուֆրուկտարի, գրավառու, վարձակալ, պահառու կամ նման այլ իրավահարաբերության հիմքով, որի ուժով նա այլ անձի նկատմամբ իրավունք ունի կամ պարտավոր է ժամանակավորապես տիրապետել որոշակի գույք, ապա վերջինս ևս տիրապետող է հանդիսանում (միջնորդավորված տիրապետում): Նման կարգավորման անկյունաքարն այն է, որ իրային իրավա-

կան պաշտպանությամբ օժտված են երկու տիրապետողները միաժամանակ: Գերմանիայի քաղաքացիական իրավունքում դետենտորի հասկացությունը դուրս է մնում իրավական կարգավորումից:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում այս սկզբունքն առավել վառ դրսևորվում է 274-րդ և 278-րդ հոդվածների համադրության արդյունքում: Վկայակոչված հոդվածներից առաջինը պաշտպանում է իրի նկատմամբ փաստացի իշխանությունը կորցրած սեփականատիրոջը: Հաջորդ հոդվածը նման պաշտպանությամբ օժտում է նաև ոչ սեփականատեր ցանկացած այլ տիրապետողի (օրինական տիրապետող - Վ.Մ.), ով գույքը տիրապետում է օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված հիմքով: Ընդ որում, ոչ սեփականատեր օրինական տիրապետողը նման պաշտպանությամբ օժտված է նաև ընդդեմ սեփականատիրոջ: Սեփականատերն այս դեպքում ոչ սեփականատեր տիրապետողի դեմ կարող է ներկայացնել միայն հարաբերական իրավահարաբերություններից բխող հայցեր:

Միևնույն ժամանակ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 274-րդ և 278-րդ հոդվածներից բխում է, որ ապօրինի է այն տիրապետողը, որի տիրապետումը հիմնված չէ օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված որևէ հիմքի վրա:

Տիրապետման այս երկու տեսակների՝ օրինական և ապօրինի, վերլուծությունից առավել արտահայտիչ ձևով երևում է, որ «տիրապետում» եզրույթի ներքո ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում նկարագրվում է մի փաստացի իրավիճակ, որի պարագայում իրը գտնվում է որոշակի անձի

Քաղաքացիական իրավունք

փաստացի իշխանության ներքո: Կարելի է ասել, որ օրինական և ապօրինի տիրապետումը վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում կիրառվող «փաստացի տիրապետմանը»: Ասվածը պայմանավորված է նրանով, որ միայն փաստը կարող է լինել օրինական կամ անօրինական: Իրավունքը (օբյեկտիվ իրավունքը) մնան չափանիշով գնահատման ենթակա չէ: Չենք կարող ասել, որ իրավունքն օրինական է կամ ապօրինի: Վերջին մտահանգումը նշանակում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում տիրապետման ինստիտուտը պետք է վերանայվի. կարգավորումը պետք է լինի առավել հետևողական և ամբողջական, առանձին ինստիտուտի տեսքով:

Իր հերթին մի փոքր պարզաբանման կարիք ունի նաև փաստացի տիրապետման երևույթը: Այստեղ խնդիրն այն է, որ դեռևս հռոմեական իրավունքում, ինչի մասին նշեցինք նաև վերևում, տիրապետման պարտադիր տարրերն էին հանդիսանում իրի նկատմամբ ունեցած փաստացի իշխանությունը, այսինքն՝ տիրապետման նյութական կողմը (corpus), և տիրապետողի կամքի առկայությունը (animus possidendi), այսինքն՝ տիրապետողը պետք է ցանկանար գույքը տիրապետել:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում տիրապետումը որպես այդպիսին է համարվում անկախ կամքի (animus) առկայությունից: Պետք է նշել, որ այսպիսի կարգավորումը ևս որդեգրված է Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքից: Այսինքն՝ կարող ենք ասել, որ մեզանում ընդունված է տիրապետման վերաբերյալ օբյեկ-

տիվ տեսությունը¹²: Գործնականում սա նշանակում է, որ տիրապետող պետք է համարվեն ինչպես այն անձինք, ովքեր, ելնելով իրենց ֆիզիոլոգիական առանձնահատկություններից, ունակ չեն ձևավորելու իրենց կամքը (փոքրահասակները, անգործունակները), այնպես էլ այն անձինք, ովքեր նույնիսկ տեղյակ չեն տիրապետման մասին (հռոմեական իրավունքում հաճախ ներկայացվող օրինակներից է եղել քնած մարդու գրպանը որևէ իր դնելը):

Քննարկման առարկա պետք է դարձնել նաև տիրապետման այնպիսի տեսակների հարցը, ինչպիսիք են բարեխիղճ (bonae fidei) և անբարեխիղճ տիրապետումը (malae fidei):

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում «անբարեխիղճ տիրապետող» եզրույթն օգտագործվում է 276-րդ հոդվածում: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 276-րդ հոդվածի 1-ին կետում օրենսդիրն անբարեխիղճ է համարել այն տիրապետողին, ով գիտեր կամ պարտավոր էր իմանալ իր տիրապետման ապօրինի լինելու մասին: Եթե հաշվի առնենք վերևում մեր կողմից «ապօրինի տիրապետում» հասկացությանը տրված սահմանները, ապա կարող ենք ասել, որ անբարեխիղճ է այն տիրապետողը, ով գիտեր կամ պարտավոր էր իմանալ, որ տիրապետումը հիմնված չէ որևէ տիտղոսի վրա: Մյուս կողմից՝ բարեխիղճ է այն տիրապետողը, ով թեև ապօրինի է տիրապետում, սակայն չգիտի կամ պարտավոր չէ իմանալ տիրապետման տիտղոսի բացակայության մասին: Այսինքն՝ տիրապետման բարեխիղճության հանգամանքը նշանակություն ունի միայն

Քաղաքացիական իրավունք

ապօրինի տիրապետման դեպքերում:

Կարծում ենք՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքն անհարկի նեղացրել է բարեխիղճ տիրապետողի հասկացության սահմանները: Եթե բարեխիղճ է այն տիրապետողը, ով չգիտի կամ պարտավոր չէ իմանալ տիրապետման ապօրինի լինելու մասին (տիրապետման տիտղոսի բացակայության մասին), ապա տիրագուրկ գույքը տիրապետող անձինք կվերածվեն անբարեխիղճ տիրապետողների, քանի որ միանշանակ տեղյակ են, որ տիրապետման տիտղոսը բացակայում է: Իսկ նման մոտեցումը քաղաքացիական շրջանառության տեսանկյունից ճիշտ համարվել չի կարող, քանի որ տիրագուրկ գույքը տիրապետողներին կգրկի հետագայում իրի նկատմամբ իրավունքներ ձեռքբերելու հնարավորությունից: Հետևաբար կամ պետք է վերանայել ապօրինի տիրապետման հասկացությունը, կամ բարեխիղճ տիրապետողի հասկացությունը: Կարծում ենք, որ ավելի ճիշտ կլինի վերանայել վերջին հասկացությունը¹³: Մասնավորապես՝ բարեխիղճ պետք է համարել այն տիրապետողին, ով չգիտի կամ պարտավոր չէ իմանալ տիրապետման տիտղոսի բացակայության մասին, կամ տիրապետողը պետք է գիտակցի, որ տիրապետումը չի հանգեցնում այլ անձանց իրավունքների կամ օրենքով պահպանվող շահերի խախտմանը, և տիրապետմանն անցնելը չպետք է զուգորդված լինի ապօրինի գործողությունների կատարմամբ:

Բացի նշված դեպքերից, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը տիրա-

պետում եզրույթը կիրառում է նաև այլ իմաստով (թեև դրա մասին ուղղակի նշում չկա): Շարժական գույքի տիրապետողը դիտվում է որպես այդ գույքի սեփականատեր, քանի դեռ հակառակն ապացուցված չէ: Այսինքն՝ որոշ դեպքերում տիրապետողը նույնացվում է սեփականատիրոջ հետ. տիրապետումը դիտվում է որպես սեփականության իրավունքի արտաքին դրսևորում:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում այս կանխավարկածին կարելի է հանդիպել մասնավորապես՝ 150-րդ, 154-րդ, 155-րդ, 156-րդ, 158-րդ հոդվածներում: Նշված հոդվածներում խոսքը արժեթուղթը տիրապետողի մասին է: Զննարկվող հոդվածները արժեթղթերի սեփականատեր են համարում դրանք տիրապետող անձանց: Որպես առավել վառ օրինակ ներկայացնենք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 156-րդ հոդվածը, որի համաձայն՝ մուրհակ է համարվում այն արժեթուղթը, որը հավաստում է մուրհակ տվողի (հասարակ մուրհակ) կամ մուրհակում նշված այլ վճարողի (փոխանցելի մուրհակ՝ վճարագիր) որևէ բանով չպայմանավորված պարտավորությունը՝ մուրհակում նախատեսված ժամկետը լրանալիս որոշակի գումար վճարել մուրհակը տիրապետողին (մուրհակի տիրոջը): Ինչպես տեսնում ենք, «մուրհակի տիրապետող» եզրույթն օրենսդիրը հնարավոր է համարում փոխարինել նաև «մուրհակի տեր» եզրույթով, իսկ վերջինս խոսում է սեփականության իրավունքի մասին:

Այսպիսով, մենք պարզեցինք, որ «տիրապետում» եզրույթի ներքո քաղաքացիական իրավունքում պետք է հասկանալ ավելին, քան սեփակա-

նատիրոջ իրավագործությունն է: Եթե այլ կերպ ասենք, ապա քաղաքացիական օրենսգիրքը հակասություն ունի քննարկվող եզրույթի կիրառման հարցում: Հակասության լուծումը հնարավոր է միայն համակարգային փոփոխությունների միջոցով: Մասնավորապես՝ խոսքը վերաբերում է տիրապետման հետ կապված հարցերի կարգավորման վերանայմանը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում տիրապետումը պետք է առանձին կարգավորում ստանա. տիրապետման հետ կապված հարաբերությունների կարգավորումը պետք է իրականացվի առանձին ինստիտուտի ձևով, այն չպետք է կարգավորվի առանձին

իրավունքների շրջանակներում (սեփականության իրավունք, սահմանափակ իրային իրավունքներ, պարտավորությունների առանձին տեսակներ և այլն):

Ամփոփելով նշվածը՝ գտնում ենք, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում «տիրապետում» եզրույթը պետք է կիրառվի միևնույն իմաստով: Ընդ որում, եզրույթի կիրառման առումով էական չէ, թե օրենսդիրը տիրապետման հետ կապված հարաբերությունների կարգավորման ընթացքում ո՞ր տեսությունն է հիմք ընդունում: Կարևորն այն է, որ իրավական կարգավորումը պետք է հետևողական լինի:

1. Այստեղ նկատի ունենք տիրապետումը որպես սեփականության իրավունքից անկախ, առանձին, ինքնուրույն երևույթ:

2. **Асманова Т.Ю.** Владение как институт гражданского права России, диссертация канд. юр. наук, (фонд Российской Государственной Библиотеки), 2006, с. 13.

3. Կարելի է նշել միայն ԼԼ Բարայանի («Հռոմեական մասնավոր իրավունք» ԵՊՀ հրատարակչություն, 2004թ.) ուսումնական ձեռնարկը, որում տիրապետման հարցերին նվիրված է մեկ պարագրաֆ (երկու էջ՝ 68-69), որտեղ շատ մակերեսային անդրադարձ է կատարվում տիրապետման խնդրին: Հայաստանի քաղաքացիական օրենսգրքում այս հարցի կարգավորմանը վերաբերող որևէ աշխատություն չկա:

4. Բանն այն է, որ քանի դեռ Հայաստանում մինչև սոցիալական հեղափոխությունը գործել են ցարական Ռուսաստանի օրենքները, տիրապետումը որոշակի առումով առանձին կարգավորում է ունեցել (**Шершвиц Г.Ф.** Учебник русского гражданского права (по изданию 1907г.), Фирма «СПАРК», 1995г., **Победоносцев К.П.** Курс гражданского права. Первая часть: Вотчинные права «Статут», 2002, **Покровский И.А.** Владение в русском проекте гражданского уложения, (Журнал министерства юстиции, 1902, N10 и др.). Սակայն սոցիալիստական հեղափոխությունից հետո ընդունված նոր քաղաքացիական օրենսդրությունը որևէ ձևով չի կարգավորել քննարկվող խնդիրը: Այս վիճակը շարունակվում է մինչև հիմա:

5. **Толстой Ю.К.** К теории правоотношения. Ленинград, изд-во Ленинградского Ун-та, 1959, с. 69.

6. **Ивин А.А.** Логика, учебное пособие, издание 2-е. Москва, «Знание», 1998, с. 76-79.

7. Հատկանշական է հիշել «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածի 4-րդ մասի այն կարգավորումը, ըստ որի՝ նորմատիվ իրավական ակտում միևնույն հասկացությունը սահմանելիս կամ միևնույն միաբնի արտահայտելիս պետք է կիրառվեն միևնույն բառերը, տերմինները կամ բառակապակցությունները որոշակի հերթականությամբ: Իրավական ակտում տարբեր հասկացությունները չեն կարող օգտագործվել միևնույն տերմինով: Կարծում ենք՝ այս պահանջը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում պահպանված չէ:

8. Այս դատողությունը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 274-րդ և 278-րդ հոդվածների վերլուծության արդյունք է:

9. **Покровский И.А.** Основные вопросы владения в новом германском уложении, (Вестник права, 1899, N1).

10. **Дождев Д.В.** Римское частное право, НОРМА-ИНФРА. М., 1999, с. 364.

11. Владение к **Латышев А.Н.** Объем понятия владения в современном гражданском праве, <http://yurclub.ru/docs/civil/article 117. html>.

12. **Галов В.В.** Владение как элемент вещного права. Ростов-на Дону, 2000. <http://yurclub.ru/docs/civil/article 30. html>.

13. Ապօրինի տիրապետման հասկացության վերանայումը նպատակահարմար չէ, քանի որ տիրազուրկ գույքը տիրապետողը ևս ապօրինի տիրապետող է, և սեփականատերը ցանկացած պահի նրա դեմ կարող է իրային իրավական պաշտպանության միջոցներ կիրառել:

Микаел ХАЧАТРЯН
Мгер МАМАДЖАНЫЯН

*Магистранты юридического факультета
Российско-Армянского
(Славянского) государственного университета*

ПОНЯТИЕ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ ПО ЕВРОПЕЙСКОМУ СУДУ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Право собственности — одна из важнейших в системе основных прав человека, признанное современным международным правом. Одним из новейших форм понимания собственности и права собственности является концепция права собственности Европейской конвенции о защите прав и основных свобод (далее Конвенция). Эта концепция, имеет сильные теоретические основы, которая состоит из двух условных частей: положений, прямо зафиксированных в Конвенции (1), и положений, исходящих из практики Европейского суда по правам человека (далее ЕСПЧ) (2). Именно в своем прецедентном праве ЕСПЧ изложил свою «теорию» собственности, которая сказала на национальных законодательствах членов Совета Европы. В этой концепции наблюдается довольно объемное определение содержания собственности. Ст. 1 дополнительного парижского Протокола к Конвенции 20.03.1952 года гласит:

«Каждое физическое или юридическое лицо имеет право на уважение своей собственности. Никто не может быть лишен своего имущества иначе как в интересах общества и на условиях, предусмотренных законом и общими принципами международного права.

Предыдущие положения не умаляют права государства обеспечивать выполнение таких законов, какие ему

представляются необходимыми для осуществления контроля за использованием собственности в соответствии с общими интересами или для обеспечения уплаты налогов или других сборов или штрафов».

Анализируя ст. 1 Протокола N1 к Конвенции, нельзя не отметить, что эта статья — единственная статья Конвенции и протоколов к ней, которая, во-первых, прямо говорит о гарантиях прав не только физических, но и юридических лиц, и, во-вторых, касается вопроса имущества и собственности.¹

Трактовка права собственности ЕСПЧ является очень объемной. И как отмечает Гаджиев, «объем» права собственности в трактовке ЕСПЧ является гораздо более широким, чем тот объем, который принят в российской цивилистической доктрине.² Понятие право собственности в Конвенции носит автономный и абсолютный характер, т.е. понятие не зависит от официальных определений имущества, существующих в национальных правовых нормах,³ и собственнику противостоят любые третьи лица (в том числе государство), которые, в свою очередь, должны воздерживаться от действий, нарушающих права собственника. Такое понимание абсолютного характера права собственности обеспечивает собственнику свободу от вмешательства.

Концепция ЕСПЧ в сравнении с национальным подходом подразумевает более широкий круг объектов. Рожкова делает заключение, что в исследуемой концепции объект собственности (имущество) отождествляется с правом собственности.⁴ На наш взгляд в юридическом понимании «собственность» выступает синонимом понятия имущества (объекта собственности), а не права собственности, т.е. здесь не идет речи смешения права собственности с его объектом, как это имело место в римском праве.

Признавая право любого лица на беспрепятственное пользование своим имуществом, статья 1 по своей сути является гарантией права собственности. О нем прямо говорит французский текст Конвенции, им пользовались во всех проектах, в ходе подготовительных работ, да и терминология английского текста имеет то же значение, поскольку право распоряжаться своим имуществом является обычным и основополагающим аспектом права собственности.⁵ Статья 1 Протокола N 1 Конвенции предусматривает существование права не только владеть (и пользоваться), но и распоряжаться своим имуществом. Однако в статье нет указаний на то, что она гарантирует права наследования или распоряжения своим имуществом.

Статья 1 сформулирована таким образом, чтобы не ставить под угрозу суверенное право государства определять правила использования собственности, а в определенных случаях — даже ее изъятия. При определении прав на «уважение собственности» акцент делается на недопустимости ограничения уже возникшего права, т.е. статья 1 не охраняет право приобретать имущество. Следовательно, заявление должно относиться к «существующему ожиданию» получения выгоды. Для целей применения данной статьи определенные права (напр. права требования⁷) и интересы, составляющие

активы, лица могут считаться правами собственности и тем самым - «имуществом». Правопритязание на «законное ожидание» получения права эффективно пользования конкретным материальным активом, может, относится к понятию «имущество». Одним словом, в практике ЕСПЧ идет сближение экономического и юридического содержания собственности.

Судья Дж. Фицморис в особом мнении к делу Маркс против Бельгии отмечает, что точка зрения, что эти вопросы не относятся к сфере применения данной статьи, подтверждается вторым предложением указанного пункта, в котором говорится: «Никто не может быть лишен своего имущества⁸ иначе, как в интересах общества и на условиях, предусмотренных законом и общими принципами международного права». По его мнению, здесь снова отсутствует упоминание о праве наследования или распоряжения своим имуществом, разве что в чисто негативном плане, т.е. нельзя передавать по наследству, наследовать или распоряжаться имуществом, которое было незаконно или произвольно конфисковано или экспроприировано. Однако даже если предположить, что данный пункт позволяет сделать это, то терминология данной нормы, пишет судья, совершенно не подходит для выражения этой мысли. Если этот пункт действительно составлен с указанной выше целью, то совершенно невозможно понять, почему он сформулирован именно таким образом.

При принятии решений ЕСПЧ обычно основывается на слове «использование», которое расширяет сферу применения статьи до права наследования и распоряжения имуществом. С точки зрения судьи Джеральда Фицмориса, слово «использование» означает использование того, чем лицо уже обладает, а выражение «пользоваться своим имуществом» обычно не употребляется, когда речь идет о

Гражданское право

распоряжении по завещанию, дарении и т.п. «Пользоваться своим имуществом - это не то выражение, которое употребил бы опытный юрист, если бы его попросили составить статью, в которой должны содержаться четкие указания по вышеуказанным вопросам». Метод, при помощи которого ЕСПЧ пришел к соответствующим заключениям в деле Марк против Бельгии (п. 63 решения), по мнению судьи Фицмориса, метод двойного допущения, ни один элемент которого не может рассматриваться как вывод, основанный на тексте самой нормы. Во-первых, ЕСПЧ допускает, что, «признавая право любого лица на беспрепятственное пользование своим имуществом, статья 1 по своей сути является гарантией права собственности».

Это язык экстраполяции, хотя неважная редакция английского и французского текста в определенной степени оправдывает это. К необоснованному предположению о том, что право пользования имуществом (фактически находящимся в распоряжении лица) включает в себя право на приобретение имущества любым способом, добавляется другое несомнительное положение, которое говорит о том, что «право распоряжаться своим имуществом является обычным и основополагающим аспектом права собственности». Это может действительно соответствовать истине в отношении многих стран и правовых систем. Хотя можно привести много других примеров. Право наследования и распоряжения имуществом не обязательно связано с правом иметь и владеть. Оно представляет собой несколько иную категорию. Однако дело заключается в том, что для целей конкретной жалобы, включающей утверждение о несоответствии тех или иных действий конкретной норме права, необходимо, чтобы язык этой нормы соответствовал тем выводам и допущениям, которые делаются на основании ее приме-

нения. В данном случае более чем ясно, что ни один составитель любого нормативного документа, пытающийся включить в сферу его применения право на наследование собственности или на распоряжение собственностью по завещанию или путем дарения, не стал бы довольствоваться включением в такого рода документ формулы о «беспрепятственном пользовании «имуществом» или об «использовании» собственности (термин, являющийся двусмысленным и неопределенным). В этой связи для нас весьма приемлемо сомнение судьи Франца Матшера о том, что положения о самостоятельном распоряжении и процедуре наследования между родственниками, т.е. свобода распоряжения имуществом *inter vivos* или *mortis causa* охвачены правом беспрепятственного пользования имуществом в значении статьи 1 Протокола N1. С этим мнением согласился и судья Пинеиро Фариньи.

Однако с мнением судьи Фицмориса мы частично не согласны. Если статья 1 призвана защищать право собственности, что под сомнение не ставится, то нужно отметить, что важным правомочием права собственности является право распоряжения, в отсутствие которого право собственности теряет свою сущность. В действительности на практике весьма сложно четко отграничить право распоряжения от права пользования, т.е. квалифицировать то или иное конкретное правомочие как распоряжение либо пользование. В связи с этим мы принимаем действующую концепцию суда о слиянии права пользования и прав распоряжения. Это не новация в праве; тем более, что имеются отдельные виды имущества, у которых по природе право распоряжения и право пользования выступают как неразделенные гибриды.

Более того, ссылка на «использование собственности» во втором пункте статьи 1 Протокола N 1 сделана не в связи с пе-

редачей права собственности, а наоборот, с целью ограничения сферы действия права, а именно права на беспрепятственное использование переданной собственности. Второй пункт статьи не предоставляет прав лицу, а лишь ограничивает их. Одного этого вполне достаточно, чтобы поставить под сомнение доводы, на которых основывается решение ЕСПЧ по вопросам использования собственности, поскольку при этом Суд исходит из радикальным образом расширенного толкования сферы применения нормы “беспрепятственного пользования своим имуществом”.⁹

Итак, исследования привели к такому умозаключению, что концепция права собственности ЕСПЧ выступает как отдельная концепция на международном уровне, характерными и отличительными свойствами которой являются

* равенство субъектов частной собственности,

* распространение права собственности на объекты, обладающие признаками экономической ценности и наличности вне зависимости от их материальной или нематериальной природы, широкие полномочия собственника,

* существование неопределенного круга носителей пассивных обязанностей, возложение на государства дополнительно активных обязанностей по обеспечению права собственности.¹⁰

Концепция Европейского суда по правам человека выделяется тем, что представляет смесь двух основных правовых систем, а также сближает юридическое понимание собственности к более широкому, экономическому понятию собственности. Ныне ЕСПЧ выступает тем мощным органом-катализатором, который способствует правовой конвергенции, унификации правовых принципов и права в целом, выравнивая дорогу к глобализации.

1. **Рожкова М.А.** О понятии «собственность» в Конвенции о защите прав человека и основных свобод и в практике Европейского суда по правам человека // Актуальные проблемы права собственности - Материалы научных чтений памяти профессора С. Н. Братуся (Москва. 25 октября 2006г.). М., ИД «Юриспруденция», 2007, с. 23.

2. **Гаджиев Г.А.** Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практика ее применения / Под общ. ред. д-ра юрид. наук **В.А. Туманова** и д-ра юрид. наук, проф. **Л. Энтина**. М., 2002, с. 283-285.

3. Тетерины v. России (Teteriny v. Russia) (N11931/03) Постановление от 30 июня 2005г. // Путеводитель по прецедентной практике ЕСПЧ за 2005 год / (науч. ред.- сост. **Берестнев Ю. Ю., Виногорадов М. В.**; пер. с англ. Власихин В. А.). М., Новая юстиция, 2007, с. 321; **Старженецкий В.В.**, Россия и Совет Ев-

ропы: право собственности. М.: Гордец, 2004, с. 46.

4. **Рожкова М.А.**, там же, с. 32.

5. Решение по делу Хэндисайда от 7 декабря 1976 г. Серия А, т. 24, с. 29, п. 62.

6. **Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л.** Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия. М., 1998, с. 425

7. **Хачатрян М., Севикян С.** Право требования как обособленное имущество юридического лица // “Судебная власть”, 2008, N6/107, с. 66-69.

8. Во французском тексте «собственности».

9. Маркс против Бельгии (суд. решение от 13.06.1979г.).

10. **Старженецкий В. В.** Соотношение международного (европейского) и российского правового института права собственности. М., 2003, с. 66.

Ваге ЕНГИБАРЯН

*Доцент кафедры Уголовного процесса и криминалистики ЕГУ,
Исполнительный директор Союза Судей Республики Армения,
кандидат юридических наук*

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ УЧАСТИЯ СПЕЦИАЛИСТА-КРИМИНАЛИСТА ПО УПК РА

При расследовании преступлений часто возникают вопросы, изучение которых требует участия специалиста из разных областей науки.

А. Закатов и В. Иванов определяют специалиста как лицо, обладающее специальными познаниями, не заинтересованное в исходе дела и оказывающее следователю, лицу, ведущему дознание, научно-техническую помощь в рамках следственных действий в ходе расследования преступлений.¹

Специалистом, по определению И. Н. Сорокотягина, «признается лицо, которое обладает современными научными, техническими и иными познаниями, профессиональным опытом в определенной деятельности, навыками и умениями использования научно-технических средств, приглашенное органом дознания, следователем, прокурором и судом для участия в следственных действиях или судебном разбирательстве и оказания содействия в

собрании, исследовании и оценке доказательств».²

Согласно ч.1 ст. 84 УПК Республики Армения «специалист-незаинтересованное лицо по уголовному делу, назначаемое органом расследования или по ходатайству стороны для содействия при исполнении следственных и иных процессуальных действий посредством использования своих профессиональных навыков и знаний в области науки, техники, ремесла и искусства. Специалист может назначаться из лиц предлагаемых участниками процесса».

А согласно ч. 1 ст. 85 УПК РА «эксперт- незаинтересованное лицо по уголовному делу, назначаемое решением органа расследования или начальником экспертного учреждения соответственно с решением о назначении экспертизы для исследования материалов дела и дачи на этой основе заключения использовавший свои специальные знания в любых областях науки, техники, ремесла и искусства. Эксперт может наз-

начаться среди лиц предлагаемых участниками процесса».

Анализ вышеупомянутых норм показывает, что ст. 85 УПК РА устанавливает: «Эксперт - лицо, обладающее специальными знаниями», а в ст. 84 УПК РА закреплено: «Специалист - лицо, обладающее профессиональными знаниями и навыками». Как видим, законодатель решил не принимать единый правовой критерий, определяющий использование сведущих лиц в уголовном процессе Армении. К сожалению, правовое толкование термина «специальные знания» в действующем уголовно-процессуальном законе отсутствует, что позволяет нам сделать свое предложение по определению его содержания.

Поскольку неопределенность в трактовке данного термина сохраняется, и в юридической литературе существуют разные мнения по данному вопросу, то считаем целесообразным представить лишь некоторые аспекты вопроса.

Философия определяет знание как «проверенный общественно-исторической практикой и удостоверяемый логикой результат процесса познания действительности, адекватное ее отражение в сознании человека в виде представлений, понятий, суждений, теорий».

В профессиональной литературе сведущим именуется человек, не только имеющий большие познания в чем-либо, но и хорошо осведомленный в какой-либо об-

ласти³. Существует мнение, что термин «специальные знания» произволен от понятия «специальность» (профессия)³.

В частности, В. В. Циркаль считает, что специальные знания - это «профессиональные знания, которыми человек обладает в силу избранной профессии».⁴

Наиболее полное определение специальных знаний дано, на наш взгляд, В.Н. Маховым: «Это знания, присущие различным видам профессиональной деятельности, за исключением знаний, являющихся профессиональными для следователя или судьи, используемые в целях установления истины по делу в случаях и порядке, определенных уголовно-процессуальным законодательством».⁵

Э. Б. Мельникова и И. Л. Петрухин понимают под специальными знаниями знания не общеизвестные, не общедоступные.⁶

Некоторые определения специальных знаний основываются на представлении о них как о знаниях, которыми не располагает или располагает не в полной мере субъект доказывания³.

И. Н. Сорокотягин определяет специальные познания следующим образом: «Специальные познания - это совокупность знаний в определенной области науки, техники, искусства и ремесла. Они получены в результате специальной подготовки или профессионального опыта, не являющихся общедоступными и общеизвестными и применяемых в поряд-

Криминалистика

ке, установленном законом (уголовно-процессуальным, гражданско-процессуальным, административно-процессуальным правом и др.)».⁷

При расследовании массовых беспорядков особо подчеркивается роль участия специалиста-криминалиста.

Очевидно, что определяет целесообразность привлечения специалиста-криминалиста к тому или иному следственному действию с учетом конкретной следственной ситуации. Представляется, что специалист-криминалист должен быть привлечен к проведению всех следственных действий, в ходе которых необходима работа с материально-фиксированными источниками информации, т. е. собирание (обнаружение, фиксация и изъятие) материальных следов, или использование специальных технико-криминалистических познаний в иной форме.⁸

Анализ практики показывает, что специалист-криминалист особую роль играет при производстве следственных действий, в частности, при осмотре места происшествия, при производстве обыска и выемки, допроса и др.

Взаимодействие при осмотре места происшествия и обыске обычно начинается с подготовки к этим следственным действиям, продолжается в процессе их проведения и заканчивается иногда не сразу после окончания, а после проведения неотложной оперативной работы по результатам

следственного действия.

Например, в ходе подготовки к осмотру силами органа дознания обеспечивается охрана места происшествия и неприкосновенность следов, выявляются свидетели, совместно решается вопрос о границах осмотра и приемах его проведения, о возможном времени и порядке использования служебно-розыскной собаки, о способах связи и обмена информацией при большой территории осмотра и т. д. При подготовке к обыску совместно собирается информация об обыскиваемом лице, месте обыска, обыскиваемых объектах, распределяются обязанности в ходе осмотра, участники обыска, способы беспрепятственного проникновения на объект и т. д.

Как справедливо отмечает В. Н. Григорьев, - «В состав группы, выезжающей на обыск, включаются следователь, оперативные работники, при необходимости — специалист, военнослужащие и слушатели школ милиции для охраны и в качестве понятых».⁹

В процессе осмотра осуществляется постоянный контакт между следователем и оперативно-розыскными работниками с целью координации совместных действий, обмена полученной информацией, внесения коррективов в поисковую работу, совместного обсуждения полученных данных и т. п.

При допросе специалист-криминалист может помочь следова-

телю уяснить обстоятельства дела, правильно оценить полученные показания, в частности разобратся в действующих специальных правилах, инструкциях и других документах, собрать материалы для направления на экспертизу и др.¹⁰

Таким образом, можно констатировать, что при производстве разных следственных действий

участвуют специалисты из разных областей, но с точки зрения оперативности производства следственных действий более эффективно, когда специалист-криминалист входит в состав следственно-оперативной группы, особенно при расследовании многоэпизодных преступлений.

1. **Закатов А.А., Иванов В.А.** О повышении роли специалиста в расследовании преступлений // Правовые и организационные вопросы предварительного расследования // Труды ВШ МВД СССР. Вып. 17. Волгоград, 1977, с. 81.

2. **Сорокотягин И.Н.** Дис... докт. юрид. наук. Екатеринбург, 1992, с. 87.

3. **Зезянов В.П.** Роль, место и значение специальных знаний в криминалистической методике: Дис... канд. юрид. наук. Ижевск. 1994, с. 17.

4. **Циркаль В. В.** Тактика производства следственных действий с участием специалиста: Дис... канд. юрид. наук. Киев, 1984, с. 22-23.

5. **Махов В.Н.** Указ. соч., с. 362.

6. **Мельникова Э.Б., Петрухин И.Л.** О комплексной экспертизе в советском уголовном процессе // Со-

ветское государство и право, 1963, № 10, с. 113-117; **Мельникова Э.Б.** Участие специалиста в следственных действиях. М., Юридическая литература, 1964, с. 12.

7. **Сорокотягин И.Н.** Криминалистические проблемы использования специальных познаний в расследовании преступлений: Дис... докт. юрид. наук. Екатеринбург, 1992, с. 46-47.

8. **Хрусталева В. Н. Трубицын Р. Ю.** Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях. (Уч. пособ.) СПб.: Питер, 2003, с. 14.

9. **Григорьев В. Н.** Расследование массовых беспорядков в условиях чрезвычайного положения. Лекция. М., 1992, с. 46.

10. **Хрусталева В. Н. Трубицын Р. Ю.** Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях. (Уч. пособ.) СПб.: Питер, 2003, с. 15.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի սեպտեմբերի 26-ին, քննարկելով Գառնիկ Սարգսյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.03.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Գառնիկ Սարգսյանի ընդդեմ Ժորա Հովհաննիսյանի՝ իրավունքը խախտող կամ դրա խախտման համար վտանգ ստեղծող գործողությունները կանխելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ հայցվորը խնդրել է կանխել իր իրավունքները խախտող գործողությունները, այն է՝ պարտադրել պատասխանողին դադարեցնել Երևանի Արշակունյաց 1-ի նրբանցքի թիվ 2 տան հարևանությամբ իրականացվող շինարարական աշխատանքները և քանդել արդեն կառուցված շինությունները:

Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 03.12.2007 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետև՝ Վերաքննիչ դատարան) 21.03.2008 թվականի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, Դատարանի վճիռը թողնվել է անփոփոխ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Գառնիկ Սարգսյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Ժորա Հովհաննիսյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1. Դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ, 48-րդ, 49-րդ հոդվածների պահանջները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Դատարանը պատշաճ գնահատման առարկա չի դարձրել ՍՊԱրմԾ ՊՈԱԿ-ի կողմից տրված եզրակացությունը, սխալ է մեկնաբանել Հայաստանի փրկարար ծառայության պետական հրդեհային տեսչության կողմից տրված շինարարական նորմերի խախտման վերաբերյալ տրված գրությունը, որով հաստատվում է պատասխանողի կողմից իր տան պատից 0.5 մետր հեռավորության վրա շինարարություն իրականացնելու փաստը:

Դատարանը մերժել է հայցվոր կողմի միջնորդությունը՝ պատասխանողի մոտ գտնվող ապացույցները, մասնավորապես՝ Երևանի քաղաքապետի կողմից հաստատված շինության ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը, շինությանը հաստատված նախագիծը, համապատասխան եզրակացությունները Դատարան ներկայացնելու մասին, որոնք սույն գործի համար կարող էին էական

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

նշանակություն ունենալ:

2. Դատարանը խախտել է 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին ընդունված «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 80-րդ հոդվածի 2-րդ մասը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ բողոքը ներկայացվել է 17.12.2007 թվականին, այն վարույթ է ընդունվել մինչև ներկայումս գործող օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելը, ուստի Դատարանը բողոքը պետք է քննել նախկին ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 215-րդ հոդվածով նախատեսված կանոններով, այն է՝ կատարել կրկնակի քննություն: Մինչդեռ, Դատարանը գործը քննելիս կիրառել է գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի դրույթները:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.03.2008 թվականի որոշումը:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Հայցվորը չի հիմնավորել պատասխանողի մոտ գտնվող ապացույցներն ինքնուրույն ձեռք բերելու անհնարինությունը: Բացի այդ, հայցվորի կողմից չեն վիճարկվել պատասխանողին Երևանի քաղաքապետի կողմից տրված շինության ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը, ինչպես նաև շինությանը հաստատված նախագիծը:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունի հետևյալ փաստը.

ՍՊԱԻԾ ՊՈԱԿ-ի կողմից 15.11.2007 թվականին տրված եզրակացության համաձայն՝ շենքի սեյսմիկ խոցելիության աստիճանը բարձր է: Շենքի խոցելիության աստիճանի վրա բացասական ազդեցություն են թողնում ինչպես շենքին հարակից գոյություն ունեցող կառուցապատումը, այնպես էլ շենքին մոտ իրականացվող շինարարական աշխատանքները և այդ նպատակով օգտագործվող մեխանիզմների աշխատանքները:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ

1) բողոքն առաջին հիմքով հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում անդրադարձել է դատական ակտերի իրավական հիմնավորվածության հարցին (տե՛ս օրինակ՝ «Քնար-88» ՍՊԸ ընդդեմ ՀՀ ԿԱ պետական գույքի կառավարման վարչության, 21.12.2006թ. քաղ. գործ թիվ 3-2504/ՏԴ (գումար բռնագանձելու պահանջով):

Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է տալ վճռի թե՛ փաստական և թե՛ իրավական հիմնավորումը: Ըստ Վճռաբեկ դատարանի վերոհիշյալ որոշման՝ վճռի իրավական հիմնավորումը կայանում է հաստատված փաստերի և իրավահարաբերությունների նկատմամբ նյութական իրավունքի համապատասխան նորմի կամ նորմերի ընտրության և կիրառման մեջ, այն նորմի (նորմերի), որի հիման վրա դատարանը եզրակացություն է անում վիճելի իրավահարաբերության առկայության կամ բացակայության մասին:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 132-րդ հոդվածից հետևում

Դատական պրակտիկա

Է, որ դատարանը պետք է նշի ոչ միայն այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնվել է վիճելի փաստերը հաստատելիս և արդյունքում վճիռ կայացնելիս, այլև պետք է պատճառաբանի, թե ինչու է կողմի ներկայացրած այս կամ այն ապացույցը մերժվում: Միայն նման հիմնավորումը կարող է վկայել գործի բազմակողմանի հետազոտության մասին (տե՛ս Անժելա Ղազարյանը, Արփիկ և Արմինե Գասպարյաններն ընդդեմ Շուշանիկ Սարգսյանի, Ոսկեհատ, Նունե, Հրանուշ Գասպարյանների՝ ժառանգական գույքը ժառանգների միջև բաժանելու պահանջի մասին, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 12.12.2007 թվականի որոշում, քաղաքացիական գործ թիվ 3-1843/ՎԳ):

Մինչդեռ, սույն քաղաքացիական գործով Վերաքննիչ դատարանը, հայցի մերժման հիմքում դնելով այն հանգամանքը, որ չի հիմնավորվել ՍՊԱրմԾ ՊՈԱԿ-ի կողմից տրված եզրակացության վերաբերելիությունը ներկայացված հայցապահանջին, չի հիմնավորել իր այդ պնդումը: Մասնավորապես՝ վերոնշյալ եզրակացությունում նշված է, որ շենքի խոցելիության աստիճանի վրա բացասական ազդեցություն են բողոմում ինչպես շենքին հարակից գոյություն ունեցող կառուցապատումը, այնպես էլ շենքին մոտ իրականացվող շինարարական աշխատանքները և այդ նպատակով օգտագործվող մեխանիզմների աշխատանքները:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխանում ներկայացված փաստարկները հերքվում են վերոնշյալ պատճառաբանություններով:

2) բողոքը երկրորդ հիմքով անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ քաղաքացիական գործերով դատավարությունն իրականացվում է գործի քննության ժամանակ գործող օրենքներով:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ անհիմն է վճռաբեկ բողոքի պատճառաբանությունը նախկին ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի կիրառելիության վերաբերյալ:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի առաջին հիմքի առկայությունը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով վերանայվող դատական ակտը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.03.2008 թվականի որոշումը և այն ուղարկել Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի սեպտեմբերի 26-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Հրաչյա Բագրատյանի վճռաբեկ բողոքը Տնտեսական դատարանի 10.05.2007 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ հայցի Մուշեղ Շահինյանի ընդդեմ Արսեն Հարությունյանի և Հրաչյա Բագրատյանի՝ 01.12.2003 թվականին կնքված «Փյունիկ ՏԹՖ» ՓԲԸ-ի բաժնետոմսերի առուվաճառքի պայմանագրերի նկատմամբ առջինչ գործարքների անվավերության հետևանքները կիրառելու պահանջի մասին,

ՊԱՐՁԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ հայցվորը պահանջել է անվավեր ճանաչել իր և Հ.Բագրատյանի միջև 01.12.2003 թվականին կնքված «Փյունիկ ՏԹՖ» ՓԲԸ-ի բաժնետոմսերի առուվաճառքի պայմանագրի, ինչպես նաև իր և Ա.Հարությունյանի միջև 01.12.2003 թվականին կնքված «Փյունիկ ՏԹՖ» ՓԲԸ-ի բաժնետոմսերի առուվաճառքի պայմանագրի նկատմամբ կիրառել անվավերության հետևանքներ՝ վերադարձնելով «Փյունիկ ՏԹՖ» ՓԲԸ-ի բաժնետոմսերը:

Տնտեսական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 10.05.2007 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Հրաչյա Բագրատյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1) *Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ և 124-րդ հոդվածների պահանջները:*

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Հրաչյա Բագրատյանը պատշաճ ձևով չի ծանուցվել դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին: Մասնավորապես՝ դատարանը Հրաչյա Բագրատյանի պատշաճ ծանուցված լինելու հանգամանքը հաստատված է համարել՝ հիմք ընդունելով օրենքով սահմանված կարգով չհաստատված լիազորագիրը և հաշվի չառնելով լիազորված անձի հայտարարությունը լիազորագրի չգործելու մասին:

2) *Վերաքննիչ դատարանը կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 312-րդ հոդվածը, որը չպետք է կիրառել:*

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկ-

ԴԵՎՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

ներով.

Սույն քաղաքացիական գործով դատարանն առաջինը է ճանաչել վեճի առարկա գործարքը՝ կիրառելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 312-րդ հոդվածը, որը գործարքն առաջինը ճանաչելու հիմքեր չի նախատեսում: Վերջինս կիրառելի է միայն վիճահարույց գործարքների նկատմամբ:

Վերոգրյալի հիման վրա վճռաբեկ բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Դատարանի 10.05.2007 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել նոր քննության կամ այն փոփոխել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) 10.05.2007 թվականի դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին Հրաչյա Բագրատյանին պատշաճ ձևով ծանուցված լինելու վերաբերյալ գործում որևէ ապացույց առկա չէ: Դատարանը գործը քննել է վերջինիս բացակայությամբ:

2) Սույն քաղաքացիական գործում բացակայում է Դատարանի 10.05.2007 թվականի վճիռը Հրաչյա Բագրատյանին ուղարկելու մասին որևէ ապացույց:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ

1) բողոքն առաջին հիմքով հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձինք դատական ծանուցագրերով տեղեկացվում են դատական նիստի կամ առանձին դատավարական գործողություններ կատարելու ժամանակի և վայրի մասին: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ ծանուցագիրն ուղարկվում է պատվիրված նամակով՝ հանձնման մասին ծանուցմամբ կամ հաղորդագրության ձևակերպումն ապահովող կապի այլ միջոցների օգտագործմամբ կամ հանձնվում է ստացականով (այսուհետ՝ պատշաճ ձևով): Մա ենթադրում է գործին մասնակցող անձանց դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին իրազեկելու կապակցությամբ դատարանի ակտիվ գործողություններ, որոնք պետք է իրականացվեն միայն վկայակոչված հոդվածով նախատեսված միջոցների և եղանակների օգտագործմամբ: Ընդ որում, անկախ ծանուցման եղանակից, ծանուցումը պետք է լինի այնպիսին, որով հնարավոր է ապացուցել գործին մասնակցող անձին (անձանց) դատական նիստի մասին տեղեկացնելու փաստը:

Վերաքննիչ դատարանը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան Հրաչյա Բագրատյանին պատշաճ ձևով չի տեղեկացրել դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին, գործը քննել է նրա բացակայությամբ ու վճիռ կայացրել:

Վճռաբեկ դատարանն իր նախկին որոշումներում անդրադարձել և գնահատման առարկա է դարձրել այն դեպքերը, երբ դատարանը գործը քննել է գործին մասնակցող անձանցից որևէ մեկի բացակայությամբ: Մասնավորապես՝ Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածը և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը, արձանագրել է կողմերի իրավահավասարության և մրցակցության դատավարական սկզբունքների խախտում և

Դատական պրակտիկա

ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, բեկանել է դատական ակտը (իրավական հիմնավորումները տե՛ս Շենգավիթի թաղապետարան ընդդեմ Ալվինա և Լիանա Կազկոներ, Արամ, Ֆրունզ և Նարեկ Մարկոսյաններ, 21.12.2006թ., քաղաքացիական գործ թիվ 3-2236/Ա (բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը փոխհատուցմամբ դադարեցնելու պահանջով) Վճռաբեկ դատարանի որոշումների ընտրանի, հատոր առաջին, էջ 473-476):

Վերը նշվածի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը նպատակահարմար չի համարում կրկին անդրադառնալ նշված իրավական հարցի գնահատականին:

Վճռաբեկ դատարանը հիմնավոր է համարում նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 124-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտման՝ վճռաբեկ բողոքի հիմքը: Ըստ վերոհիշյալ հոդվածի՝ գործի մասնակիցներից որևէ մեկի ներկայացած չլինելու դեպքում վճռի օրինակը հրապարակման կամ հաջորդ օրը պատվիրված նամակով ուղարկվում է նրան:

Մինչդեռ բողոքարկվող վճիռը բողոք բերած անձանց պատշաճ ձևով ուղարկելու մասին որևէ ապացույց գործում առկա չէ:

2) Վճռաբեկ բողոքի երկրորդ հիմքին Վճռաբեկ դատարանը չի անդրադառնում, քանի որ Դատարանը գործը քննել և վճիռ է կայացրել բողոք բերած անձի իրավունքների խախտմամբ, որի հետևանքով բողոք բերած անձի իրավական հիմնավորումները չեն հանդիսացել ստորադաս դատարանի քննության առարկա, հետևաբար, դրանք չեն քննարկվում Վճռաբեկ դատարանի կողմից:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի ուժով Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար Դատարանի վճիռը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Տնտեսական դատարանի 10.05.2007 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել Երևանի քաղաքացիական դատարան՝ նոր քննության:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

(ԱՅՍՈՒՀՆՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի սեպտեմբերի 26-ին, քննարկելով «Բալենի» արտադրական կոդպերատիվի (այսուհետ՝ Կոոպերատիվ) վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.05.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Ջինա Ալբերտյանի ընդդեմ Կոոպերատիվի, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Էրեբունի տարածքային ստորաբաժանման (այսուհետ՝ Կադաստր)՝ Կոոպերատիվի անվամբ սեփականության իրավունքի գրանցումը մասնակի անվավեր ճանաչելու, շենքի կրող կոնստրուկցիա հիմնապատը վերականգնելու, դեպի նկուղ աջակողմյան աստիճանավանդակի (լուսամուտի տակի) մուտքը փակելու, սեփականատիրոջ իրավունքների իրականացման խոչընդոտները վերացնելու, և ըստ Կոոպերատիվի հակընդդեմ հայցի ընդդեմ Երևանի քաղաքապետարանի, Ջինա Ալբերտյանի, երրորդ անձ Կադաստրի՝ Երևանի քաղաքապետի ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը և շինարարության թույլտվությունն անվավեր ճանաչելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործով կայացված դատական ակտի էությունը.

Դիմելով դատարան՝ Ջինա Ալբերտյանը պահանջել է մասնակի անվավեր ճանաչել՝ Կոոպերատիվի անվամբ սեփականության իրավունքի 05.11.2007 թվականի գրանցումը, Կոոպերատիվի նախագահ Աշոտ Մարտիրոսյանին պարտավորեցնել վերականգնել շենքի կրող կոնստրուկցիա հանդիսացող հենապատը, փակել Ջինա Ալբերտյանի պատուհանի տակ գտնվող և դեպի նկուղ տանող աստիճանավանդակի մուտքը:

Հակընդդեմ հայցով դիմելով դատարան՝ Կոոպերատիվը պահանջել է անվավեր ճանաչել Երևանի քաղաքապետի ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը և շինարարության թույլտվությունը:

Շենգավիթ համայնքի առաջին ատյանի դատարանի 29.12.2007 թվականի վճռով հայցը մերժվել է, իսկ հակընդդեմ հայցը՝ բավարարվել:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 04.05.2008 թվականի որոշմամբ Շենգավիթ համայնքի առաջին ատյանի դատարանի 29.12.2007 թվականի որոշումը մասնակիորեն բեկանվել է և փոփոխվել. որոշվել է Ջինա Ալբերտյանի հայցապահանջն ընդդեմ Կոոպերատիվի, ՀՀ ԿԱ ԱԳԿ ՊԿ Էրեբունի տ/ս-ի՝ սեփականատիրոջ իրավունքների իրականացման խոչընդոտները վերացնելու մասով, բավարարել, հայցը մնացած մասով մերժելու վերաբերյալ Շենգավիթ համայնքի առաջին ատյանի դատարանի 29.12.2007 թվականի վճիռը բողոքն օրինական ուժի մեջ: Կոոպերատիվի հակընդդեմ հայցը

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

մերժվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Կոռպորատիվը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Ջինա Ալբերտյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1. Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասը 54-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն ապացույցների կազմից հանել է և չի գնահատել ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության կողմից 17.12.2007 թվականին տրված մասնագիտական եզրակացությունը՝ գնահատման առարկա չդարձնելով այն հանգամանքը, որ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 54-րդ հոդվածի համաձայն, այն նույնպես գրավոր ապացույց է:

2. Վերաքննիչ դատարանը չի կիրառել «Բազմաբնակարան շենքերի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որը պետք է կիրառեր:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել այն հանգամանքը, որ բնակարանը գտնվում է Բազրատունյաց պողոտայի վրա, հետևաբար բնակարանի պատուհանի վերածումը դռան, բնակարանի նպատակային նշանակության փոփոխությունը բնակելիից ոչ բնակելի, ինչպես նաև բնակարանի ներքին կառուցվածքային փոփոխությունները վկայում են այն մասին, որ բնակարանը ոչ բնակելի տարածքի վերածելը հետապնդում է միմիայն առևտրային նպատակ: Հետևաբար վերոնշյալ շինարարական աշխատանքները կարող էին իրականացվել միայն շենքի բոլոր սեփականատերերի համաձայնությամբ, որը սույն քաղաքացիական գործում բացակայում է:

Վերոգրյալի հիման վրա վճռաբեկ բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 04.05.2008 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Շենգավիթ համայնքի առաջին ատյանի դատարանի 29.12.2007 թվականի վճռին:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանում ներկայացված փաստարկները.

Բողոք բերող անձի կողմից հիշատակված՝ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության մասնագիտական եզրակացությունը չի կարող գնահատվել որպես գրավոր ապացույց, քանի որ նրանում չի նշվել, թե քաղաքաշինության և ճարտարապետահատակագծային ո՛ր նորմերին չեն համապատասխանում այն փաստաթղթերը, որոնց հիման վրա տրվել է բնակարանի լուսամուտը դռան վերակառուցելու վերաբերյալ թույլտվությունը, իսկ եզրակացության 4-րդ կետում կատարված եզրակացությունները հիմնավորված չեն համապատասխան հաշվարկներով: Բացի այդ, նշված փոփոխությունների արդյունքում չի նվազել պատասխանողի լուսավորությունը և մուտքի սպասարկման համար չեն ստեղծվել անհարմարություններ:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

Դատական պրակտիկա

1. ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության քաղաքաշինական պետական տեսչության կողմից 17.12.2007 թվականին տրվել է մասնագիտական եզրակացություն՝ Երևանի Բագրատունյաց փողոցի թիվ 14 շենքի թիվ 40 բնակարանից Ջինա Ալբերտյանի կողմից նոր մուտքի կազմակերպման օրինականության մասին, որով հաստատվում է համապատասխան շինարարական աշխատանքների հետևանքով Կոռպերատիվի սեփականության իրավունքի խախտման փաստը:

2. Ջինա Ալբերտյանին պատկանող բնակարանի նախագծային փաստաթղթերում կատարված փոփոխությունների արդյունքում փոխվել է բնակարանի նպատակային նշանակությունը, այն է՝ բնակելի տարածքը վերածվել է ոչ բնակելի տարածքի:

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ.

1) բողոքն առաջին հիմքով հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ հոդվածի առաջին մասի առաջին կետի համաձայն՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով և այլ օրենքներով նախատեսված կարգով ձեռք բերված տեղեկությունները, որոնց հիման վրա դատարանը պարզում է գործին մասնակցող անձանց պահանջները և առարկությունները հիմնավորող, ինչպես նաև վեճի լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքների առկայությունը կամ բացակայությունը, հաստատվում են նաև գրավոր և իրեղեն ապացույցներով:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 54-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ գրավոր ապացույցներ են **գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների մասին տեղեկություններ պարունակող** ակտերը, պայմանագրերը, տեղեկանքները, գործարար թղթակցությունը, այլ **փաստաթղթերը և նյութերը**, այդ թվում՝ էլեկտրոնային կամ կապի այլ միջոցով կամ փաստաթղթերի իսկությունը հաստատելու հնարավորություն ընձեռող այլ եղանակով ստացված ապացույցները:

Սույն քաղաքացիական գործով Վերաքննիչ դատարանը որպես ապացույց չի գնահատել ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության քաղաքաշինական պետական տեսչության մասնագիտական եզրակացությունը՝ պատճառաբանելով, որ ապացույցի նման տեսակ նախատեսված չէ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ հոդվածով:

Մինչդեռ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ և 54-րդ հոդվածներից հետևում է, որ գրավոր ապացույցներ կարող են հանդիսանալ համապատասխան քաղաքացիական գործով ապացուցման առարկան կազմող հանգամանքները բացահայտող տեղեկատվություն պարունակող ցանկացած փաստաթուղթ, եթե հնարավոր է հաստատել դրա իսկությունը:

Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության քաղաքաշինական պետական տեսչության եզրակացությամբ հաստատվում է Ջինա Ալբերտյանի կողմից իրականացվող շինարարական աշխատանքներով Կոռպերատիվի սեփականության իրավունքի խախտման փաստը, որը հանդիսանում է սույն քաղաքացիական գործի համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանք:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ անհիմն է նշված եզրակացությունը որպես ապացույց չդիտելու վերաբերյալ Վերաքննիչ դա-

տարանի պատճառաբանությունը:

2) բողոքը երկրորդ հիմքով անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Բազմաբնակարան շենքերի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ շինության սեփականատերն իրավունք ունի առանց մյուս սեփականատերերի համաձայնության, **ոչ առևտրային նպատակներով** իր շինության պատերից բացել կամ փակել պատուհաններ, դռներ, մուտքեր, ծխնելույզներ, պատերի այլ բացվածքներ, աստիճանավանդակներ, աստիճաններ, իր շինության ներքին կամ արտաքին պատերի վրա կամ դրանց կից իրականացնել այլ քաղաքաշինական գործունեություն (ներառյալ այն դեպքերը, երբ այդ պատերն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն հանդիսանում են ընդհանուր բաժնային սեփականություն):

Դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

Մինչդեռ, սույն քաղաքացիական գործով Ջինա Ալբերտյանին պատկանող բնակարանի նպատակային նշանակության փոփոխումը ոչ բնակելի տարածքի բավարար հիմք չէ դրա՝ առևտրային նպատակ ունենալու փաստը հաստատված համարելու համար:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի առաջին հիմքի առկայությունը բավարար է, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի համաձայն, Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-240²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.05.2008 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել Վարչական դատարան՝ նոր քննության:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում կայացման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

(ԱՅՍՈՒՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2008 թվականի նոյեմբերի 28-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Ա.Ղավալյանի պաշտպան, հավատարմագրված փաստաբան Արա Ջոհրաբյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 25-ի որոշման դեմ,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2007 թվականի հոկտեմբերի 22-ին Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հատկանիշներով «Պիցցա Դի Ռոմա» ՍՊ ընկերության հիմնադիր տնօրեն Գևորգ Սաֆարյանի կողմից առանձնապես խոշոր չափերով հարկերը վճարելուց չարամտորեն խուսափելու դեպքի առթիվ հարուցվել է քրեական գործ:

2. 2008 թվականի մարտի 24-ին Անուշ Սանասարի Ղավալյանին մեղադրանք է առաջադրվել Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 38-205-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, և վերջինիս նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրվել է կալանավորումը:

3. 2008 թվականի հունիսի 19-ին Անուշ Ղավալյանի վերաբերյալ քրեական գործի նախաքննությունն ավարտվել է, և 2008 թվականի հունիսի 19-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևանի քրեական դատարան:

4. Երևանի քրեական դատարանը 2008 թվականի հուլիսի 8-ին «քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին» որոշում է կայացրել, որով անդրադառնալով նաև Ա.Ղավալյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցին՝ որոշել է Ա.Ղավալյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցը թողնել անփոփոխ:

5. Որոշման դեմ ներկայացվել է վերաքննիչ բողոք: ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2008 թվականի հուլիսի 25-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը թողել է առանց քննության:

6. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 25-ի որոշման դեմ բերվել է վճռաբեկ բողոք:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2008 թվականի սեպտեմբերի 26-ի որոշմամբ բողոքն ընդունել է վարույթ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 3-րդ կետերի հիմքով:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները.

7. Երևանի քրեական դատարանը 2008 թվականի հուլիսի 8-ի «քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին» որոշման մեջ անդրադարձել է նաև

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Ա.Ղավալյանին կալանքի տակ պահելու խնդրին և որոշում կայացրել ընտրված խափանման միջոց կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին:

8. Պաշտպանի կողմից ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոք ներկայացվել է 2008 թվականի հուլիսի 8-ի «քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին» որոշման դեմ մասնակի խափանման միջոցն անփոփոխ թողնելու մասով:

9. Վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշումը կայացվել է՝ պատճառաբանելով, որ նշված որոշման՝ վերաքննության կարգով բողոքարկվելու ընթացակարգ դատավարության օրենսգրքով սահմանված չէ, հետևաբար այն չի ընդգրկվում վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների ցանկում:

Վճռաբեկ բողոքի պահանջը, փաստարկները և հիմքերը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

10. Բողոք բերող անձը նշում է, որ վերաքննության կարգով բողոքարկվել է Երևանի քրեական դատարանի կողմից 2008 թվականի հուլիսի 8-ին կայացված՝ «քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին» որոշումը մասնակիորեն՝ Ա.Ղավալյանի նկատմամբ կիրառված խափանման միջոցն անփոփոխ թողնելու մասով, որը քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1 հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննության կարգով ենթակա է բողոքարկման:

11. Ըստ բողոք բերող անձի՝ վերաքննիչ դատարանը Քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի դրույթների նկատմամբ կիրառել է սահմանափակ մեկնաբանում և որպես վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումներ դիտարկել բացառապես մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ընթացքում կայացված որոշումները, որոնք վերաբերում են առաջին ատյանի դատարանների՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու որոշումներին:

Բողոքաբերը նշում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջներից չի բխում այն, որ առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու որոշումները պետք է կայացված լինեն բացառապես մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ընթացքում: Ըստ նրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված որոշումների՝ վերաքննության կարգով բողոքարկման համար օրենսդիրն ամրագրել է միայն հետևյալ պայմանների առկայությունը՝

1.բողոքարկման ենթակա են կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու որոշումները,

2.բողոքարկվող որոշումները պետք է կայացված լինեն առաջին ատյանի դատարանի կողմից:

Բողոք բերած անձը նշում է, որ մինչդատական վարույթի ընթացքում դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատարաններն այլ որոշում, մասնավորապես՝ ընտրված խափանման միջոցը փոփոխելու իրավասությամբ օժտված չեն: Այնինչ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումներ են հանդիսանում առաջին ատյանի դատարանի՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին որոշումները: Ըստ բողոք բերող անձի՝ արանով ևս փաստվում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-

Դատական պրակտիկա

րդ մասով նախատեսված որոշումների բողոքարկման իրավունքը չի կարելի նեղ մեկնաբանման ենթարկել և սահմանափակել միայն մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտով:

12. Ըստ բողոք բերող անձի՝ կամայականորեն վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելը հանգեցնում է դատարանի մատչելիության իրավունքի խախտմանը, որը նախատեսված է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով: Տվյալ դեպքում վերաքննիչ դատարանը հրաժարվել է արդարադատության իրականացումից՝ բողոքում ներկայացված հարցերը թողնելով առանց ըստ էության քննության: Ընդ որում, բողոքաբերի կարծիքով, դատարանի նման որոշումը չի եղել օրինական և չի հիմնվել օրենքով նախատեսված առանց քննության թողնելու հիմքերի վրա, ինչի արդյունքում Անուշ Ղափալյանը զրկվել է դատարանի կողմից իր գործի ըստ էության քննության իրավունքից:

13. Բողոքաբերը նշում է նաև, որ վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ ոչ միայն սահմանափակել է Անուշ Ղափալյանի՝ դատարանի մատչելիությունը, որի ասպեկտներից մեկն է վերադատության կարգով բողոքների դատական քննության իրավունքը, այլև խախտել է կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերի պահանջները, քանի որ նախ՝ ըստ էության չքննելով կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության հարցը՝ չի ապահովել կալանավորման օրինականությունը վիճարկելու անձի իրավունքի իրականացումը, և երկրորդ՝ այդ հարցը չի քննել ողջամիտ ժամկետում և չի կատարել անհապաղ որոշում կայացնելու իր պարտականությունը:

14. Ըստ բողոք բերած անձի՝ վերաքննիչ դատարանը խախտել է կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջն առ այն, որ յուրաքանչյուր ոք, ում կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք: Սույն պարագայում վերաքննիչ դատարանը խախտել է Ա.Ղափալյանի՝ կոնվենցիայով երաշխավորված իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը, քանի որ իր նկատմամբ կայացված՝ կիրառված խափանման միջոցն անփոփոխ թողնելու մասին որոշման վերաքննության կարգով բողոքարկման հնարավորություն ընձեռել է միայն տեսականորեն: Այդ իրավունքի իրականացումը գործնականորեն չի ապահովվել:

15. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակը խնդրում է բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 25-ի որոշումը և գործն ուղարկել համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

16. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորը, իսկ քրեական դատարանում գործը կոլեգիալ կազմով քննելիս նաև դատական կազմի մյուս դատավորները հետազոտում են գործի նյութերը և քրեական գործը վարույթ ընդունելու պահից 15 օրվա ընթացքում կայացնում հետևյալ որոշումներից մեկը՝

1. դատական քննություն նշանակելու մասին.
2. քրեական գործի վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին.
3. քրեական գործի վարույթը կասեցնելու մասին.

- 4. գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին.
- 5. քրեական գործն ըստ ընդդատության ուղարկելու մասին.
- 6. ինքնաբացարկի մասին:

17. Գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշման կայացման կարգը սահմանվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 293-րդ հոդվածի երկրորդ մասով, որի համաձայն՝ դատական քննություն նշանակելու մասին որոշման մեջ պետք է բովանդակվեն՝ մեղադրյալի մասին նշում, քրեական օրենքը, որի խախտումը վերագրվում է մեղադրյալին, որոշում՝ խափանման միջոցները և պատճառված վնասի ապահովման միջոցները վերացնելու, փոխելու կամ ընտրելու մասին, որոշումներ՝ դատավարության մասնակիցների հարուցած միջնորդությունների, բացարկների և այլ հայտարարությունների առթիվ, որոշում՝ դատարանի կազմի մասին, որոշում՝ մեղադրյալի ընտրած կամ վերջինիս համար նշանակված անձին որպես պաշտպան թույլատրելու մասին, դատական նիստին կանչման ենթակա անձանց ցանկը, տեղեկություններ՝ դատական քննության տեղի և ժամանակի մասին, որոշում՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում դռնփակ դատական քննություն անցկացնելու մասին, որոշում՝ դատավարության մասնակիցների նկատմամբ պաշտպանության միջոցներ կիրառելու մասին:

18. Վերոնշյալ հոդվածի բովանդակությունից երևում է, որ գործը դատական քննության նշանակելու փուլում առաջին ատյանի դատարանը, ի թիվս այլ որոշումների, որոշում է կայացնում նաև մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոց ընտրելու կամ չընտրելու, իսկ խափանման միջոց ընտրված լինելու դեպքում՝ դրա տեսակի հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցի կապակցությամբ: Խափանման միջոցի վերաբերյալ որոշումը փաստաթղթային ձևակերպման առումով ներառվում է գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշման մեջ, սակայն ըստ էության հանդիսանում է ինքնուրույն դատավարական որոշում:

Այլ կերպ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածի իմաստով այն դատավարական ձևի շրջանակներում արտահայտում է դատարանի դիրքորոշումը՝ անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ չընտրելու, իսկ խափանման միջոց ընտրված լինելու դեպքում՝ դրա տեսակի հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցի վերաբերյալ:

19. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են առաջին ատյանի դատարանի՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու, սույն օրենսգրքում նախատեսված դեպքերում խուզարկության, առգրավման, բժշկական հաստատություններում անձանց տեղավորման, ինչպես նաև նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակման մասին որոշումները:

20. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իմաստով վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են ինչպես մինչդատական, այնպես էլ դատական քննության փուլում կայացվող որոշումները: Վճռաբեկ դատարանը համաձայն չէ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշման մեջ առկա այն ձևակերպման հետ, որ «(...) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասում խոսքը գնում է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ընթացքում կայացված որոշումներին, որոնք վերաբերում են կալանքը որպես խա-

Դատական պրակտիկա

փանման միջոց ընտրելուն, փոփոխելուն կամ վերացնելուն (...): Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի վերոնշյալ մոտեցումը հակասում է ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությանը, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածը որևէ փուլային սահմանափակում չի նախատեսում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու որոշումների բողոքարկման համար: Քրեադատավարական օրենքն ամրագրում է միայն նշված որոշումների՝ առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված լինելու փաստը, հետևաբար Վճռաբեկ դատարանն անթույլատրելի է համարում դատական քննության ընթացքում կայացված՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին որոշումների՝ 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիմքով բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումը նախաքննության ավարտման պատճառաբանությամբ:

21. «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 86-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավական ակտը մեկնաբանվում է դրանում պարունակվող բառերի ու արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի պահանջները: Իրավական ակտի մեկնաբանությամբ չպետք է փոխվի դրա իմաստը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի տառացի մեկնաբանման արդյունքում ստացվում է, որ դատական կարգով բողոքարկման ենթակա են միայն կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին որոշումները: Քրեադատարավարական օրենքը որևէ նշում չի պարունակում որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին որոշման՝ վերաքննության կարգով բողոքարկման հնարավորության մասին, մինչդեռ սույն գործով բողոքարկվել է առաջին ատյանի դատարանի՝ Անուշ Գավալյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցն անփոփոխ թողնելու մասին որոշումը: Հետևաբար, հիմք ընդունելով վերոգրյալը, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կայացված որոշումը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով չի կարող բողոքարկվել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան:

22. Վճռաբեկ բողոքի հեղինակը նշում է նաև, որ վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ խախտել է կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերի պահանջները, քանի որ նախ՝ ըստ էության չքննելով կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության հարցը՝ չի ապահովել կալանավորման օրինականությունը վիճարկելու անձի իրավունքի իրականացումը, և երկրորդ՝ այդ հարցը չի քննել ողջամիտ ժամկետում և չի կատարել անհապաղ որոշում կայացնելու իր պարտականությունը:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ «Ձերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն և ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունը ազատ արձակվելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննությանը ներկայանալու երաշխիքներով», իսկ 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է»:

Ինչպես նշվեց վերևում, ՀՀ ներպետական քրեադատավարական օրենսդրությու-

նը որևէ կերպ չի սահմանափակում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշման բողոքարկման հնարավորությունը՝ անկախ այն հանգամանքից՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության, թե գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում է այն կայացվել: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված երաշխիքը հիմք է կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջը բավարարված համարելու համար:

23. Վճռաբեկ բողոքի հեղինակը նշում է նաև, որ վերաքննիչ դատարանը վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու մասին որոշմամբ խախտել է կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջը, ըստ որի՝ յուրաքանչյուր ոք, ում սույն կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք, նույնիսկ եթե նման խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք: Եվրոպական դատարանն իր մի շարք որոշումներում (29 նոյեմբեր 1988թ., *Brogan and Others v. The United Kingdom*, գանգատ թիվ 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, կետ 68, 25 մայիսի 1993թ. *Brannigan and McBride v. The United Kingdom*, գանգատ թիվ 14553/89, 14554/89, կետ 76) արտահայտել է այն մտեցումը, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջներն ավելի խիստ են, քան 13-րդ հոդվածի պահանջները: 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասում նշված պահանջները հանդիսանում են որպես 13-րդ հոդվածի *lex specialis* նորմ, որը կիրառվում է 5-րդ հոդվածի կապակցությամբ: «Եվ քանի որ չկա ավելի խիստ պահանջի՝ 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտում, Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում քննել կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջները բավարարվել են, թե ոչ (...): Նման գործերով միայն պետք է պարզել, թե արդյոք կա 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտում»:

Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ չեն խախտվել նաև կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջները:

24. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերաքննիչ քրեական դատարանը, առանց քննության թողնելով անձի նկատմամբ կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին որոշման դեմ վերաքննիչ բողոքը, կայացրել է ըստ էության ճիշտ որոշում: Սակայն դատարանը ճիշտ չի պատճառաբանել այդ որոշումը: Բողոքը պետք է առանց քննության թողնվեր ոչ թե այն պատճառաբանությամբ, որ ՀՀ քրեադատավարական օրենքը չի նախատեսում նշված որոշման բողոքարկման ընթացակարգ, այլ այն պատճառաբանությամբ, որ բողոքարկվել է այնպիսի դատավարական ակտ, որն ընդհանրապես ենթակա չէ բողոքարկման:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 25-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

РЕЗЮМЕ - RESUME

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИНСТИТУТА ЭКСТРАДИЦИИ

ДАВИД АВETИСЯН

***ПРЕДСЕДАТЕЛЬ УГОЛОВНОЙ ПАЛАТЫ
КАССАЦИОННОГО СУДА РА,
ЗАСЛУЖЕННЫЙ ЮРИСТ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ***

В статье автор ссылается на Минскую и Европейскую Конвенции об экстрадиции.

Некоторые положения Конвенции нашли свое отражение в УПК РА.

В статье говорится также и об отказе от экстрадиции. На сегодняшний день институт выдачи имеет особое значение. Благодаря международным процессам, границы многих государств стали «прозрачнее» и усовершенствовались средства общения. Этот факт значительно упрощает дела, при которых преступник, совершивший преступление в одной стране, пытается скрыться в другой. Новые условия активно применяются со стороны организованной преступности, что носит международный характер.

SOME ISSUES REFERRING TO THE INSTITUTE OF EXTRADITION

DAVIT AVETISYAN

***CHAIRMAN OF THE CRIMINAL CHAMBER OF CASSATION
COURT OF THE RA, HONOURED LAWYER OF THE RA,
PhD IN LAW, ASSOCIATE PROFESSOR***

In item author cites on Minsk and European Convention about extradition.

Some positions of Convention have found its reflection in CPC of RA.

In item it is spoken as well as about refusal of extradition.

For present-day the institute issues is of special importance. Due to international process of the border many state become more transparent and were improved facility of the contact. This fact vastly simplifies the deal, under which criminal, perpetrated a crime in one country, tries to escape in another. The New terms are actively used on the part of organized criminality that carries the international nature.

РЕЗЮМЕ-RESUME

СООТНОШЕНИЕ ИНСТИТУТОВ ИЗМЕНЕНИЯ ОБВИНЕНИЯ В СУДЕ И ОТПРАВКИ ДЕЛА НА ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ

ГЕВОРГ БАГДАСАРЯН

***СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ
АППЕЛЯЦИОННОГО УГОЛОВНОГО СУДА РА***

В статье говорится об институтах изменения обвинения в суде и отправки дел на дополнительное расследование, и о последствиях при отказе от этих институтов. Отказ от института «отправки дела на дополнительное расследование» надо осуществлять в контексте всеобщих реформ в сфере уголовного судопроизводства, учитывая также тот факт, насколько готовы к результатам таких перемен органы, осуществляющие досудебное расследование и судебный контроль, а также общество, со своим развитым уровнем правосознания.

THE CORRELATION OF THE INSTITUTES OF CHANGING THE ACCUSATION IN COURT AND SENDING THE DEAL ON ADDITIONAL INVESTIGATION

GEVORG BAGDASARYAN

***ADVISER OF THE CHAIRMAN OF APPEAL
CRIMINAL COURT OF RA***

In article it is spoken about institute of changing the accusation in court and sending the deals on additional investigation and about the consequence at refusal of these institutes. The refusal of institute “sending the deal on additional investigation” is necessary to realize in context of the general reforms in sphere of criminal proceedings, considering also that fact, insofar ready to result of such change organs, realizing before-trial investigation and judicial checking, as well as society, with its developed level of right-conscience.

ԴԵՎՅԵՄԻՆԻՍ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

СООТНОШЕНИЕ МНОГОКРАТНОСТИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРИ СОУЧАСТИИ И РЕЦИДИВЕ (ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ РЕГУЛИРОВАНИЙ, СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ И ПЕРСПЕКТИВАХ РАЗВИТИЯ)

СЕРГЕЙ МАРАБЯН

***НАЧАЛЬНИК ОРГАНИЗАТОРСКОГО УПРАВЛЕНИЯ
СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА***

В своей статье автор попытался дать правовой анализ законодательных реформ и судебной практики. В специальной части УК в случае исключения понятия судимости норма разделения многократности и рецидива была бы ясна: есть судимость значит есть рецидив; нет судимости- значит многократность, как в случае при соучастии и рецидиве. Это значит, что если лицо имеет судимость за преступление совершенное в прошлом и снова совершает то же преступление, то его деяние рассматривается как фактически содеянное, а факт судимости учитывается как рецидив и по отношению к нему применяется строгое наказание.

THE CORRELATION OF THE FREQUENCY OF THE CRIMES WITH THE COMPLICITY AND RELAPSE (THE LEGAL ANALYSE OF THE LEGISLATIVE REGULATIONS, JUDICIAL PRACTICE AND DEVELOPMENT OUTLOOK (PERSPECTIVE))

SERGEY MARABYAN

***THE HEAD OF THE ORGANIZATIONAL DEPARTMENT
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF RA***

In this article the author tried to give a loyal analyze of legislative reforms and judicial practice. In the special part of CC of RA in case of excluding the essence of conviction the norm of dividing the frequency and relapse would be clear: if there is a conviction it means there is a relapse; if there is not a conviction —it means there is a frequency, as in the case of complicity and relapse. And this in its turn means that if a person has a conviction for the crime he made in past and he made the same in present, his actions are considered as committed in fact, and the fact of being convicted is taken into consideration as relapse and a severe punishment is applied for such crime.

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВАЯ СУЩНОСТЬ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ ДОГОВОРОВ

ГАЯНЭ МАРУКЯН

***АСПИРАНТКА КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА
ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ***

В статье речь идет о деловых договорах вообще, о типах таких договоров, об особенностях эти договоров. Деловые договоры представляют как специальные средства, применение которых субъектами деловой деятельности могут взаимно удовлетворять интересы и требования друг друга. По этой причине к ним предъявляются особые требования со стороны законодателя. Если закон определяет правовые основы деловой деятельности, то деловой договор является основным регулирующим механизмом осуществления этой деятельности.

DEFINITION AND LEGAL ESSENCE OF BUSINESS AGREEMENTS

GAYANE MARUKYAN

***GRADUATE STUDENT OF THE CHAMBER
OF CIVIL RIGHT OF YSU***

In item the question is the business agreements in general, the types of such agreements, the peculiarities of these agreements. The business agreements represent as special facilities, using the subject of which in business activity can meet the interests and requirements of each other. For this reason special requirements are presented on the part of lawmaker. If law defines the legal bases to business activity, that business agreement is the main adjusting mechanism of realization of this activity.

ԴԵՄՈՆՍՏՐԱՆԻՆ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПОНЯТИЕ «ВЛАДЕНИЯ» ПО ГРАЖДАНСКОМУ КОДЕКСУ РА

ВАГЕ МОВСИСЯН

***ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА ЮРИДИЧЕСКОГО ОТДЕЛА
(УПРАВЛЕНИЯ) КОМИТЕТА ПО ГОСУДАРСТВЕННЫМ
ДОХОДАМ ПРИ ПРАВИТЕЛЬСТВЕ РА***

Автор отмечает два вида понятия «владение» — законный и незаконный. В гражданском кодексе РА понятие «владение» надо понимать шире, чем правомочность собственника. В гражданском кодексе это понятие должно получить специальную регулировку, которая осуществлялась бы в виде отдельного института. Он не должен регулировать в рамках отдельных прав. Главное в этом вопросе то, чтобы правовое регулирование понятия «владение» носило бы последовательный характер.

NOTION “HOLDINGS” IN CIVIL CODE OF RA

VAHE MOVSISYAN

***CHIEF DEPUTY OF THE JUDICIAL DEPARTMENT
OF STATE INCOMES (RETURNS)
OF THE GOVERNMENT OF THE RA***

The author notes two types of the notion “possession” - legal and illegal. In civil code of RA notion “possession” is necessary to understand broader, than competent owner. In civil code this notion must get the special regulation, which was realized in the manner of separate institute. He must not adjust within the framework of separate rights. The main in this question is that legal regulation of the notion “possession” carried consequent nature.

РЕЗЮМЕ - RESUME

АПЕЛЛЯЦИЯ СУДЕБНОГО АКТА КАК СПОСОБ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВЫЙ СУДЕБНЫЙ ПРОЦЕСС

УНАН ТЕР- ВАРДАНЯН

***СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КАССАЦИОННОГО СУДА РА,
АСПИРАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКАДЕМИИ УПРАВЛЕНИЯ***

Право на справедливый судебный процесс является правовой основой права на судебную защиту прав человека. И поэтому право на судебную защиту необходимо для защиты прав человека. Это касается также и апелляции судебного акта; также нужен и судебный контроль по отношению к этому акту для защиты права на справедливый судебный процесс.

Право на судебную защиту нельзя связывать только с целями судебной деятельности, а право на справедливый судебный процесс вообще нельзя связывать ни с чем для достижения каких-либо целей. Статья обобщается некоторыми изменениями к СК РА.

APPEAL OF THE JUDICIAL ACT AS WAY OF JUDICIAL PROTECTION OF THE RIGHT ON FAIR TRAIL

HUNAN TER-VARDANYAN

***ADVISER OF THE CHAIRMAN
OF THE CASSATION COURT OF THE RA,
GRADUATE STUDENT OF THE PUBLIC ADMINISTRATION
ACADEMY OF THE RA***

The right on equitable lawsuit is a legal base of the right on judicial protection of the human rights. And so right on judicial protection is need for protection of the human rights. This concerns as well as appeals of judicial act; it is also needs of judicial checking to this act for protection of the right on equitable lawsuit.

The right on judicial protection is impossible link with purpose of judicial activity only, but right on equitable lawsuit in general is impossible involve with empty-handed for achievement of some integer.

The article is generalised by some modification to CC of RA.

ԴԵՄՈՆՏՐԱԿՆԵՐ 2008 12 (113)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПОНЯТИЕ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ ПО ЕВРОПЕЙСКОМУ СУДУ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

МИКАЕЛ ХАЧАТРЯН

МГЕР МАМАДЖАНИЯН

***МАГИСТРАНТЫ ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
УНИВЕРСИТЕТА***

В статье говорится о праве собственности и о концепциях этого права в Европейской Конвенции по правам человека. Итак, концепция права собственности ЕСПЧ является как-бы отдельной концепцией на международном уровне, и имеет свои характерные и отличительные свойства. Это, прежде всего, равенство субъектов частной собственности, распространение права собственности на объекты, обладающие признаками экономической ценности и наличности, вне зависимости от их материальной или нематериальной природы, широкие полномочия собственника и др.

Одна из характерных особенностей ЕСПЧ это то, что она является как бы смесью двух основных правовых систем, а также сближает юридическое понимание собственности к более широкому экономическому понятию собственности.

THE DEFINITION OF OWNERSHIP ON EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

MIKAEL KHACHATRYAN

MHER MAMADZHANYAN

***THE MAGISTRANTS OF THE LAW FACULTY
OF RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) STATE UNIVERSITY***

In article it is spoken about ownership and about conceptions of this right in European Convention on human rights. And so the concept of ownership ECHR is appeared as separate concept on international level, and has their own typical and discriminating characteristic. First of all it is the equality subjects quotient to property, spreading of ownership on the objects, which have sign of economic value and cash outside of dependencies from their material or non-material nature, large powerses of the owner and others. One of particularities of ECHR is that it were mixture of two main legal systems, as well as approaches of legal understanding of property to more broad economic notion of the property.

РЕЗЮМЕ - RESUME

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ УЧАСТИЯ СПЕЦИАЛИСТА-КРИМИНАЛИСТА ПО УПК РА

ВАГЕ ЕНГИБАРЯН

***ДОЦЕНТ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА
И КРИМИНАЛИСТИКИ ЕГУ,
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ДИРЕКТОР СОЮЗА СУДЕЙ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК***

В статье автор подробно описывает характеристики специалиста-криминалиста, присутствующего на осмотре места происшествия. Представляются качества специалиста, его профессиональные навыки. Говорится о том, что участие специалиста криминалиста помогает следственно-оперативной группе при выяснении обстоятельств преступления. В статье также отмечается целесообразность включения специалиста-криминалиста непосредственно в состав следственной группы, особенно при расследовании сложных уголовных дел.

THE ACTUAL ISSUES OF THE ACTING OF THE FORENSIC SPECIALIST BY THE CPC OF THE RA

VAHE YENGIBARYAN

***ASSOCIATED PROFESSOR OF YSU LAW FACULTY,
PhD IN LAW,
EXECUTIVE DIRECTOR OF THE ASSOCIATION
OF JUDGES OF THE REPUBLIC OF ARMENIA***

In the article the author describes in details the specialist criminalist should be when present on the crime place. The qualities and professional features of the criminalist are introduced. It is spoken also about the assistance of such expert's presence when the circumstances of the case are cleared out. It is also mentioned in the article the necessity of including of the specialist-criminalist into the structure of investigation group, especially in complicated cases.

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԳՆԱՍՏՎՈՐ
Ինտեղնացի

Թեւավոր խոսքեր

Ուրախությունները մոռացվում են, իսկ տրտմությունները՝ երբեք:

Մ. ՅՈՒ. ԼԵՐՄՈՆՏՈՎ

Մարդ պետք է միշտ ուրախ լինի: Եթե ուրախությունը վերջանում է՝ փնտրիր, թե ինչում ես սխալվել:

Լ.Ն. ՏՈԼՍՏՈՅ

Մեկ անձի նկատմամբ թույլ տրված անարդարությունը սպառնալիք է բոլորին:

Շ. ՄՈՆՏԵՍՔՅՈ

Երբ խփում են մի ազնիվ դեմքի, բոլոր ազնիվ դեմքերը պետք է զգան ոտնահարված մարդկային արժանապատվության թե՛ ցավը, թե՛ զայրույթը, թե՛ տանջանքը:

Լ. Ն. ԱՆԴՐԵՅՎ

Մի վախեցիր թշնամիներից, վատագույն դեպքում նրանք կարող են քեզ սպանել: Մի վախեցիր բարեկամներից՝ վատագույն դեպքում նրանք կարող են քեզ դավաճանել: Վախեցիր անտարբերներից՝ նրանք չեն սպանում և չեն դավաճանում, բայց միայն նրանց լռելային համաձայնությամբ է, որ հողագնդի վրա գոյություն ունեն դավաճանությունն ու սպանությունը:

Բ. ՅԱՍԵՆՍԿԻ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2008 12 (113)

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am

ԴԱՏԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն